

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

I

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видас

Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

A REFEREED

No. 1 (406), January, 1982, Vol. XXXV

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олесюк, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6286/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1981-ий РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	90.000 пез.	45.000 пез.	23.000 пез.	8.000 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	22 дол.	12 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам ви-
гідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

УСПІХІВ-ПОЛІТИЧНИЙ І НАЧ
КОВА ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 1 (406)

СІЧЕНЬ, 1982

Річник XXXV

Зміст I-ої книжки

Грицько Чуприкка: З НАМИ (вірш)	3
Дмитро Корбутяк: КРУТИ (вірш)	4
Юліян Заблоцький: 22 СІЧНЯ 1918-1919 РР.	6

*

— ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО VI ВЕЛИКИЙ ЗВІР ОУН	13
— З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ	15

*

Є. Орловський: БОРОТЬБА ДЛЯ БОРОТЬБИ ЧИ ЗМАГАННЯ ЗА ВАРТОСТІ	16
--	----

В 40-ліття Відновлення Української Державности

В. М. Радович: ВІЙНА НА СХОДІ 1941 РОКУ, НАШІ ВИХІДНІ ПОЛІТИЧНІ ПОЗИЦІЇ ТА ЗУДАР ІЗ НІМЕЦЬКИМ ІМПЕРІЯЛІЗМОМ	21
Є. О.: У КОНГРЕСІ США	24
О. Олесь: О, БОЖЕ! ЩАСТЯ В НАС БУЛО! (вірш)	26

На актуальні теми

Проф. д-р Степан Галамай: ЧОМУ Б ТО НЕ ЗАМИСЛИТИСЬ ЛЮДЯМ ДОБРОЇ ВОЛІ?	27
--	----

*

— УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ СВЯТКУВАННЯ	38
---	----

Матеріали й документи з поневоленої України

— ПЕРЕСЛІДУВАННЯ МОНАХІВ	42
— ЗАЯВА З ПРИВОДУ АРЕШТУ Й ГАНЕБНОГО ЗАСУДУ Р. РУДЕНКО — СВИДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦІВ ПРО ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКОГО КОМУНІС- ТИЧНОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ ПРОТИ ЛЮДИНИ І ЛЮДСТВА — Іван Гель	43
— ПОЛІТВ'ЯЗНІ СОЛІДАРІЗУЮТЬСЯ З ПОЛЬСЬКОЮ «СОЛІДАРІСТЮ»	44
— ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВАЛЕРІЯ МАРЧЕНКА	46
— АРЕШТУВАЛИ МИКОЛУ ПЛАХОТНЮКА	47
— МІЖНАРОДНЯ АМНЕСТІЯ В ОБОРОНІ І. КАНДИБИ	50
— МІЖНАРОДНЯ АМНЕСТІЯ В ОБОРОНІ І. КАНДИБИ	51

З галерії творчості наших письменників і поетів

Марко Боеслав: ПО УКРАЇНІ І НЕ ПЛАЧ, НАРОДЕ	52
Ярослав Курдидик: «КОНДОМІНІОН» — 53, МОЇ РІДНІ ПОРТИ І ПРИЧА- ЛИ — 53, БЕРЕЗЕНЬ — 54.	55
Ганка Черінь: УКРАЇНСЬКА КРОВ (оповідання, 2)	55

Наука і досліди

Д-р Олександр Соколишин: 400-РІЧЧЯ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ	65
Іван Вергун: ХАРАКТЕРИСТИКА КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ГЕТЬМА- НІВ ФРАНЦУЗЬКИМИ ІСТОРИКАМИ І ДИПЛОМАТАМИ XVII, XVIII, XIX СТОЛ. (1)	73
Симон Возжаківський: ДМИТРО С. БОРТНЯНСЬКИЙ	84
Іван Левадний: Л. ПОЛТАВА — МАЙСТЕР РІЗНОМАНІТНИХ ЖАНРІВ (3)	94

На міжнародні теми

Богдан Лівачак: ТІНЬ В'ЄТНАМУ	105
-------------------------------------	-----

Рецензії, коментарі

О. С. П.: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ У ГАМІЛТОНІ	114
— ЧОТИРИСТА ЧИСЕЛ НАШОГО ЖУРНАЛУ ПОЗА НАМИ	119
Іван Вергун: НАУКОВА ПРАЦЯ ВОЛОДИМИРА КОСИКА	121

*

— ЮЛІАН ЗАБЛОЦЬКИЙ ВІДЗНАЧИВ СВОЄ 70-ЛІТТЯ	125
— ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»	126

Ісусе милий,
ми не багаті,
Золота дарів
не можемо дати,
Та дар цінніший
несем від мира,
Це віра серця
і любов щира.

Грицько ЧУПРИНКА

З НАМИ

Хто зберіг свій дух живий,
Той іде в житті за нами,
Той не схилить голови;
Не складе своєї зброї
В реві бурі життєвої
Та в змаганні з бурунами.

Вже біжить страшний валун,
Життєвий валун дев'ятий! . .
До сердечних наших струн
З ревом бурі припадає
І могутньо вилітає
Спів наш вільний та крилатий.

Линуть гимни бойові, —
То змагання з бурунами!
Розпаліть же дух живий
І до явних і таємних
Сил ворожих, диких, темних
Вийдіть з нами!

*

Той, хто волю занехає,
Хай хоч в золоті лежить,
Хоч царівну хай кохає,
А не буде в щасті жить.

Хто ж забуде край свій рідний,
Так про того і пиши:
— То такий, як старець бідний,
І нема в нього душі.

Ще чий край веселий, дужий
І не гине в боротьбі,
Той нехай собі й байдужий
І живе лиш сам собі.

Хто ж мовчить, чий край в неволі
Стогне в горі та в біді,
Той — дурна трава на полі,
Або погань в череді!

Дмитро КОРБУТЯК

К Р У Т И

В вогні стояла Україна,
Народ скидав ярмо віків,
Упали тюрми і в руїнах
Запався світ царів-катів.

»Заговорив Дніпро і гори« —
Сповнився пророка заповіт,
Звалилися рабства підпори,
Світав новий і вольний світ.

А на руїнах тюрм і гнету
Творив нове життя народ:
Зірвавсь до волі дужим летом,
До щастя зоряних висот.

Могутнім стоголосим хором
Понісся дзвінко вольний спів,
А жовто-синії прапори
До чину звали всіх синів.

І йшла луною по Вкраїні
Воскресна пісня вольних днів,
Єднала всіх ота хвилина
Одної матери синів.

І простував похилу спину
Врадований трудовий люд
Та йшов вітати Україну
Найкраще чудо з усіх чуд.

.
Та в ясні хвилі воскресення
Закрив нам сонце чорний вал,
Це на Вкраїну йшла скажена
Хижацькая, нова Москва.

Пішла тривога по Вкраїні,
Поникла радість, впав підйом:
Хто в цій важкій, грізній хвилині
Республіці буде щитом?

Їх було триста все готових
Зложить життя на вівтарі;
За справу дати жертву крови
Готові все Каменярі.

Бо в душах їх палких, юнацьких
Цвіла тоді буйна весна,
Їх порив, думка їх, їх щастя —
Була одна Батьківщина.

І вірні тій святій ідеї —
Поступу, волі і добра
Пішли віддати все для неї,
Пішли за неї умирать . . .

То був пам'ятний місяць січень,
То вісімнадцятий був рік,
Що в серці нашім буде вічно
Вогнем горіти вік-по-вік.

Це були Крути — місце чину,
Що його зродила любов
До всього люду, до України
І освятила юна кров.

А кров та, що сплила у землю,
Скрижалі мук, вінець терпінь —
Це не пішло, о ні! — даремно,
Це світло цілих поколінь . . .

Це те чуття, надхнення, сила,
Це порив серця, душ наказ,
Це рани ті, що не згоїлись,
Що нас троюдять раз у раз.

І ми клянемось нині Крутам,
Клянемось тіням лицарів,
Що нам ніколи не забути
Їх поривів, змагань і снів.

За рідний нарід, рідну землю,
Що в ній спочили лицарі,
Ми станем твердо проти Кремлю,
Ми юнаки — Каменярі . . .

14. Російський імперіялізм заснований у духовій площині на російському месіанізмі, в культурній площині — він проявляється як русифікаторський шовінізм і расизм, а в економічній — як жорстокий колоніялізм. І шовінізм, і імперіялізм, і колоніялізм Росії — найлютіші вороги національної України.

(Із стверджень і постанов V-го Великого Збору ОУН)

Юліян ЗАБЛОЦЬКИЙ

22 СІЧНЯ 1918-1919 РР.

*Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окрадену збудять...*

Це пророчі слова Тараса Шевченка, який немов передбачав майбутню революцію на сході Європи і висловлював тривогу, що український народ, пробуджений з майже 200-літнього сну-неволі, підійметься приспаний, знесилений і в огні революції не буде готовий схопити власну долю у свої руки. І справді, Україна збудилася в 1917 р. окрадена зі своєї провідної верстви, зі своєї національно-державницької свідомості і національної гордості, які заставляють людей боротися за свою політичну волю, якої не може бути без власної держави.

Прийшла революція, яку десятками років підготовляли різні російські групи лівих напрямків, а метою якої було повалення царату і побудова нового — на соціалістичних основах спертого — утопічного устрою. Всі ці революційні рухи роками підважували й деморалізували самодержавну царську систему і врешті своєю впертою пропагандою її завалили, використавши неуспіх царської армії на фронтах і неполадки в запіллію в самому розгарі Першої світової війни. З вибухом революції 26-го лютого 1917 р. росіяни досягнули першу ціль: повалення самодержавного царату. Залишилася дальша ціль — запровадження утопічного соціалістичного ладу, для здійснення якого кожна з соціалістичних російських партій мала свою дещо відмінну програму. У процесі взаємного поборювання і суперництва перемогла краще зорганізована партія Леніна, послуговуючись безприкладною демагогією і масовим терором.

Україна до революції не була приготована. Українських революційних рухів чи партій з виразною, окремою програмою для українського народу, пропагованої серед ширших народніх мас, не було, а якщо виникали окремі гурти — як РУП Миколи Міхновського, Братство Тарасівців чи інші, — то вони були нові, малі, не мали традиції і не були відомі серед народу. Загал малочисельної української інтелігенції, вихованої в царській імперії, підпадав під впливи російських революційно-соціалістичних партій і, або вливався у них, або на основі їхньої програми творив власні кальки. Так поставали українські соціал-демократи, соціал-революціонери, соціал-федералісти тощо, з програмами подібними до одноіменних російських партій. Здебільшого ця диференціація одноіменних партій за національним принципом створювалася вже

таки в процесі революції під впливом зростаючої української національної стихії. Очевидно, ці партії не могли мати ясної державницької української програми, бо вони не виростили з українського ґрунту.

Правда, національну українську революцію розпочали в Києві члени Товариства Українських Поступовців, які вийшли з середовища Миколи Міхновського, організуючи 7-го березня 1917 р. Українську Центральну Раду й перші величаві українські маніфестації в Києві, якими розбудили й розбурхали українську стихію. Такі маніфестації виникали по всій Україні і поза нею. Одинокий Микола Міхновський і гурток його однодумців мали державницьку програму, а тому визнавали потребу організування українського війська. Вони творили окремі українські військові формації, або українізовані частини в російській армії, і скликали військові з'їзди. Це переважно вони спричинилися до розбурхання української національної стихії, але їх сили були невислачальні для того, щоб цю стихію опанувати і нею керувати. Коли Українська Центральна Рада поповнювалася все новими популярними тоді партіями й групами, Микола Міхновський та його однодумці знайшлися в меншості й не могли вже мати впливу на розгортання дальших революційних процесів в Україні.

Коли керівництво в Українській Центральній Раді перебрав проф. М. Грушевський, вона була в особливій ситуації. Авторитет УЦР, що постійно зростав, завдячувано найперше розбудженій українській стихії, яка була її твором, але нові революційні групи, які вливалися до неї і висували її на керівну силу революції в Україні, репрезентували переважно ті революційні ідеї, які були тоді модні в російській імперії. З одного боку Українська Центральна Рада потребувала мати український характер і заступати інтереси українського народу, а з другого боку вона мусіла рахуватися з ідеологією і програмами цих партій і груп, які включилися до неї і в ній творили абсолютну більшість.

Історія Української Центральної Ради — це боротьба тих двох тенденцій, в якій витворювалася і зростала політична думка, що остаточно завершилася Актом 22 січня 1918 р., себто — проголошенням Української Самостійної Держави, і 22 січня 1919 р. — проголошенням Соборности Українських Земель.

Дійти до самостійности України в 1917 р. українській революції не було легко. Тоді інтереси українського народу губилися в соціалістичній революції між інтернаціональними гаслами і тому всі три перші Універсали Центральної Ради постійно повторювали: «Не відділяючись від всієї Росії...» Навіть IV Універсал, яким остаточно проголошено самостійність України, залишив ще провізію для цієї фрази. Українська революція була в ідейному хаосі, шукаючи власної мети. Для її керівників відділення України від Росії означало ослаблення фронту демократично-революційних сил, які скинули царське ярмо. Тому вони думали, що

здобутки революції на Україні треба боронити одним фронтом із російською демократією проти всіх «реакційних» сил — теж українських — де б вони не проявлялися, а зокрема проти прихильних сторонників старого режиму, які могли знаходитись в адміністрації, в господарському житті, а головнo в армії, яка ще стояла на фронті проти Центральних держав. Армія була головною небезпекою, бо відроджений мілітаризм міг загрожувати демократичним і соціалістичним формам устрою, які творились у процесі революції. Звідси виникала потреба демобілізувати армію (теж і українську), яку мали заступити громадянською міліцією.

Одначе, українська революційна стихія себе так виявляла — вона вимагала волі для українського народу. Тому під її тиском вже в I Універсалі проголошено слова: «Хай буде Україна вільною», але далі: «Не одриваючись від всієї Росії...», а знову далі: «Од нині самі будемо творити своє життя».

Виплекана українською стихією, Українська Центральна Рада виросла в силу, з якою мусів числитися російський Тимчасовий уряд в Петербурзі, який, будучи сам безсилим, так намагався якнайбільше обмежити компетенції Української Центральної Ради. Коли в провідників Української Центральної Ради розуміння волі було дуже широке («будемо самі творити своє життя») і чим далі все більше поширювалося («хай буде Україна вільною»), то т. зв. російська демократія, репрезентована Центральним Петербурзьким Правительством і його властями на Україні, старалася вдержати всю владу в імперії у власних руках, а вимушене признание якоїсь купої автономії для України обмежувати якнайбільше так у компетенціях самоврядування (вилучення війська), як і територіяльно (тільки 5 губерній), що знайшло відбитку в Другому Універсалі Української Центральної Ради. Щобільше, — автономію призначено тільки тимчасово, до скликання Всеросійських Установчих Зборів, які мали винести остаточні рішення про майбутній устрій демократичної Росії в надії, що закон про автономію України не буде прийнятий. Конфлікт інтересів українського народу, який, природно, через революцію все виразніше прямував до волі, і російського народу, який очікував від революції кращого суспільно-політичного ладу враз із скріпленням російської держави, ставав усе більше очевидним і постійно зростав.

Коли ж в самому Петербурзі Тимчасове Правительство перестало існувати, себто, коли у внутрішній розигрі між т. зв. російською демократією перемогла большевицька партія, захоплюючи владу, Українська Центральна Рада використала цей момент, щоб 7-го листопада 1917 р. проголосити Третій Універсал, в якому заявила, що «Од нині Україна стає Народною Республікою...» запевняючи: «... не одділяючись від республіки російської» і змагатимемо до створення федерації «рівних і вільних народів». Тим же Третім Універсалом Українська Центральна Рада побільшувала свою територію до п'яти губерній.

Однак усі ці декларації вірності ідеї федеративної Росії були наївними і нереальними, бо реальною і вирішальною силою був російський імперіалізм, який не визнавав за Україною не тільки державної самостійності (хоч би й у федерації), але й навіть відкидав саму думку про якусь окрему національну українську автономну територію. Коли ж більшовики, які в боротьбі з Тимчасовим Правительством з тактичних мотивів спершу були визнали Українську Народню Республіку, то зараз вислали проти неї війська зформовані на московській території. Українська Центральна Рада видала з датою 22-го січня 1918 р. Четвертий Універсал, яким остаточно проголошено державну самостійність України і в якому вже говориться тільки про прагнення згоди і приязні з усіма сусідами України, а між ними теж з Росією, і стверджується її незалежність від будь-якої іншої держави.

Проголошену самостійність Української Народної Республіки треба було зараз обороняти перед більшовицьким наступом. Пацифістична і антимілітаристична до того часу політика Української Центральної Ради довела до того, що Україна знайшлася без війська. І тут з'являється постать Симона Петлюри, який розумів, що наступові ворога на Україну треба протиставити українську збройну силу. Збираючи рештки ще не повністю здеморалізованих українських військових відділів і створюючи нові, він встиг організувати на швидкуруч імпровізований протибільшовицький фронт. Тоді в боротьбі за Українську Самостійну Державу полилася українська кров, яка освятила й закріпила значення Акту 22 січня 1918 р. Це був початок збройної боротьби українського народу за його державність. В тій боротьбі Симон Петлюра виріс на центральну постать, стаючи символом незламного українського самостійництва і збройної боротьби проти усіх московських — червоних чи білих — загарбників.

Зорганізована Симоном Петлюрою оборона Києва перед більшовиками, хоч коштувала багато жертв, а між ними 300 студентів під Крутами (29. 1. 1918 р.), дозволила Українській Центральній Раді заключити 9. 2. 1918 р. Берестейський мир з Центральними Держави — перший міжнародний договір самостійної України, і при допомозі німецько-австрійського війська звільнити Україну від московського наїзду і шалючого більшовицького терору. Українська держава стала доконаним фактом, а пролита кров за свою власну державу перетворила український народ на свідому своєї історичної місії націю.

Скорим темпом розвивалися історичного значення події теж поза колишньою російською імперією. Дня 1-го листопада 1918 р., з розвалом австро-угорської монархії український народ перебрав владу у Львові. На колишніх австро-угорських землях, заселених українцями, проголошено ЗУНРеспубліку. Молода західньо-українська держава знайшлася відразу у війні з поляками. Відчуваю-

чи єдність з цілим українським народом, уряд ЗУНРеспубліки та уряд УНРеспубліки проголосили 22-го січня 1919 р. в Києві Акт злуки всіх українських земель в одній Соборній Українській Державі. Століттями відірвані від себе українські землі стали одним політичним організмом, а об'єднаний український народ маніфестував перед цілим світом своє невідкличне бажання жити вільно на власній землі, а здобуту волю спільно оборонити.

У війні з поляками в половині 1919 р. впала ЗУНРеспубліка, а після трьох років завзятих боїв із червоними і білими московськими загарбниками уряд Української Народньої Республіки і його армія, під тиском переважаючих сил ворога мусіли опустити рідні землі. Боротьба за волю українського народу в 1917-1922 рр. стала програною, але вона залишила в історії України світлу сторінку Визвольних змагань, в якій центральне місце займають Акти 22-го січня 1918 р. — проголошення Самостійности, і 22.1.1919 р. — проголошення Соборности України, що їх урочисто відзначають українці в цілому світі.

В чому ж значення цих актів? Найперше — це завершення української політичної думки, яка століттями блукала в лябінтинтї орієнтацій на Литву, Польщу, Московщину, а чи потім ще на Туреччину, Росію, Швецію, Австро-Угорщину, Німеччину. Ціллю цих орієнтацій була федерація чи автономія, коронний край, або врешті бодай культурна автономія. Українська політична думка блукала подібно й під час революції протягом перших 10 місяців 1917 р. Ідея самостійної української держави Миколи Міхновського була вже на початку відкинена як реакційна, бо загальновизнаною була орієнтація на федерацію з Росією в надії, що російська революційна демократія визнає слушні права українського народу і разом з українською демократією спільно оборонятиме здобутки революції, а в тому і федеративний устрій. Ці надії показалися марними. Замість спільної оборони здобутків революції, т. зв. російська демократія пішла на Україну війною. Виявилось, що на доброзичливість сусідів, хоч би й ідеологічних однодумців, рахувати не можна. Одиною гарантією волі і свободного розвою народу може бути тільки власна держава, тому проголошення самостійности Актом 22 січня 1918 р. було історичною необхідністю.

Акт 22 січня 1918 р. це теж перемога національної ідеї. Революція в Україні проходила під соціальними гаслами, визнаючи національну ідею бодай другорядною, якщо не ворожою, реакційною. Коли ж російські соціальні реформатори-революціонери пішли проти української соціальної революції війною, то це вже була війна двох народів. Симон Петлюра зміг вести трирічну боротьбу проти червоних і білих московських наїзників передусім за національне визволення українського народу, яке, очевидно, включало в собі теж і соціальний зміст. Через те революція в Україні мусіла прийняти характер передусім революції *націо-*

нальної. Пізніша історія визвольних воєн колоніальних народів теж потвердила силу і значення національної ідеї, бо всі ті народи вели боротьбу проти колоніальних імперій переважно під гаслами за національне визволення. Українська політична думка збагатилася досвідом, що національна ідея є рушійною силою історії і про це говорять обидва Акти 22 січня 1918 і 1919 рр.

Національна революція мусить мати ясну ціль — за що і проти кого вона спрямована. Ціль української революції показали Акти 22 січня 1918 і 1919 рр., а головним ворогом самостійної України показалися московські червоні і білі імперіялісти, проти яких мусів бути спрямований головний фронт боротьби. Це добре зрозумів таки вже в процесі революції Симон Петлюра, який став принциповим і фанатичним оборонцем проголошеної самостійності, а боротьбу спрямував передусім проти головного ворога України — московських загарбників. Щоб вести цю боротьбу, він мусів звернути увагу на організацію армії, без якої українська держава не могла втриматись.

Однак в існуючих тоді обставинах навіть його велика й непересічна індивідуальність із виказанням повного розуміння до оборони держави не була в силі багато зробити. Тут уже мстився факт повного незрозуміння Української Центральної Ради до організації армії, яка (УЦР) впродовж перших десяти місяців революції вела пацифістичну та антимілітаристичну пропаганду. Тому, коли в такій атмосфері недовір'я до потреби рідного війська і витвореної байдужості народніх мас до потреби військової оборони власної держави, Симон Петлюра підніс гасло збройної боротьби за волю України, то чуда зробити вже не міг. Все ж таки пороблені зусилля дали вислід. Боротьба за українську державність продовжувалася зі змінним щастям ще до 1922 р.

Українська політична думка збагатилася ще одною істиною, а саме тим, що державність не падає сама з неба, що вона не дістається народові даром, що воля для якогось народу не є ані правом, ані фактом, але найвищою нагородою для тих, які на неї заслуговують і вміють її боронити навіть жертвами найкращих одиниць. Народи, які на руїнах імперій розпочали своє державне будівництво та відтворення своєї власної збройної сили, як Фінляндія чи Польща, могли свою самостійність оборонити, бо розуміли, що тільки власна зброя може бути гарантією їхньої волі. Українська революція доходить до цієї істини щойно після Акту 22 січня 1918 р. і від того часу ця правда все глибше входить до свідомости українського народу.

Січневі Акти є завершенням розвою української політичної думки. Вони є наріжним каменем нового українського світогляду тепер і на майбутнє. В боротьбі за їх здійснення створилася модерна українська нація свідомо свого історичного післанництва,

нація, яка хоч поневолена, але безперервно веде вперту боротьбу за відзискання втраченої волі. Шлях боротьби вже довгий. По втраті державности невгавуючі протибольшевицькі повстання в 1920-их рр., які потім прийняли форму визвольних формацій СВУ і СУМ, підпільна боротьба УВО-ОУН на всіх землях почвертованої території соборної України між двома світовими війнами, проголошення самостійности Карпатської України і її оборона горсткою січовиків проти наїзду мадярських варварів, проголошення Відновлення Української Державности у Львові 30 червня 1941 р., а по ліквідації уряду гештапом — геройська боротьба ОУН-УПА проти німецьких і проти московсько-большевицьких окупантів під час Другої світової війни і після неї, яка, прибираючи інші форми, триває по нинішній день. Ця боротьба не припиниться доки зусиллями і жертвами цілого українського народу не буде відновлена Українська Самостійна Соборна Держава, ідеал якої висловлений Актами 22 січня.

Перебуваємо зараз у неспокійному часі, може й перед новим 1917 р. Перестали існувати вже всі імперії, але залишилася ще одна нелюдська московська імперія. Може не за горами час, коли гомін волі покотиться по просторах Східньої Європи і поневолені в московській тюрмі народи зірвуться до волі. Цим разом український народ не може залишитися позаду інших, а, користаючи з досвіду власного минулого, мусить уникати помилок української революції 1917 р., яка, покладаючи надії не на сили власного народу, але на доброзичливість російської демократії, дала себе приспати і розбудилася щойно тоді, коли московські армії увійшли війною на безборонну територію України. На жаль, якраз тепер, коли зростає неспокій у світі, а московській імперії все виразніше виявляються визвольні процеси поневолених народів, на еміграції, яка у вільних умовах повинна плекати і продовжувати якраз традиції Актів 22 січня, знову розносяться голоси про «доброзичливу» Україні «російську демократію», яка не проти самостійности України, якщо народ плебісцитом висловиться за нею. Тут і там знову чуємо скигління про «недоцільність», а то й «шкідливість» революції, бо самі еволюційні процеси демократизації в Советському Союзі принесуть корисні зміни. Щоб їх прискіпити, то всі народи імперії повинні спільно діяти в тому напрямі, щоб майбутній СССР перемінити на добровільний з демократичним устроєм союз народів Східньої Європи». Ось ще одна утопія, яка нагадує 1917 р. і гіркий досвід початкових місяців революції в Україні. Від того часу минуло багато років. Український народ вже свідомий своєї мети. Він твердо стоїть на становищі ідеалів висловлених Актами 22 січня 1918 і 1919 рр., бо вони одиноко вказують шлях до здобуття волі українського народу в Самостійній Соборній Українській Державі!

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО VI ВЕЛИКИЙ ЗБІР ОУН

Восени 1981 року відбувся VI Великий Збір Організації Українських Націоналістів (революціонерів-бандерівців), в якому взяли участь умандатовані делегати і покликані учасники з усіх континентів, згідно з приписами Устрою ОУН. На VI Великому Зборі ОУН були заступлені всі генерації членів ОУН, а чисельно заступлені молоді кадри брали активну участь у нарадах і вирішеннях.

Великий Збір ОУН — це джерело влади і найвищий законодавчий орган ОУН, який вирішує питання ідеології, програми, стратегії визволення, зовнішньої і внутрішньої політики, визначає зміст культурної і наукової політики, виховання молоді і кадрів та встановлює загальні напрямні революційно-визвольної боротьби нації і спільного фронту поневолених народів. Великий Збір вибирає найвищі керівні органи ОУН.

VI Великий Збір ОУН розглянув політичне становище в світі, в російській імперії і зокрема в Україні, зосередив особливу увагу на всебічній аналізі сучасної революційної ситуації в Україні та в усьому комплексі російського імперо-колоніального панування. Центральною проблемою обговорення була загроза глобальної чи обмеженої термонуклеарної війни. Стверджено, що альтернативою до неї є національно-визвольні революції України й інших поневолених народів, які зсередини розвалюють російську імперію і комуністичну систему, джерело світових конфліктів та спричинника загрози термонуклеарної війни.

На основі висновків зі студій культурно-наукового сектора стверджено зформування української держави автохтонним народом, заперечено норманську теорію, відкинуто як неправдиву теорію трьох Русей та віднесено генезу української нації до давніх часів перед нашою ерою.

Уточнено загальні напрямні розгорнення дальшої визвольної революційної боротьби всіх прошарків українського народу в усіх ділянках життя, протиставляючи російсько-більшевицькій системі окупації і накиненому російському способу життя український зміст життя, який може бути здійснений лише в українській державі. Стверджено необхідність національно-політичної цілеспрямованості всіх виявів спротиву і боротьби широких народніх мас проти різних проявів ворожої окупації.

VI Великий Збір ОУН ствердив необхідність вирощування кадрів для розгортання визвольної боротьби як її організатора і унапрямуючого керівника. Підкреслив потребу військової підготовки та мілітаризації народу. Особливо важливим є виховання

українського молодого покоління в дусі національних традицій і почуття обов'язку активної боротьби за українську державність.

Проаналізовано різні засоби русифікації, якою окупант намагається охопити всі ділянки життя, від мови почерез зміст культури до колгоспної системи, і опрацьовано методи боротьби з нею — системою українських вартостей та ідей. Відкинено концепцію еволюційного шляху визволення поневолених народів з російського окупаційного ярма, як інспіровану окупантом ідею для збереження імперії. Опертя визвольних акцій на імперську конституцію СРСР чи заключені імперією міжнародні договори було б самообманом, бо в їхній основі лежить мета зберегти і поширювати імперію.

Засуджено воююче безбожництво й екуменічний діалог з російською імперською православною церквою і підкреслено необхідність екуменізму з українськими катакомбними Церквами.

Схвалено дотеперішню зовнішню політику ОУН і напрямні для дальшої діяльності на базі концепції АБН.

VI Великий Збір проаналізував становище української діаспори як нерозривної частини української нації і накреслив напрямні її дальшої діяльності для її внутрішнього скріплення та всебічної допомоги українському народові на Рідних Землях і в усій імперії у його боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу. Окремо наголошено потребу продовжувати оборонні акції у цілому світі на захист українських політичних в'язнів, зокрема тих, які зі зброєю в руках боролись за українську державність.

VI Великий Збір ОУН, який відбувся у 40-ву річницю відновлення Української Державности Актом 30 червня 1941 року, ствердив правильним зберігання і продовжування цього найновішого періоду української державности в діях Українського Державного Правління, ОУН, Української Повстанської Армії і Української Головної Визвольної Ради. Стверджено, що всенародне відзначення 50-річчя ОУН було теж схваленням правильности дотеперішньої визвольної політики і боротьби ОУН.

VI Великий Збір ОУН схвалив привітання українському народові, українським катакомбним Церквам і їх Ієрархії, Патріархові Йосифові I, націоналістам-революціонерам й усім борцям за волю і державність України, зокрема всім тим, які караються в російських тюрмах, концтаборах, психушках та на засланні.

VI Великий Збір ОУН заслухав і обговорив звідомлення голови Проводу, членів Проводу, Головної Ради, Головної Контролі та Головного Суду ОУН і схвалив їхню діяльність.

VI Великий Збір ОУН обрав головою ОУН і головою Проводу ОУН Ярослава Стецька, визначену Устроєм кількість членів Проводу, голів і членів Головної Ради, Головної Контролі і Головного Суду ОУН. Схвалено Постанови, Маніфест до Українського На-

роду, Звернення до Поневолених народів, до Народів вільного світу, до Української молоді і до Української еміграції.

VI Великий Збір ОУН відбувся в часі тяжкої світової політичної кризи і в свідомості великої загрози глобальної катастрофи, опрацював і дає українську концепцію її розв'язки так для визволення українського й інших поневолених народів, як і для врятування світу від термоядерного знищення.

VI Великий Збір ОУН розпочинає черговий етап революційно-визвольної боротьби України у свідомості, що ОУН — це нерозривна складова частина української нації як її авангард у боротьбі і що спільними зусиллями всього народу відвоюємо нашу волю і незалежність.

Президія VI Великого Збору
Організації Українських Націоналістів (ОУН)

З РІЗДВОМ ХРИСТОВИМ

З Різдвом Христовим і Новим Роком — щиро вітаємо всіх наших Вельмишановних Співробітників, Представників, Кольпортерів, Передплатників і Читачів нашого журналу та бажаємо їм усім радісних Свят і щасливого Нового Року.

Рівночасно шлемо сердечний привіт нескореному Українському Народові, зокрема його невгнутим Синам і Дочкам, Борцям за волю і права української нації, Політв'язням у тюрмах, концтаборах і засланнях та всім, хто на рідній і чужій землі вірно служить своїй поневоленій Батьківщині й бореться за її державну незалежність і суверенність.

Щиро вітаємо Блаженнішого Патріярха УКЦеркви Отця Йосифа і Митрополита УАПЦеркви Блаженнішого Мстислава, Ієрархію і Духовенство Українських Церков на рідній землі й на вигнанні, які вірно служать Богові й Українському Народові.

Сердечно вітаємо Голову Проводу ОУН, Прозід ОУН і Членів, Проводи СУВФ, АБН та інших національно-визвольних формацій.

Хай Новонароджений Христос благословить нашу працю і жертви в боротьбі з московсько-більшевицькими тиранами-окупантами і обдарує нас перемогою Його Святої Правди!

Христос Родився! — Славім Його!

Редакція, Адміністрація і Друкарня
»Визвольного Шляху«

Євген ОРЛОВСЬКИЙ

БОРОТЬБА ДЛЯ БОРОТЬБИ ЧИ ЗМАГАННЯ ЗА ВАРТОСТІ

(Передрук з передвсенного видання)

*Цільовий момент у боротьбі; вирішальні критерії її вартості;
апотеоза боротьби за національні ідеали*

Ця проблема — хоч багатьом, можливо, відома й зрозуміла — проте вимагає роз'яснення по причині гіпнози неправильної інтерпретації відірваних фрагментів націоналістичної ідеології.

Буває, що для протиставлення якійсь означеній вартості минулого підноситься й сильно підкреслюється властиву вартість сучасного й майбутнього, не раз не як інтегральну, абсолютну вартість саму по собі, як усе, як початок і кінець, зміст і зміслзусиль, але як питоменну рису-елемент, як цінність, що — хай дуже важлива — одначе повноту позитивної розцінки знаходить як цілість з усім, з вихідними й цільовими своїми позиціями. Вона може бути одним із основних елементів життя, найбільш яскравим і позитивним його знаменом, але, трактована окремо, може бути однаково творчим, як і руїним чинником. Іде нам про боротьбу для боротьби. Існує, властиво, для нас боротьба за вартості й змагання до вартості.

Люди, що бачать поверхово, зокрема люди злої волі, що не хочуть бачити акутний тон наголошення одного із основних елементів даного світогляду у протиставленні до відсутности чи спростачення його в ворожому, часто беруть частину за цілість, засоби за мету, а шлях за ціль. Pars pro toto. Тим часом подвижники даної ідеї приймають це лише в цілості з ціллю, яка вирішує його вартість. Боротьба, що пронизує усю діяльність людини, кожний її крок і чин, є того характеру радісно-творчим елементом, без якого не живе людина, без якого немає світу. У цілому світі йде змаг, іде боротьба серед свідомої й несвідомої природи, бо тон світу — це дужання сил за означені ідеали. Боротьба не існує як абсолютна вартість. Боротьба уявляє повноту своєї вартості щойно тоді, коли вона є змаганням на позитивні національно-етичні ідеали, які намагається здійснити. Вона існує тоді, коли є опір. Опір може бути тоді, коли здійснюється точно означену ідею, коли валиться колоди, що лежать на шляху. Отож уже в самому понятті боротьби знаходиться момент цільовий. Про безцільність боротьби не доводиться говорити.

Тут, ясна річ, при позитивному з'ясовуванні цієї справи заходить питання телеологічного порядку світу. Звичайно, тут заходить питання, в ім'я чого поборюється опір. Можливе й таке, що поборюється опір ради самого поборювання, властивіше — ради самої перемоги. Для націоналістичних елементів боротьба представляє вартість тоді, коли вона є боротьбою за точно визначені національні ідеали. Саме ідея, в ім'я якої ведеться боротьбу, перерішує в позитивному або негативному сенсі саму боротьбу. Наприклад, боротьба національних шкідників, що хочуть, пережити репрезентантів і подвижників націоналістичної ідеї, витягнути свої особисті користи, через свою етичну злу ідею, ціль і мотиви, можуть бути тільки негативною появою.

Говоримо отже про апотеозу боротьби за національні ідеали, боротьби, яка їх здійснює. Про вартість боротьби рішає її ідея, чи національно-етично вона добра, чи зла. Коли ж не визначається точно ідеї боротьби, себто її цілі, а апотеозується її без огляду на мету, то це явище шкідливе.

Межі боротьби в індивіда; націоналізм за й проти Ніцше

Не можна ставити в індивідуальній площині для поодиноких людей тези: сам факт боротьби для боротьби є абсолютно етично доброю вартістю, тим паче для одиниць, що діють по напрямних своєї егоїстичної волі. Очевидно, боротьба як така має свої радісні, позитивні моменти, насолода й втіха у ній, у дужанні для дужання, перемоги як у функції бачення, щоб добачити, щоб побачити (тут завважте теж момент змагань), але це, так би мовити, регенеруючі засоби, основно й цільово підпорядковані засадничому тонові й постулатові боротьби за вартості, боротьби за націоналістичні ідеї. Тому ми й підносимо якнайрізкіше постулат боротьби, боротьби найінтенсивнішої, найбільш безоглядної, найбільш ризиковної, *але боротьби за національні ідеали. Ми життєрадісний факт боротьби заковуємо в рамки націоналістичної ідеї і лише в її рамках і для її здійснення він повинен діяти.*

Апотеоза боротьби індивідів по шляху їх егоїстичної волі, по шляху боротьби так, як їм цього хочеться, це апотеоза нездисциплінованої, метушливої борні; це у висліді — як соціологічного порядку явище — може бути не раз негачією суспільності, всякого суспільного життя, і авіть анархією! Це примат одиниці над спільнотою.

І не піднесенням індивіда понад спільноту взором нам Ніцше, а підкресленням волі і визначенням їй належного місця. Не штірпєрєвець Ніцше, як подвижник нових соціологічного характеру ідей (індивід понад суспільність), а Ніцше як філософ-волюнтарист, хоч теж не в цілому. Сприємливе для нас видвигнення ним вольового елементу (уже, наприклад, його негачія релігії нам не підходить!), елементу сили, боротьби, дужання, непоборности, постійних змагань тощо.

У нас всі явища виходять від Нації й обертаються кругом Нації. У нас Нація над індивідом. Індивідуальність може проявитися у відношенні до національної спільноти й у спільноті. Націоналізм — це антитеза анархістичного індивідуалізму (Штірнер). Націоналістичний індивідуалізм — це збереження принципу індивідуального почину, щоб проявившись, він виходив у користь національної спільноти. Це не індивідуалістичний егоїзм, це засаднича переставка вартостей, це з »жертвості« зроблення повинності.

Тому й негує він тезу боротьби для боротьби індивіда, неопроміненої національною ідеєю і не реалізуючої її. Ідеалом його не тип егоїстичної індивідуальності (нехай навіть сильної волі), не ніцшеанської надлюдини-егоїста — підкреслюю — в соціологічному змислі, а завершений тип національно-суспільної людини волі, героя, що є надлюдиною. Отже діяння поодиноких, що йшло б по шляху необмеженому і невизначеному ідеєю і шкодило б їй, оцінюється як негативний факт.

Національні вартості — це етичні вартості й клич: боротьба для боротьби

Але чи ця боротьба для боротьби національного організму як цілості — себто у зв'язку з його поставою до всіх, що поза ним, як окремої появи, — чи вона є остаточною його ідеєю?! Чи цей суттєвий елемент нації, — ці етичні спійла й переживання, які дають обосновання і визначають цільові становища прямувань індивідів, ці суттєві психо-моральні складники нації як окрема цінність у самій боротьбі для боротьби знаходять цілу свою ціль?!

Тут треба повернути до згаданої вже вгорі проблеми. Принцип соціальності є вирішальний у діянні для індивіда. Він не є негациєю індивідуальності, тільки унапрямує її шлях і визначає ціль і критерії її оцінки. Вона може проявитися позитивно тільки в конструктивізмі для національно-суспільного росту. Про приналежність індивіда до даної нації вирішує не пасивне признавання її, а активне заангажування в здійснюванні її ідей. Традиційно-історичні, вольові, етичні вартості, що виповняють зміст нації, існують у душах індивідуальностей і ці останні для їх здійснення ведуть боротьбу, віднаходячи в ній свою душу і повнячи отак свою функцію на землі. Отже, ці вартості є вищоступневими послідовностями відвічних законів і тими ж законами, незмінними цінностями, не завжди стабільними, а незмінними, динамічними. Вони об'єднують людей на життя і смерть.

Вони уявляють собою сутні елементи вічного порядку світу, є законами спільного життя, ідеями індивідуального існування людей. Уявляють собою цільові позиції індивідів і повну окремішню цілість саму для себе. Існують для перемоги своєї, для усовершен-

вання і росту в душах індивідів, як закони створені Абсолютним Добром і Волею, уявляють для себе інтегральну абсолютну вартість, і функційність їх є тільки позитивна. Закони Національного Росту й Боротьби.

Отож усяке їхнє змагання, всяка їхня боротьба з елементами світу, зла й упадку, застою — чи елементами другого світу боротьби, що настає на їхній упадок, є окреслена саме цією ідеєю власного національно-етичного самоздійснювання, при неодмінній причасності індивідуальних воель, як шляху до досягнення повного їхнього індивідуального щастя. Коли індивіди ці закони інтенсивніше приймають і по них діють, тим величніший буде тріумф цих законів. Для них їхня постійна потуга й перемога, ріст у ширину й глибину індивідів і об'єктивізації назовні в між-національному переможному змаганні — це метове назначення.

Боротьба є найсуттєвішим нервом цих вартостей, як постійне, неблаганне, тверде й непохитне — повне радости — змагання до перемоги й потужности та самовстановлення. Боротьба, якій присвічує ідея росту й перемоги, скріплювання себе, етичних цінностей (бути потужним, володарем і т. п.) може бути в тому зміслі (річ у рості національних сил) тільки позитивним фактом. Вона — це ніяке конєчне зло! Це при позитивній ідеї — етично добра поява життя, питома кожному життєвому явищу й становить його найбільш радісно-творчу частину.

Тому й бачимо кругом таку велику апотеозу боротьби. Одначе в теоретичному з'ясовуванні проблематики життя мусять бути завжди збережені властиві межі. Ніяка апотеоза безумства боротьби, ні реву для реву, ні божевільного її круговороту. Це лиш віддзеркалення рвучкого динамізму, наприклад, непоборної душі молодого поета*, без ніяких претенсій на ідєслогічний підмурівок усіх вартостей, що ставить лиш вимогу цьому українському дефетизмові й скастрованій духовості добачити радісно-творчі елементи боротьби, що не дають спокійно жити, ні дома на соломі тихо й поволі умирати, а женуть за чином і заакцентування цієї радости боротьби — це дуже позитивний факт.

І не йде нам про риск грача, що все кладе на сліпий припадок, сліпе щастя, а не на творчість і натугу своєї долі, ні не ради життя ідеї, а ради самої гри. Він волить ризкувати своїм життям, як рятувати других. Він ризкує ним, бо воно для нього не цінне, — він не володар життя і не побідник, не нагинає його до своєї волі, а піддається його ходові, — як схоче, мовляв, доля. Це пасивний риск і такий грач радше пасивний тип. Ми ж за риск героя**, бо ми за боротьбу й змагання до вартости, за ідею.

*) Мова про вірш В. М. Янова, який викликав в останнім часі живу дискусію. »Перемога«, ч. 2 з 15. XI. 1933 р., ч. 12 з 15. IV. 1934 р., реферат о. д-ра Конрада й рецензії з цього реферату.

**) Про це в статті »За творців нової дійности«.

Абсолютність чи релятивність вартостей

Ці вартості є вартостями інтегральними, не зв'язаними з оцінкою сучасно-живучих. Бо коли б здегенеровані сучасні протиставлялися, наприклад, ідеї героїзму чи патріотизму, то вони — проте — остануть цінністю, бо це вартості понадчасові й позапростірні. Про релятивізм цього роду вартостей не доводиться говорити: не є це вартості, які впливають лише з оцінки вчора чи нині живучих. Існують вартості, які відповідно до суб'єктивного наставлення індивідів різко можуть бути оцінювані. Але вартість ідеї боротьби за здійснення національних ідеалів є однаково позитивною для минулих, сучасних і майбутніх, отже не є релятивною вартістю навіть в оцінці людей. Це означає, що навіть коли б такої згідної оцінки, наприклад, в сучасних людей, не було, вони не перестали б бути вартостями того порядку. Цінності й критерії етичні не є релятивними. Абсолютні, інтегральні вартості, визначають критерії оцінки всяких життєвих явищ. І коли суб'єктивізм оцінювання означених людей є співзвучний з цими основними беззглядними цінностями, означає, що він у повноті здійснює їх, що ці люди є повними носіями й борцями за ці вартості. Це дається беззглядно ствердити, mimo суб'єктивізму оцінки на тлі історичної дійсності.

Не може бути мови про здійснювання всіма національних вартостей, хоча й постулат цей невідклично стоїть перед усіма. Правда не є зглядною річчю. Національна сила й могутність — це правда. І ми за інтегральність — абсолютність національно-етичних вартостей, які існують незалежно від зглядної оцінки індивідів-людей догматично для них!

Сучасне советофільтство не виступає з відкритими цілями ліквідувати протибольшевицьку боротьбу на даних відтинках фронту, які воно підмулює. Ці прояви завжди прислонюються патріотичними мотивами, вимогами актуального становища, потребами змін у ставленні української визвольної політики, щоб вона була успішною і т. п. Дійові особи і групи цієї течії завзято відпекуються від будь-яких симпатій чи слабостей до большевізму та обороняють свою приналежність до національного, самостійницького табору...

(Степан Бандера: *Призабута наука, «Перспективи Української Революції», Мюнхен, 1978 р., стор. 404*).

В. М. РАДОВИЧ

ВІЙНА НА СХОДІ 1941 РОКУ, НАШІ ВИХІДНІ ПОЛІТИЧНІ ПОЗИЦІЇ ТА ЗУДАР ІЗ НІМЕЦЬКИМ ІМПЕРІАЛІЗМОМ

Від Редакції

Реагуючи на відзначення 40-ліття акту Відновлення Української Державности 30 червня 1941 року, що широкою хвилею проходило по через українські поселення на чужині, противники рев. ОУН, яка була ініціатором цього відновлення та його оборонцем перед німецькими, а відтак і російськими наїзниками, підносили у своїй пресі і в говоренні різні думки, погляди чи «аргументи», щоб тільки применшити значення цього Акту в боротьбі українського народу за волю та державність у нашому ХХ столітті. Діючи по тій своїй групово-партійній лінії, вони навіть переконували, що, мовляв, сама ОУН також відвернулася від цього Акту, не згадуючи про нього в наступних роках.

Під час святкувань 40-ліття акту Відновлення Української Державности опубліковано ряд наочних свідчень того, що в роках після цього Акту весь український революційно-визвольний рух (ОУН, УПА, УГВР) не тільки не забували про 30-те червня 1941 року, але на Акті Відновлення Української Державности спирали дальшу боротьбу, що простягнулася по сьогоднішні дні.

Недавно Видавничий Комітет «Літопису УПА» оприлюднив восьмий том документів боротьби УПА, ОУН і УГВР, який в цілості присвячений УГВР в роках 1944-1945. Переглядаючи матеріали «Вісника», органу Президії Української Головної Визвольної Ради ч. 4 (7), ми знаходимо довшу працю М. В. Радовича п. з. «У спільному революційно-визвольному всеукраїнському фронті боротьби», присвячену генезі УГВР. З тієї праці беремо передруком розділ про війну на Сході 1941 р., вихідні політичні позиції та ударові з німецьким імперіялізмом, де говориться про 30-те червня та його місце у визвольних змаганнях України. А всіх глибоко заінтересованих у цих питаннях заохочуємо простудіювати зібраний у цьому томі і в попередніх матеріал, який має велике історичне і політично-виховне значення.

*

Початок війни на Сході, з якою в умах українства в'язалося впродовж 20 років надії на розвал СРСР і творення догідної нагоди відбудови української держави, проходив в особливо недогідних умовах для сповнення названих надій, чи принаймні для ширшої, голосної для цілого світу маніфестації волі українського народу. На це склались передусім причини зовнішньо-політичного порядку.

Вже задовго до війни стало для керівних українських революційних політичних чинників ясно, що війна гітлерівської Німеччини проти СРСР включає в собі, побіч можливості розвалу сталінської тюрми народів, також небезпеку поневолення українського народу германським імперіялізмом. Тому в постановах II Великого Збору Організації Українських Націоналістів з квітня 1941 р., що був проведений після очистки цієї організації від реакційно-опортуністичних і зорієнтованих на чужі сили елементів, було зафіксовано постанову, що:

»ОУН продовжуватиме всіма силами революційну боротьбу за визволення українського народу, без огляду на всі територіально-політичні зміни, які зайшли б на терені Східньої Європи«.

Вірні оцій генеральній лінії своєї політики, революційно-самостійницькі керівні чинники, що стояли в хвилині вибуху війни на Сході в боротьбі проти большевицьких наїзників, піддержали давлені 20 років окупантами прагнення українських народніх мас до відбудови власної держави. Висловом оцих прагнень народу був *проголошений у Львові, дня 30 червня 1941 р., Акт Державної Самостійности України*. Акт цей був завершенням двадцятирічного процесу революційно-визвольної боротьби українського народу проти московсько-большевицьких наїзників, а водночас політичним чином українського народу, що ставив нового гітлерівського окупанта перед *доконаним фактом* віднови української держави.

Звичайно, німцям, які йшли на Україну з плянами обернути її в колонію, ішло про те, щоб застати в Україні політичну порожнечу, значить об'єкт, тобто — хлібодайні терени та послушну масу рабів. Тим часом вони зустрілись з актом державної самостійности України, з *пламенною маніфестацією державно-політичної волі українських народніх мас*. Бо за проголошенням самостійности у Львові й покликання до життя *Національними Зборами Державного Правління з Ярославом Стецьком як Головою Уряду на чолі*, слідували сотки таких же актів у всіх містах і селах західних, південних та осередніх українських земель, по через Львів, Перемишль, Дрогобич, Тернопіль, Станиславів, Луцьк, Рівне, Ковель, Сарни, Коростень, Кам'янець Подільський, Проскурів, Вінницю, Козятин, Фастів, Васильків та інші міста України. В парі з проголошенням самостійности йшло організаційно-державне налаштування апарату адміністрації в терені та виконання влади іменем українського народу та його уряду, створеного незалежно волею народу та всупереч волі нового німецького окупанта.

Таким способом, завдяки актові самостійности та державно-організаційній роботі, проведеній у терені, було задокументовано всьому світові незалежну волю українського народу жити вільним

державним життям. Завдяки тому також український народ кінчив із брехливою легендою, поширюваною нашими ворогами, зокрема большевицькими загарбниками, про т. зв. зв'язаність української самостійницької ідеї й українських самостійницьких змагань із чужими чинниками. Бо за могутньою маніфестацією всенародної волі до державного життя станули в той час у єдиному, однодушному фронті найширші народні маси України.

Німецькі загарбники відповіли організованим терором на революційно-самостійницьку поставу українського народу. Вони зразу арештували замітніших членів уряду, з його головою на чолі (одного з них, П'ясецького, відтак розстріляли) та кинули в концентраційні табори. В парі з тим почався в краю терор, що значив себе масовими арештами та розстрілами передових борців українського революційного руху та всіх тих, що в той час станули на службі української влади.

Щоб викликати враження у світі, що український народ не прагне волі та щоб скомпромітувати українську самостійницьку ідею, німецько-гітлерівські загарбники почали скажену пропагандивну акцію проти акту самостійности, проти уряду, проти Національних Зборів, намагаючись доказати, що таких актів і установ взагалі не було, а якщо й були, то, зі становища нових окупантських володарів України, вони нелегальні.

Та це ні в чому не захитало однодушної постави народу, що, раз проголосивши своє право на вільне життя, тепер готувався до його оборони від окупантського терору. Тільки невеликим виломом з отого всеукраїнського фронту стала акція деяких збаламучених кругів із реакційно-опортуністичної й несамостійницької групи Мельника, що ради вузько-групових цілей, у той час стала знаряддям у руках німецьких загарбників у їхній акції проти української самостійницької ідеї та визвольної боротьби українського народу. Але акція цієї групи проти самостійницько-державних виявів українського народу не увінчалася жодним успіхом, а її наївні надії на можливості співпраці з німцями осудили найгостріше народні маси. Бо всі ті спекулянтські розрахунки були далекі від самого народу, який уже в перших днях німецької окупації поставився до неї крайньо вороже та підняв проти неї боротьбу. Пізніше ще намагались німці поставити на свою службу платних агентів у стилі ославленого Штепи, редактора т. зв. *Нового Українського Слова*, та ширити при їхній допомозі роздор в українському народі, але жоден із тих заходів не приніс їм бажаного успіху.

Нічого в тому напрямі не допомогло ворогам українського народу також друге рам'я їхньої протиукраїнської акції, себто большевики. Також вони почали в той час сильну пропагандивну акцію проти української самостійницької ідеї, намагаючись її на свій

лад компромітувати, але народні маси інстинктивно вичули правду нашої революційної ідеї та її чистоту й поставили себе вороже також до большевицьких вихваток.

На такому тлі, з одного боку — виразної самостійницько-визвольної акції українського народу, з другого окупантського терору, що почав шораз сильніше розгорятися в Україні, почався 1941 р. процес кристалізації революційно-визвольних сил у новій дійсності на всіх землях України, що по кількарічній боротьбі довів у своєму завершенні до створення одного всьукраїнського революційно-визвольного центру. Але в основі цього процесу лежав розвиток української самостійницької ідеї та очистка від усіх клеветних ворожих пропаганд, розбудова революційної програми та політичної концепції українського народу. Всенародне об'єднання на одній платформі та під одним політичним керівництвом, завершене 1944 р., було наче спілим овочем, що родився й дозрівав у процесі боротьби, в сталій конфронтації політичної програми з дійсністю та в нерозлучній зв'язаності з народом, з його життєвими інтересами.

Є. О.

У КОНГРЕСІ США

До визначних постатей Конгресу США належить конгресмен *Дон Ріттер*, учасник святкувань Великої Річниці 30 червня 1941 американським парламентом. Дон Ріттер знавець афганського комплексу й поборник допомоги цьому героїському народові в його визвольній протиросійській війні. Він розуміє проблему поневолених націй, їх вагу й роль у боротьбі двох світів: світу волі й рабства. Будучи прихильником сильної озброєної Америки, він не покладає виключної надії на техніку, на термоядерну зброю, яку вважає лише відстрашуючим чинником проти російських агресорів. Суттєву роль він надає поневоленим націям, які творять більше ніж половину населення СРСР, не враховуючи сателітів. Найсильніша атомова зброя — каже він — це одушевлені ідеєю волі народи уявлені в російській тюрмі народів. »Хай моє бюро буде осередком, ідейною квартирою тих, що гнані й переслідувані та спрагнені волі!« — повторяє цей справжній представник волелюбного американського народу.

Українська громада й громади еміграцій інших поневолених народів пам'ятають, що в конгресменові Дон Ріттері мають пробойовика національно-визвольної ідеї. Конгрес США нагромаджує чимраз більше таких пробойовиків нового справедливого світу згідно зі світлими традиціями Вашингтона і Лінкольна.

Ми завжди були й є проти атомової війни, якої може прагнути лише звиродніла варварська Москва. Її так само не хоче Вашингтон. Ми

маємо єдино реальну альтернативу до атомової війни: національно-визвольні революції поневолених націй, які зсередини розвалить російську імперію і знищать дощенту большевизм. Атомової війна буде в зародку зліквідована, якщо Захід прийме нашу визвольну концепцію.

Спогляньмо на Польщу. Атомової суперпотуга — большевицька імперія стоїть безпорадна супроти прагнення волі неозброєних борців за неї! Чи не є це підтвердження нашої тези? А афганський хоробрий нарід? До чого здалися суперракеті, ядерні бомби супроти спрагненого волі народу у боротьбі з напасником?! *»Кремль на вулкані«* — писали ми, писав наш великий приятель ген. Дж. Ф. Ц. Фуллер.

Національні революції — це є перенесення війни, визвольної, антиімперіялістичної війни на терен окупанта. Треба допомогти поневоленим народам у їхній визвольній війні найперше політично і психологічно, щоб скріпити у них надію й духа боротьби; *перестати помагати їх окупантові, як це робить увесь Захід!* Наша перша вимога до США й усього Заходу: *перестаньте помагати нашим ворогам, перестаньте бути помічниками нашого уярмлювання.* До пробойовиків наших ідей належить уже гурт конгресменів і сенаторів США, яких світліни ми оприлюднили. Робимо й робитимемо це далі, щоб виборці з-поміж еміграцій поневолених націй допомагали їм зберегти їх мандати в Конгресі США. Назвемо ще конгресменку *Міліцент Фенвік*, члена Комісії закордонних справ Палати репрезентантів, і конгресмена *Ельмсида Раба*.

На жаль, серед українців є ще особи, які не доцінюють величезного політично-морального капіталу, який дав нації Державний Акт 30 червня 1941. Як далеко стоять вони позаду американських конгресменів!

Наші міркування кінчаємо витягами з листа до Голови УДП Ярослава Стецька, одного з визначних науковців молодшої генерації, який займає керівництво катедри на чужинецькому університеті:

»Відчуваю велику потребу скласти Вам з нагоди святкування сорокових роковин Відновлення Української Державности у Львові якнайщиріші побажання, а зокрема багато успіхів у Вашій усесторонній праці для визволення України з-під московсько-большевицького ярма. З великим подивом слідкую за Вашими успіхами у зовнішньо-політичній діяльності. Передусім Ваші здобутки в США мають історичний характер. Відзначення Державного Акту 1941 конгресменами США може стати переломовою подією у відношенні найбільшої світової потуги до права Українського Народу на державну самостійність. Дай Боже, щоб так сталося! Запевняю Вас, що я залишаюся вірним Ідеї УССД«...

Так оцінюють не лише українські вчені. На усіх святкуваннях Великої Річниці приймають участь представники поневолених націй, зокрема представники польського громадського й політичного світу,

складаючи побажання українському народові здобути назад свою незалежність та підкреслюючи, що без самостійної України немає тривалої самостійної Польщі. Цю зміну означених кіл польсько-політичного і громадського світу до Української Державности, проголошеної у Львові, треба вітати, бажаючи скріплення протиросійського фронту. Речники поневолених народів повинні пам'ятати істину: »Хто визволить себе, буде вільний. Кого визволять, попаде в неволю«. Найкращим прикладом цього є польський народ, якого »визволили« москалі, союзники альянтів, що почали війну задля Польщі, щоб віддати її в російську неволю замість німецької. Тому єдино концепція 30 червня 1941, визвольна концепція ОУН-УПА-УГВР двофронтової війни була правильною.

О. ОЛЕСЬ

О, БОЖЕ! ЩАСТЯ В НАС БУЛО!

І досі ще цвітуть в уяві прапори,
Тече юрба по вулицях шумливих ...
О, сонце звільнене, гори,
Красуйся в усміхах щасливих!

І досі ще стоять в очах полки,
На зброї іскри хтось зриває ...
Стоять полки ... »Здорові, козаки!«
»Здорові батьку!« грім лунає.

Що сталося там? Забили джерело?!
Чому потоком летиться »слава«? ..
О, Боже! щастя в нас було!
О, Боже! в нас була Держава!

Невже ми втратили її?!
Невже у нас не стало сили
Хоч крихту рідної землі
В руках лишити до могили?

... Спокутуймо ганьбу свою,
З'єднаймося всі в єдину лаву,
Знайдім в димах, в вогні, в бою
Свою загублену Державу!

Проф. д-р Степан ГАЛАМАЙ

ЧОМУ Б ТО НЕ ЗАМИСЛИТИСЬ ЛЮДЯМ ДОБРОЇ ВОЛІ?

Великі завдання вимагають великих і спільних зусиль

Українські журналісти, громадські працівники, суспільно-політичні діячі, науковці, керівники студентських, молодечих, професійних організацій, товариств і взагалі всі українські патріоти, що то в їхніх грудях б'ється українське щире, а не самолюбне серце, яке підказує їм, що для України треба безупину працювати і вміти задля неї пожертвувати амбіціями, що пруть за всяку ціну висуватись в «предсідництво» — всі вони повинні якнайшвидше й чимдужче глибоко застановитись, замислитись над тезою в піднаголовку цієї статті, а саме: великі завдання вимагають великих зусиль.

Для українців створилася грізна ситуація і то з кожного погляду: і в Україні і на міжнародньому небосклоні. На наших рідних Землях диктаторська та імперіялістична Росія здійснює широкий плян знищення української культури, експлуатації підземних і наземних багатств, ба — самої субстанції народу. Чи ж не зобов'язані ми кожного дня, кожної мінати бути готові всіляко захищати наших братів, що їм окупант закрив рота?

У політичному світі блискавки віщують громовицю, бурю або й можливо навіть новий наш 1941 рік. Ярослав Стецько неодноразово твердить, що світ і ми з ним вже знайшлися у третій світовій війні. Коротко, чи в таких наснажених громовицею, несподіванками політичної натури часах, не повинні ми, не мусимо ми відхилити в сторону несуттєві справи (справді кому, напр., потрібна оця «молотьба» з приводу формальних і неформальних справ, точок у статуті УККА, так сказати б за коми...?). Чи не повинні ми в таких грізних часах підносити те велике, що нас єднає та ставати до праці (місця для всіх всюди досить!), боже Україна — це велика справа? Її відвоюємо тільки спільними й великими зусиллями!

Для збірних, великих зусиль слід творити відповідний клімат, а не постійно видвигати темніші кольори, часто неперевірені, нервові, відрухові заміти, ба, навіть обвинувачення. Таж і без цього дуже важко вести громадську чи суспільно-політичну працю!

Я особисто та й багато хто з суспільних працівників підтвердять сумний факт: з одного боку для успіху треба посвяти, багато такту, вибачливости, а з другого боку, всякі перешкоди й незаслужена критика вбивають охоту до праці, а зокрема т. зв. «публічне прання брудів» знеохочує, відпихає молодших, яких потрібно, страшенно потрібно на всіх ділянках.

Чому ж то не бажають відповідно поступити деякі пишучі люди, зокрема ті, в кого хоч «ноги дріжали», але чомусь таки рішилися творити «фронт» проти Визвольного Фронту в ім'я начебто здобуття «влади», яка насправді не є дійсна і завжди була сповидна, ілюзорна?

В самому осередку застанови, турбот й далі активних зусиль отих справжніх патріотів мусять знайтися, крім інших, принайменше ось такі групи справ:

а) з'єднування приятелів для державних змагань великого, але досі поневоленого українського народу;

б) невідкупне, але сміливе, гідне представників великого народу з тисячолітньою історією «розоблачування» розкладових впливів російського імперіялізму, та

в) організування і виховування молодших кадрів для різновидних метод при вжитті різних засобів такої невинної боротьби за всебічний розвиток народу, що можливо досягти виключно в Самостійній й Соборній Українській Державі. Нехай їх ніхто не підбурює, що ніби то т. зв. людські права можливо здобути в УССР, бо це колонія Росії. Ще ніколи в історії — як це постійно пригадує Голова Державного Правління Я. Стецько, — метрополія не здійснила людських прав для мешканців своєї колонії.

Кмітливі читачі (для них писані ці рядки) мабуть вже спостерегли, що серед тих дуже важних проблем, які вимагають вдумливого, а не відрухового підходу, глибокої застанови, замість невмісного звужування програмових питань (ніби середньошкільники якісь), до плямування персонажів, які й так ніколи за їхню громадську кропітку працю належного признання не мають — я поставив на першому місці, як одно із найважливіших завдань, саме приєднування приятелів для України. Іншими словами сюди належить широкий діапозон зовнішньо-політичної діяльності, а зокрема доступної для ширшого загалу, передусім зовнішньо-інформативної діяльності. Воно цілком оправдано й самозрозуміло. Адже серед воєнних буревіїв, як у пісні «пропливли ми океани й моря» та як писав Б. Кравців «одбилися від рідних порогів дому», словом опинились поза межами рідної Батьківщини, в широкому світі, що про нього ми могли колись тільки, зі드хаючи, мріяти. Через те маємо багато можливостей інформувати не тільки поодиноких приятелів з-поміж неукраїнців, але рівнож цілі групи населення різних країн, де ми поселились, нав'язуючись до праці й здобутків давнішої еміграції, де звили родинні гніздечка та виховуємо вже ось друге покоління.

Також інколи, може з досягненнями, що могли б бути більшими, вдається нам інформувати про Україну, її боротьбу, про потенціал українського народу, як динаміку для розвалу зсередини найнебезпечнішої імперії, чужинних політиків і державних мужів, які як правило немов на радарі схоплюють погляди, настрої своїх виборців. Разом із цим маємо змогу щораз то з більшим успіхом переборювати москвофільські симпатії серед політиків і мужів науки Заходу. Зви-

чайно треба погодитись з тезою, що було б принайменше дуже дивно, щоб не сказати безвідповідально, якщо б ми, ті, хто здавна на власній шкурі вивчив природу росіян і москвофільства, приглядались сонними очима на ширення москвофільства серед української еміграції. Хіба ми не мали в минулому прикладів дивної «вибачливості», «всепрощання» старшому братові всіх його насильств над українцями? Хіба ми такими м'якосердечними поступуваннями супроти росіян прихилимо їх до української справи? Марні сподівання... Хіба ми забули, як на такому міжнародньому антикомуністичному форумі, яким є й залишається Світова Антикомуністична Ліга (ВАКЛ), такий собі Поремской мав сміливість заявити своє право заступати погляди і репрезентувати українців на цьому міжнародньому форумі, бундючно проголошуючи, що, мовляв, він має право говорити в імені українців, а не пан Стецько, бо він з Києва, дарма, що Поремський репрезентував тоді НТС (Національно-Трудовий Союз).

Правда, від декількох років НТС не має відваги виступати на форумі ВАКЛ, де виступає повноправна делегація України, а п. Я. Стецько входить у склад Екзекутиви ВАКЛ як представник поневолених в СРСР і в сателітних країнах народів. Якби ми поступились і зайняли давніше москвофільські становища, бо, мовляв, так підказує тактика, або потурали тим, хто намагався затягнути нас, тобто українське політикум, до КЦАБ-у, чи іншого єдинекономічного творива, то ясно, що сьогодні в політичному світі українське питання просто зняли б з порядку дня, що стало б смертельною «прислугою» для борців в Україні за національні і людські права. Ми вже той етап москвофільства успішно, себто одностайно, при участі всіх політичних партій, ще за життя покійного Степана Бандери в п'ятдесятих роках категорично відкинули. Тоді в «бандерівській пресі» появилось декілька принципових статей з-під пера Ярослава Стецька, як, напр., «З москалями не буде компромісу» і т. п. Виглядає так, начебто модерніші, ніби демократичніші політики 80-их років чомусь призабули про КЦАБ-івську затію т. зв. приватних кіл Америки і тепер зі захватом почали хвалити і підтримувати рецидив москвофільства під омофором «приверненого на українство» кол. советського генерала Петра Григоренка чи А. Солженіцина. Чому якраз це набрало тепер актуальності, хоч ціла ця проблема така стара, як наше сусідство (злочасне!) з «старшим братом»? Ось і над цим «чому» треба замислитись...

Перегляд того, що зроблено і продовжується робити на зовнішньополітичному відтинку з метою ширити правду про Україну та з'єднувати приятелів для нашої боротьби — вся та різnorodна діяльність заслуговує на окреме і часте обговорення. Треба всім нам спільними зусиллями зацікавлювати щораз більше молодих професіоналістів можливостями, різними методами, а також чималими здобутками та досвідом в цьому обсязі. Тут тільки побіжно й тільки прикладово згадаємо про:

а) *видавання на чужих мовах* таких, як «Юкреїніян Ревю», Лондон, «Ль'Іст Европеен», Париж, «АБН-Кореспонденс», Мюнхен, «Україне Лібре», Буенос-Айрес, «Юкреїніян Квотерлі», Нью-Йорк, «Нюс фром Юкреїн», Вашингтон, «Горайзонс», Нью-Йорк, «Еко оф Юкраїн», Торонто, «Юкреїніян Віклі», Джерзі Сіті, «Анналс ВУАН», Нью-Йорк і т. п.;

б) *активну участь* в зовнішньо-політичних конференціях або форумах, семінарах і т. п. Тут безперечний рекорд належить голові Ярославові Стецькові. Найзавзятіші вороги українського націоналізму, або, інакше — української державности всіляко применшують зусилля Я. Стецька, найчастіше підсуваючи брехню, ніби Стецько роз'їжджає по світі, марнуючи гроші. Дуже дивно, що точно такий заміт, як вороги України, висловлюють такі себелюби, як Кузик чи Яремко, або деякі заздрісні мельниківці, так начебто такі поїздки справляли приємність, чи то пікнік чи пусті забаганки. Таке подорожування по світі не тільки пов'язане з небезпекою, що читає дослівно на кожному розі, але й вимагає надзвичайного духового напруження, бож треба гідно й на рівні заступати інтереси великого 50-мільйонного народу, як рівнож получене воно з дуже прикритим і утяжливим фізичним зусиллям. Так, напр., я особисто тільки в одній такій подорожі (а їх буває багато) провів в літаку з головою Стецьком понад 16 годин (Анхорадже, Північний бігун, Азія) і здорово втомився. Хто з вигідних критиків зважився б на такі труди і, дослівно, муки для України? Хто має совість і розум — хай замислиться над цим!

Багато поїздок в політичних цілях, головню з метою показувати правдиву природу російського імперіялізму, відбуває від років проф. Лев Добрянський. Ми мали змогу не один раз зустрічатись. І тут я хочу об'єктивно ствердити, що навіть коли на міжнародній конференції беруть участь в тому самому часі Лев Добрянський і Ярослав Стецько, то ще не було ніодного разу, щоб, як про це злонамірено і зловтішно повторяють деякі добродії, проф. Лев Добрянський діяв чи виступав «на доручення Я. Стецька». Прямо, такі ситуації не виникають. Отже, автори з «Українського Життя» чи нещасного «Нашого Голосу», чи плавюківського «Шляху» прямо подають своїм читачам «виссані з пальця» опінії і ширять в незорієнтованих почуттях, що політичні партії не «здали іспиту», як це залюбки повторяв д-р Цимбалістий із США.

Напевно не стисло науковою, але зовнішньо-політичного характеру була поїздка М. Лебеда до Єйлського університету. Він був причасним до видавання «Дайджеста Юкр. Совет пресс»...

Проф. д-р Шутка при співпраці з інж. Б. Федораком провів на університеті в Дітроїті з рамени поневолених москалями народів семінар, присвячений питанням національностей в СССР (доповіді надруковано у великій книзі англ. мовою).

В багатьох форумах брав й бере участь голова Ярослав Стецько. Тільки згадаю: свідчення перед Конгресовою комісією, ВАКЛ, АБН,

Європейська Рада Свободи, АПАКЛ, антикомуністичні організації Латинської Америки, Рада безпеки у Вашингтоні, конгресмени і т. д.

Він інспірував працю станиці АБН на Формозі, що мала змогу пересилати радіо-авдіції в Сибір, Зелений Клин і околиці, та в Мадрид на багато років перед т. зв. гельсінською конференцією, яка оце не так давно там відбулася, що дехто (із СКВУ і григоренківців) уважав за велике досягнення видвигненням перед світом української проблематики, обкровоєної тільки до питання самих людських прав... Потому й сам ген. Григоренко прийшов до висновку, що Мадрид «нічого не дав...» Ми, що здавна працюємо на зовнішньому відтинку, могли заощадити членам комісії людських прав... зайвого розчарування, але люди мабуть хотіли мати свій власний підхід і науку на майбутнє.

Ми досі тільки дуже побіжно заторкнули з обсягу зовнішньополітичних форм, метод, такі речі, як чужомовні видання, участь в міжнародних чи взагалі чужинецьких конференціях, семінарах й форумах. Ми згадали про поїздки, а не згадали про розмови з військовими штабовими старшинами, з речниками урядів, ані про маніфестації, демонстрації чи інші акції, за які минулими роками людей Визвольного Фронту критиковано, висміювано, мовляв, що то ви хочете на вулицях «робити політику». І далі «ніхто вас поважно не трактуватиме, треба дипломатію вживати...» Так твердили ці «досвідчені», а насправді вигідніші ніби політики. Це майже той сам дух, який підказує, що ніби є кілька доріг, як вийти на гору... Відняги, здобуття держави — то не марш-прогулька на гору, яка собі непорушно стоїть, бо на дорозі до української самостійності стоять полки і полки росіян, декотрих поляків і інших.

На жаль, до повної незалежності українського народу існує один-одніський шлях, а це не інтервенція, не еволюція, не торги, але — національна революція.

Чи «передня сторожа»?

Уважний, неупереджений читач зауважить, що в першому реченні та на першому місці в цій статті гордовито стоять українські журналісти. Вчинив я це мабуть під впливом вислову пок. Миколи Шлемкевича. Він за освітою і психічним складом був філософ. І шкода, що він мусів «заробляти журналістикою» на прожиток. Подібно, чікаєські мельниківці «мають на совісті» іншого філософа д-ра Ю. Вассіяна, що насправді недоїдав...

Філософія, як відомо, вважається матір'ю всіх наук. І все ж філософ Шлемкевич, що ним так захоплюється сеньйор журналістів Іван Кедрин-Рудницький, десь сказав, що журналісти — це передня сторожа. Кедрин повірив, що він «передня сторожа». Так і відчувається, що він спішить висловитись сливе до кожної справи і то з кожної ділянки, з кожної матерії, так ніби згідно з гаслом: «жоден джоб для нас не замалий і жодний джоб не завеликий»... Часом виглядає, що він

ніби біжить до мети, побоюючись, щоб його як того, хто належить до передньої сторожі, бува не випередили. Дуже характерно (безхарактерно), як у своїй книжці на багатьох сторінках він показав свого ксд. шефа в українській газеті, як дуже прикру людину, що через неї Кедрин душився та ксвтав «дрібні сльози», представивши його як менш-більш нетямущого кацика-диктатора, але тепер «йде з тою самою злющою людиною за під руки» в акції проти Визвольного Фронту. Що їх так поєднало? Хіба ж не гонорар? Аджеж сам Кедрин визнав, що він не такий то вже бідний...

Але як би там не було, Кедрин і в «Свободі» і в «Новому Шляху» в Канаді високо держить прапор «ляндштурми з передньої сторожі». Про характер людини — не зупиняюсь на тому питанні. Вистачить згадати, що він колись хвалив УНР і Лівичького, поки була шанса счлювати УНРаду. Почав лаяти її, коли Лівичький чи УНДС звідти «видворили» його. Або про «Круглий стіл» та Євгена Стахова. В книжці Кедрина Стахів неопанований, імпульсивний і перетворює дискусійний клуб на щось таке, де накидають думку, на товариство, що має «за пункт гонору» виступати проти Союзів (це майже дослівна цитата з книжки Кедрина, стор. 502 — С.Г.), УККА і «Свободи» зі запереченням засад клубу: речезости, об'єктивності і джентельменства. В згадуваній книжці п. з. «Життя, події, люди» — з 1976 р. наш сеньйор м. ін. цитує необосновані закиди Стахова проти проф. Л. Добрянського і обсроняє його так само, як Миколу Лівичького й Ігната Білинського. Тепер він виступає спільно зі Стаховим в панелью і взагалі підшукує аргументи для тих, хто допомагає «распняти Білинського й Мазура!» Чому такий оборот? Призадумаймось над цим також.

На словах він за об'єднання, алеж насправді творить «політичну лінію» для вихідців з нарад Конгресів. Хто ж роз'єднує громаду? Виходить, що та величезна більшість делегатів, які не вийшли разом із тими 27-ма. Ред. Кедрин виявляє чимало сприту при зміні тактики. Він вишукує такі аргументи і преміси, що прийнявши їх, ви повинні признати, що його теза має завжди бути «зверху».

Одною із метод — промовчування правди. Так, наприклад, ще за студентських часів автор цієї статті читав есеї Іванейка (Шлемкевича) в журналі під редакцією Д. Донцова. Вже згодом, коли побачив, як Шлемкевич марнував свій таланти при спробі видавати «Листи до приятелів», думав собі, якщо б Шлемкевич залишався писати в журналі Донцова, а не творив т. зв. творчого націоналізму в Д. Палієва, то це був би позитив і для Іванейка-Шлемкевича і для українства. Але Кедрин воліє промовчати той етап Іванейкової співпраці з Дмитром Донцовим і в своїй книжці «Життя, події, люди — спогади і коментарі», на стор. 203 пише: «...ідеологічний місячник «Перемога», в якій уперше дав себе пізнати як талановитий публіцист Микола Шлемкевич, під псевдонімом Іванейко».

Цю хитру тактику він стосує частіше, не тільки відносно осіб, але й подій. Із декількох прикладів я тільки задержуся на його дискусії про виникнення пієтизму до Петлюри серед західньоукраїнського громадянства. Також коротко навітлю питання поборювання «радянськості», залишаючи на боці його тактику промовчування ОУН(р).

На стр. 207-208 в згаданій книжці, в якій може найкраще опрацьована тематика польської політики супроти українців, він щодо Петлюри вдається до загадковості: «Це цікавий психологічний і політичний феномен: як наче автоматично, наче ножем вривав, неприхильні чи навіть ворожі настрої супроти Симона Петлюри, як спільника Йосифа Пілсудського... *перемінились* (як це чудо сталося само від себе? — С.Г.) у найглибший культ Симона Петлюри, як символу беззастережної ворожості супроти Москви (підкреслення — моє) й носія ідеї державної самостійності України, як символ збройної боротьби за українську державність».

Коротко про культ С. Петлюри та про «радянськості»

Пригадаймо факти й настрої. Головний Отаман й Голова Директорії вів скромне життя емігранта в Парижі, а штаб УНР-івців у Варшаві був на утриманні Речіпосполитої польської (характерно, що вони рідко коли звали себе «петлюрівцями»). Молоді українські націоналісти, що своїм патріотичним захопленням (цілком зайво Кедрин іноді покпиває собі з атмосфери Академічного Дому у Львові — С.Г.), гарячим бажанням служити Україні здобували більше й більше симпатій серед української молоді Західньої України, відчували подібно, як і загал свідомого громадянства той щирий і глибокий жаль до Петлюри за те, що він «відступив» Польщі Західню Україну. Коротко, як слушно каже Кедрин, настрої був неприхильний, а то й «ворожий» до Симона Петлюри. І не сама його смерть на бруку в Парижі і не сама його теза про те, що «державність густо скроплюється кров'ю, своєю й ворожою», але в кілька років по його смерті, пригадуку особисто, як студент права у Львові, ряд націоналістичних, молодих, студентських організаторів, таких як Дмитро Штикало, Ярослав Старух, Ярослав Стецько і може ще дехто стали серед молоді видвигати постать Симона Петлюри як героя, який боровся і загинув як символ збройної боротьби за свободу й незалежність для всього українського народу. Відбувалися доповіді, збори, присвячені життю й боротьбі Симона Петлюри. Так впродовж років ріс культ Симона Петлюри, а не сталося це на помах чарівної палички. Це не був феномен, як чомусь це хоче представляти І. Кедрин-Рудницький... Чому? Трудно вгадати. Може йому трудно признатися, що ні йому, як, — за його словами (стор. 207), — «знаддніпрянценому галичанинові», ні уенерівцям у Варшаві, ані УНДО-ві з газетою «Діло» не «повезло», тобто не удалося вплинути на перемену настроїв, що довершили ці «загорілі молоді націоналісти», яким той же Кедрин в 1981 році зробив заміт, мовляв, ви не маєте монополію на патріотизм... (гляди «Свобода» від 25 березня 1981 р.).

Без сумніву, Кедрин високо оцінив постать і боротьбу Симона Петлюри, але виникає запит, якже може він без вагань оправдувати групу «вихідців», знаючи, що вони за привід до гарячої дискусії і до того, щоб покинути наради, взяли собі «оборону» ген. Григоренка, який в Мюнхені, коли проф. Бойко говорив про російський імперіялізм, перебив його викликом: «Ви тут не розводьте нацистських ідей...», а в іншому моменті твердив: «...що ж, українські маси пішли не за Петлюрою, але за Леніном» (мова про 1918-1920 рр.).

Ось ці питання вимагають, щоб над ними замислитись... Чи ж твердження Григоренка про Петлюру не є вислідом інтерпретації розвиткових сил наших визвольних змагань 1918-20 рр., що її подає червона професура в т. зв. історії УРСР? Що ж на це українські історики? Якщо генерал, опинившись на Заході, ще не вспів прочитати нашої історії і зревідувати свої (засвоєні в ССР) помилкові погляди, то звідки в нього набралось цинічної відваги повчати професорів УВУ і всіх нас, які щось таки знають, та ще порівнювати до нацистів?!

Чому цього не хотять розуміти всі ті, що на старості літ, після кочування по різних угрупованнях, забажали «бавитись в політику» й давай громити «бандерівців» за нібито переслідування генерала, який чейже вчинив «геройство», бо признається до українства...? Чому? Замислитись є над чим...

З черги зупинімся якнайкоротше над справою радянофільства. Уточнюємо, що маємо на увазі «радянське фільство» на Західних Українських Землях. Трудно погодитись з Кедрином, що самогубство Миколи Скрипника і Миколи Хвильового (Фітільова), як це твердить Кедрин (стор. 241), було одною ніби головною причиною «самоліквідації радянофільства», бо ж навіть свідоміші громадяни в Галичині дуже мало могли читати про ситуацію в Україні, щойно постріл Лемика як протест ОУН проти масового виголоджування українців під Росією потряс громадою на ЗУЗ. Щоправда, я собі пригадую, що в «Ділі» велася дискусія В. Мудрого з А. Хвилею, але це не могло мати впливу на спад радянофільства. Також протест Т-ва Письменників і Журналістів проти голоду не викликав такого масового відгуку, як згаданий постріл Лемика в советського консула на доручення Степана Бандери.

Були інші акції, які причинились до поборювання радянофільських настроїв головно серед молоді.

Я не хочу повірити, щоб Кедрин не чув про голосні дебати саме у Львові і саме в Академічному Домі на вулиці Супінського. Там йшла полеміка і боротьба між студентами, що були вже переконаними націоналістами-державниками і прихильниками «української держави за Збручем, яка щоправда комуністична, але всеж таки якась українська держава». Перемагали саме безкомпромісові самостійники, а чомусь цим терміном не то жахається не то насміхається «завжди урівноважений» редактор І. Кедрин в «Свободі» саме з приводу терміну «безкомпромісові самостійники».

На одному такому гарячому студентському вічу, після запального слова Ярослава Старуха, поденеровані студенти націоналісти викинули через вікно зі залі Т-ва ім. Петра Могили прихильників «Нових Шляхів», в тому А. Крушельницького. Рівнож не раз в польській тюрмі, що знаю з власного досвіду, приходилось «відвойовувати крадені душі», себто членів або тільки симпатиків КПЗУ, Сельроба і т. п., збаламучених московською блекотою. Таким чином маліли ряди «радяно-фільців», прихильників марксизму й всякої лівизни...

Не була то легка праця, але про неї, як і про масові демонстрації знову ж таки переважно молоді під час святкувань на Маківці, під Лисонею, на Підліській Горі, в Берестечку, в Плісненську, на могилах Хмельничан біля Зборова і т. д. чомусь наш «вельми об'єктивний» автор воліє мовчати. Чому він це робить? Хай розумні голови замисляться. Я не хочу подавати своїх висновків, тільки бажаю підкреслити, що всі ці масові й демонстративні відзначування історичних річниць чи місць (як Плісненськ коло Золочева, що про нього згадка в «Слові о полку Ігоревім», для відкриття якого, подібно як і Крилоса, причинився наш археолог Пастернак, але в не меншій мірі Богдан Гошовський, тепер відомий автор і видавець дитячої літератури, з яким мені доводилось дружньо співпрацювати на терені Студентської Громади в ті «буремні» тридцяті роки). Отже, ці демонстрації мали не тільки протипольське, але головнo антимарксівське та антирадянське скерування. Одним словом, радянoфільство треба було поборювати, бо хоч дійсність в Україні була жорстока, то не вона сама по собі (бо вістки продирались не так масово) довела до ліквідації радянoфільства серед західньоукраїнського громадянства. Але про діяльність ОУН в цій справі Кедрин мовчить. Як сказано, це одна із метод його журналістичної праці, чи пак — творчости.

Котрoму Кедринoві йняти віру?

Дивне диво! Щось, що нагадує нерозгадану «метаморфозу» І. Чинченка. Існують два Чинченки й обидва Івани. На поштівці з-під Золотоверхого Києва, адресованій Голові Державного Правління в 1941 р., поруч прізвищ Я. Старуха, Лімницького (Славка Хоміва), Й. Позичанюка й ін., пишається і підпис І. Чинченка. Всі вони шлють Голові вислови своєї глибокої пошани та побажання успіхів. Ця поштівка, точніше її копія, не однократно була надрукована в українській націоналістичній пресі. Крім цього ми маємо надрукований репортаж цього ж Чинченка, що показує велике його захоплення з приводу Акту Відновлення Української Державности 30. 6. 1941. І, ніби якийсь другий Іван Чинченко, після яких 25 років, у «Дітройтських Вістях» (колись в Ульмі «Українські Вісті») нівечить і Акт відновлення і відбирає йому всякий глузд, підливаючи сосом видуманих нісенітниць. Коротше: ніби під чиймсь диктатом пише І. Чинченко (число 2) діяметральнo протилежну річ до того, що писав І. Чинченко (число 1).

Подібно веде себе І. Кедрин-Рудницький. На стор. 367 він кликав до співпраці і з бандерівцями і з мельниківцями: «Коли ж однаково »б« як »м« грішать браком гнучкості (ота гнучкість — то принцип для Кедрина, — С.Г.) у політичній тактиці — то це не повинно відштовхувати від співпраці з ними, а навпаки, треба співпрацювати з ними, щоб переконати їх у потребі співпраці (три рази вжито слово »співпраці«, — С.Г.) на базі компромісовості й толеранції, на базі надпартійних інтересів України». Тепер же, як виглядає, він вирішив співпрацювати тільки з »м« і цього йому »хватить«. Видно, що »гнучкі« в тактиці д-р Я. Маковецький та М. Плавюк чимсь заманили старшого пана.

»Попутно«, як сказав би жартома проф. Вовчук, напрошується сам собою ще й такий здогад: мабуть сеньйор І. К.-Р., який колись був переконаний, що полк. Мельник на своє становище не надавався (і либонь сам не хотів), теперішній Кедрин повірив, що Плавюк »надається«...

На стор. 307 своєї книжки він пише: вважаю, що А. Мельник на те становище не надається, не годиться. Мельник признав, що то не для нього. Потім прийняв і коли здивований Кедрин в Кракові запитав О. Бойдуника про те, як воно сталося, то дістав пояснення, що полковник є дуже дисциплінованим і має респект до полк. Коновальця і тому прийняв, бо то заповіт полк. Коновальця, хоч того заповіту ніхто на письмі не бачив.

Він назагал правильно схопив неправильну тактику журналістів у відношенні до громадських товариств чи установ. На 488-ій стор. згаданої книжки пише таке: »... деякі наші журналісти далі тримаються методу — обвинувачувати провід якоїсь рідної установи, без перевірлення *спершу* чи те обвинувачення оперте на факті, і, поставивши таку тезу, базувати на ній цілу пламенну статтю...«

Тоді він розумів, що такі методи — для всіх шкідливі, себто і для журналістів і для громадських товариств та їхніх проводів. А тепер? Чому така зміна?

На 498-ій стор. він досить гостро виступає проти »примітивного не-нависництва«... тобто супроти рідних земляків.

На 502-ій стор. з очевидним вдовolenням подає, як то він промовляв як гість на З'їзді ООЧСУ в Нью-Йорку 2 листопада 1974 р. і доказував, що Револуційна ОУН (бандерівці) повинна вернутися до УНРади і не боявся, що мене поб'ють (це точні його слова). Далі він похвалив Білінського.

На 598-ій стор. стверджує, що »з Лівичьким так, як з Добрянським Левом«. Йому кажуть: »На місце Добрянського на голову УККА може бути десять професорів«. На це Кедрин заявляє: »не треба десять, треба одного і досі нема нікого«. А як тепер думає ред. Іван Кедрин-Рудницький?

В першій половині цієї статті я тільки коротко натякнув на серйозні проблеми з обсягу зовнішньо-політичної інформації, форм й метод

політичної діяльності на чужині в допомогу Україні і дав зрозуміти, що туди можна притягти «молодших», але ж не слід із-за малих справ, чи буде заступником проф. Добрянського той, чи той, — виразно творити «фронт» проти Українського Визвольного Фронту, бо тоді кожний вдумливий українець замислиться, чому це робиться. Чому відстрашується «молодших» від суспільної праці?

Саме коли я став мережати передостанні рядки цієї статті, попало мені в руки серпневе число «Юкреїніян Ньюз» в англ. мові з Нью-Йорку (загально відома комуністична рептилька, — С.Г.). Там якийсь вислужник Москви, що чомусь зве себе істориком Микитенком, виписує злющі обвинувачення проти Визвольного Фронту, теперішнього Президента СКВУ мгра І. Базарка, проти ОУН, УПА, приточуючи сюди чомусь ліквідацію жидів у Белзі і т. д.

Справді крижаний холод обгортає навіть дуже зрівноважену українську людину, якщо вона пробує знайти відповідь на питання, що їх піднесено в цій статті, як рівнож, коли цей патріот зрозуміє, як це так, що закиди проти Визвольного Фронту збіглись разом в одному й тому самому періоді часу?

Нарешті, хоч це вже належить до іншої теми, ставлю перед очі порядним українським землякам дуже важливу проблему, що її нам нав'язують деякі жиди. Це їхнє добре право студіювати, розголошувати дані про їхній «гольокост». Але чому вони водночас забувають, що як це влучно схопив Богдан Козій, українська нація переносить свою Голгофу, свій голокост вже ось тільки в нових часах понад півстоліття? Останнім часом показала давня природа деяких жидів накидатись, а то й знищувати слабшого. Формально і правничо-документально окрема Комісія при Департаменті Судівництва має дослідити нацистських воєнних злочинців. А як виходить, то вони кинулись на українців, на того слабшого, і впродовж кількох років дослівно знищують морально цілий ряд людей, як Осідач, Федоренко, Дем'янюк, а в останніх трьох тижнях Б. Козій. При тому вони так підбирають (тенденційно) свідчення і документацію, щоб доводити, що не так дуже німці чи інші народи переслідували жидів, а українці. Під час судового розгляду з метою відобрати горожанство Козієві, члени Комісії, які як виявляється або самі жиди, або близькі до них, показують листи назв організацій, членство в яких є підставою до денатуралізації або відібрання горожанства США та депортації...

Хто з цього користується? Ясно, що імперіялістична Москва.

Виходить досить виразно, що через УНРРА, ІРО вдалось Росії підсунути погляд, що ніби українці *ніколи* не боролись проти німців, точніше нацистів, але завжди з німцями *співпрацювали*. Це ганьбити честь нашого народу. В обороні чести нації мусимо діяти об'єднано. Мусимо дати максимум зусиль через всі канали публічної opinio. Час не стоїть на місці. Небезпека не меншає, а більшає.

Треба серйозно замислитись. Треба діяти в обороні правди, в обороні народу!

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ СВЯТКУВАННЯ

В суботу 3-го і в неділю 4-го жовтня, 1981 року, у Вінніпезі, Канада, відбулися величні церковно-релігійні врочистості, якими Помісна Українська Католицька Церква, її Владики, Клір і Миряни відзначили в особливіший спосіб 30-ліття Єпископської хірестонії Вископреосвященного Максима, митрополита Помісної УКЦеркви в Канаді, і 25-ліття Української Митрополії в Канаді.

Згідно з інформаціями української преси, на цю подвійного характеру врочистість прибули всі українські владика з Канади і сусідніх країн, митрополит Коціско із США, владика Іван Прашко з Австралії і владика Єфрем Кривий з Бразилії. Голову Помісної Української Католицької Церкви, Їх Блаженство Патріярха Отця Йосифа I, репрезентував його Кoadютор архієпископ Мирослав Любачівський. Вселенська католицька Церква була зарепрезентована на цих святкуваннях кардиналом Владиславом Рубіном, префектом Священної Конгрегації для Східніх Католицьких Церков, а канадська римо-католицька ієрархія — архієпископом Вінніпегу, кардиналом Б. Флягіфом. Англіканську Церкву і французьку римо-католицьку репрезентували також їхні архієпископи. Федеральний канадський уряд репрезентував мін. Роберт Бакстол, а провінційний мін. Юрій Мінакер.

Їх Блаженство Патріярх Отець Йосиф I надіслав на ці святкування окреме привітальне послання, що його Кoadютор Мирослав Любачівський зачитав під час головного бенкету, на якому, крім ієрархів, духовенства і представників монаших чинів, були також визначні українські й канадські представники організованого життя.

Відмічуючи ці урочистості, наша Редакція висловлює цим шляхом гарячий привіт і побажання дальших успіхів у діяльності для добра Українського Народу і Його Церкви Високопреосвященному Владиці Митрополитові Максимові і всім Українським Ієрархам на терені Української Митрополії в Канаді.

ПРИВІТАЛЬНЕ ПОСЛАННЯ ПАТРІЯРХА ОТЦЯ ЙОСИФА

*Високопреосвященному Кир Максимові,
Архієпископові Вінніпегу і Митрополитові Канади,
Преосвященним Владикам, Духовенству, Монахам і Монахиням,
та всім вірним дітям Канадської Митрополії —
Мир у Господі і партіярше благословення!*

Дорогі Браття і Сестри!

Як Батько і Глава Помісної Української Католицької Церкви вітаю Вас з нагоди Вашого Срібного Ювілею апостольським привітом: »Браття, радуйтеся завжди в Господі, і ще раз кажу, радуйтеся!« (Фил. 4, 4).

Святкування Ювілею переносить нас у старі біблійні часи, коли то вибраний Богом нарід, блукаючи по пустині, мандрував до обіцяної землі, шукаючи своєї батьківщини. І ніс він з собою Скинію Заповіту, щоб поставити її в майбутньому у своєму храмі на горі Сіон. Зберігав він цю святую Скинію Завіту як найбільший скарб своєї віри і свого народу. А що якийсь час проголошувано Святий Ювілейний Рік, щоб оновити та скріпити віру в єдиного Бога, в якого руках доля цілого народу.

Таким повинен бути і Ваш Срібний Ювілей, роком душевної обнови, призадумою над пройденим шляхом і відкриттям очей, щоб ясно побачити тяжку життєву мандрівку своєї Рідної Церкви на Українській Землі і на поселеннях в різних країнах світу і нести та зберігати свою рідну Скинію Заповіту, свою рідну духовно-релігійну і національну спадщину.

Бо й Ви, Мої Дорогі Діти, вже майже ціле століття, відколи прибули на цю Канадську землю Ваші прадіди, мандруєте-паломничаєте. Серед кожної мандрівки можна йти до мети, але можна й блукати. Можна втратити з очей Скинію Заповіту нашої Святої Церкви і нашого Українського Народу, можна часами шукати у зневірі чужих богів і причалювати до чужих святинь, забуваючи, що всі ми — діти нашої єдиної Святої Церкви, Церкви славної Київської Митрополії і всієї Русі-України, Церкви великих українських володарів і святців, Церкви мучеників і ісповідників аж до нинішніх днів.

Як той, що йому Божий Промисел передав цю дорогу спадщину нашої Церкви, щоб її рятувати, щоб відродити її, щоб вивести її з дому неволі, щоб здобути для неї всі древні суверенні права в рідному українському патріархаті і в єдності у великій християнській родині, у Вселенській Христовій Церкві, радію з Вами в день Вашого Ювілею. А водночас сострадаю, бо всім нам приходитьсь й далі нести важкий хрест неволі там на Рідній Землі.

Дорогі Браття і Сестри! В день Вашого Ювілею призадумаймося над тим, що єпископства і митрополії в Церкві не родяться несподівано. Створення Канадської Митрополії перед 25-ти роками — це завершення одного важкого етапу в історичному бутті нашої Церкви на Канадській землі. В минулому столітті прибули на цю землю Ваші прадіди й діди, а потім Ваші батьки. Прибули сюди ті перші піонери нашого церковного, національного і громадського життя. Прибули на цю землю, шукаючи волі і долі. Ваші предки принесли на цю нову землю свої міцні долоні і чисте серце, а в душах своїх принесли велику спадщину рідної Церкви.

Слідами перших піонерів прийшли жертвенні священики, за благословенням Глав своєї Церкви, Галицьких Митрополитів. Разом будували вони свої рідні храми-святині. Тому ця канадська земля зрошена потом Ваших предків й плекана та орана їх мозоль-

ними руками. Ці Ваші предки боролися навіть за те, щоб українська мова стала одною з признаних державою мов цієї країни. Треба бути вдячним їм за те, що зберегли свою церковну і національну свідомість. Тому благаю Вас, зокрема Тебе, Дорога Молоде: не посороміть Української Землі, Українського Імени Батьків Ваших! Будьте їх гідними послідовниками!

Коли пригадуємося над піонерською трудолюбивою працею Ваших предків на цій Канадській землі, відкрисмо ще одну таємницю Вашого Ювілею. Це земля, по якій ходив наш великий Святий, Сл. Б. Андрей Шептицький. Він прийшов сюди, щоб побачити дітей своєї Церкви. Він пригадував їм, чийх батьків вони діти. Його заходами, благаннями і невтомними змаганнями Ваші предки отримали в 1912 р. першого українського єпископа, бл. пам. Никиту Будку. Це був перший крок до Митрополії, створеної перед 25-ти роками. Нелегкою була пастирська праця цього першого Владика серед свого стада, розсіяного на цій землі, але це був угольний камінь Вашої Митрополії. Боже незбагненне Провидіння покликала цього першого Вашого Владика до іншої праці, знову ж таки в Україні при боці свого Глави Церкви, Митрополита Андрея. В 1945 р. цей добрий Владика ніс хрест разом з усіма іншими українськими Владиками як в'язень Христа ради і помер як Ісповідник віри в Караганді, в Казахстані, в жовтні 1949 р. До кінця життя був він для всіх в'язнів, українців і чужинців, прикладом святого життя, що їх кріпив у вірі, потішав і помагав їм нести Хрест Господній. Ним Ваша Митрополія, і ціла Канада збагатилася, бо має свого мученика — ісповідника. Розпічнім старання, щоб Церква поставила Вашого першого єпископа-пастиря до лику блаженних-святих.

Вашим Ювілеєм зближаємося до іншого великого Ювілею, 1000-ліття хрещення Руси-України. Ваша Митрополія, рішенням Священного Синоду Владик Української Церкви взяла на себе обов'язок провести підготову до гідного відмічення цієї святої річниці. Метою нашою нехай буде зміцнення вузлів єдності між Церквами-дочками і Страдницею Церквою-Матір'ю, щоб поєднати всіх у Христі. Без тих вузлів єдності грозить нам загибель. Є тільки одна Українська Церква на Рідній Землі і на поселеннях. Є тільки один Глава і Батько, Патріярх цієї Української Церкви, що зі своїм Священним Синодом провадить її й береже її!

Дорогі мої Діти! В день Вашого Ювілею «Радуйтеся», що можете на волі торжественно святкувати цей свій празник, а разом із тим «Сострадайте» з нашими братами і сестрами, владиками, священниками, монахами і монахинями, всіма вірними нашої Церкви-Матері, зокрема з тими синами й дочками, дітьми цілого великого Українського Народу, що у в'язницях, тюрмах і засланнях. Сострадайте з ними, бо їхнє страдання — це Ваша сила і запорука Вашого життя і росту у світі. Це також запорука духовної обнови й воскресен-

ня нашої Церкви на порозі її нового тисячоліття під покровом нашої Владичиці, Пресвятої Богородиці, бо »не маємо іншої помочі, не маємо іншої надії, крім Тебе, Пречистая Діво. Ти нам поможи, на Тебе надіємося і Тобою славимося, бо ми — Твої слуги«.

Благословення Господнє на Вас!

Дано в Римі при Патріяршому Соборі Святої Софії
у Празник Всемірного Вздвиження
Чесного і Животворящего Хреста
дня 14/27-го вересня 1981 року Божого

† ЙОСИФ, Патріярх і Кардинал

Українське військо відходить на фронт, Київ 1918

МАТЕРІАЛИ Й ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ МОНАХІВ

Із самвидавних джерел повідомляють про переслідування монахів у Почаївській Лаврі, передусім тих, які не підпорядковуються КГБ. Мета цих переслідувань пов'язана також з прагненням до мінімум обмежити приїзд до цього славетного відпустового місця.

В кінці 1979 р., з Лаври виселили всіх послушників, бажаючи таким чином припинити дальший доплив монахів. Також виселено прочан та стариків, у більшості жебраків, приблизно яких 50 осіб, які уже віддавна постійно там жили. Водночас прочанам заборонили зупинятися в монастирі, на це дозволили тільки священикам, при чому вони негайно після приїзду мусять заповняти спеціальну анкету.

Переслідування йдуть також у тому напрямку, щоб усунути з Почаївської Лаври тих монахів, які добре проповідують і здобули собі популярність серед прочан, а залишити в монастирі тільки «льоляльних» до КГБ монахів, які співпрацюють з режимом. Клясичною щодо цього є доля ігумена Амвросія, популярного й при тому незалежного священика. В нагінці проти нього брали участь не тільки органи КГБ, але й настоятель монастиря архимандрит Яков та монахи, члени Духовної Ради Лаври. Амвросію заборонили зустрічатися з прочанами. Довкола нього створено атмосферу нетерпимості. Часто він мусів утікати з церкви, бо наслані туди групи комсомольських хуліганів хотіли його побити.

Після того почали супроти о. Амвросія застосовувати інші методи. Починаючи з кінця лютого 1981 р., в соборі Лаври стали виголошувати проповіді з очорнюванням о. Амвросія. Говорилося, що в монастирі живе серед братії монах, достойний з вигляду, але мерзотний внутрі. Він, мовляв, є антисоветчиком, має зв'язки з масонами, жидами, з «магами», читає книжки про чорну магію. І врешті під час однієї такої проповіді прилюдно проголошено, що тим «мерзотним негідником» є о. Амвросій. Після того вночі настоятель монастиря та ще декількох монахів перевели в келії о. Амвросія обшук і там же дали йому виписку з монастиря, підписану львівським митрополитом Миколаєм. А негайно після того появилася в монастирі міліція, яка анулювала виписку о. Амвросія в монастирі і він був змушений забратися звідтіля й жити у своєї племінниці в селищі недалеко Лаври.

ЗАЯВА З ПРИВОДУ АРЕШТУ Й ГАНЕБНОГО ЗАСУДУ РАЇСИ РУДЕНКО

Від злочинної влади не можна чекати людяности. Та ми й не чекаємо. Але навіть для злочинців мусить бути межа нелюдськості. Розправою над подружжям Руденків советська влада показала, що в неї такої межі немає.

Тяжко пераненого поета й філософа, 56-річного інваліда «вітчизняної» війни Миколу Руденка засудили в 1977 році на 12 років неволі нізашо — за те, що думає сам за себе і не боїться висловити свої думки. Фактично, це був засуд на мученицьку смерть. Рана в нього страшна не тільки своїм виглядом, але і впливом на Миколіне здоров'я. Щоб хоч трохи зменшити той вплив, Миколі потрібен особливий догляд і відпсвідні умови життя, зокрема спеціальна фізіотерапія. Створення таких умов і догляд за тяжко хворим чоловіком узяла на свої плечі його дружина Рая. Вона пильнувала його, подавала медичну і побутову допомогу, не допускаючи нестерпних болів.

Його вирвали з-під цієї опіки і кинули вмирати в муках у вкрай несприятливі умови тюремного й табірного життя. Це був нелюдський вирок, здавалося, більшого злочину бути не може. Виявляється, може!

Заарештували дружину Миколи Раїсу. Що ж злочинного зробила вона? О, великий антисовєтський злочин! По-перше, вона не вмовляла чоловіка, не просила «покаятись», чого від нього безуспішно вимагає влада. Навпаки, підтримувала його рішучість до кінця боронити свої людські права. По-друге, вона активно захищала чоловіка, доводила, що він не злочинець, а чесна і добра, до того ж, тяжко хвора людина. І ще один злочин виявили в неї — вона переписувала на друкарській машинці чоловікові вірші, а деякі вчила й напам'ять.

І ось 5 років суворого режиму і 5 років заслання (всього 10 років за «антисовєтську пропаганду»). Тривога за рідну людину, захист її від сваволі, добре слово про неї — «антисовєтська пропаганда»! А що ж тоді «совєтська пропаганда»?

Тепер до Миколи й на побачення приїхати нікому. Кати, очевидно, думають, що зламати його, зовсім самотнього, буде легше.

Ми добре знали це подружжя і любимо їх обох. Ми бували в них у Києві і приймали в себе в Москві. Рая набагато молодша від Миколи. Вони зустрілися вже тоді, коли Микола був в немилості у влади: без роботи, без родини (жінка покинула його, коли почалися переслідування), навіть без житла. «Рая мене підбрала, як я колись підбрав ледве живу бездомну вівчарку» — з лагідною усмішкою говорив Микола. Так, Рая молодша за Миколу, але скільки в ній материнської турботи і любови до нього! І Микола відповідав їй теж великою любов'ю. Часто ця любов виливалася в його віршах. Ось, наприклад:

Філософе з чарівними очима
І з добротою в глибині зіниць!
Ще є в нас, люба, крила за плечима,
Що не дозволять нам упасти ниць.

Я стільки втратив! . .
Від тієї втрати
Пече у серці незагойний шов . . .
Та, мабуть, Бог не прагнув покарати,
Раз я тебе, просвітлену, знайшов.

Так починається цей чудовий вірш. А так кінчається:

Ходім, Філософе . . .
Бо десь пізніше
Ми всі провалимось у ніч глуху.
Сковороді було іти трудніше —
Йому ж бо ти не стрілась на шляху.

Влада розлучила цих кохаючих людей, котрі варті одне одного. Раїса — не просто дружина Миколи. Вона сама по собі яскрава особистість. Але вдарили її, як жінку протестанта. Не маючи змоги зламати рух спротиву, влада хоче залякати родини й друзів правозахисників, створити навколо них моральну пустелю, як то було за часів Сталіна.

Ми певні, що народ їй того не дозволить. Хай всі, в кого совість не заснула, протестують проти беззаконного, ганебного засуду Раїси Руденко, вимагають звільнити її, Миколу і всіх політичних в'язнів.

Петро Григоренко
Зінаїда Григоренко

6 жовтня 1981 року.

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ ПРО ЗЛОЧИНИ РОСІЙСЬКОГО КОМУНІСТИЧНОГО ІМПЕРІЯЛІЗМУ ПРОТИ ЛЮДИНИ І ЛЮДСТВА

На Захід дістався кільканадцятьсторінковий новий самвидавний документ-звернення українського політв'язня Івана Геля до Комісії Прав Людини ОН, в якому автор викриває злочини російського комуністичного режиму проти людини і людства.

Іван Гель народився 17 липня 1937 р. на Львівщині. Відбув перше трирічне ув'язнення в Мордовських концтаборах (1965-68). Вдруге був засуджений у серпні 1972 р. на 10 років ув'язнення і 5 років заслання. Тепер відбуває ув'язнення в Пермських концтаборах.

Нижче подаємо уривки з його звернення в перекладі з російської мови.

До Комітету Прав Людини Організації Об'єднаних Націй

...Прошу зареєструвати в Комітеті Прав Людини і розглянути нижчеподаний матеріал в якості офіційного документу — свідчення очевидця про злочини російського комуністичного імперіялізму проти людини і людства. Прошу прийняти рішення в справі загального засудження і бойкоту так званого ССРСР. Прошу у цій же якості направити документ всім державам-членам ООН, на Мадридську зустріч 1980 року, в Європейський парламент, організацію «Міжнародна Амністія», Міжнародний суд і інші міжнародні організації та переслухання...

Шановний пане Голово,

Вінстон Черчіль свого часу висловив таку думку: якщо хтось хоче визначити рівень цивілізації даної нації і ступінь демократичності її держави, йому слід вивчити або особисто познайомитися, як дана нація і дана політично-державна система тримає своїх в'язнів...

... У цьому документі я вже не буду ставити питання про неправомірність мого арешту, суду і довгого, 15-річного позбавлення волі за переконання... Термін незаконного ув'язнення добігає до кінця. Надіюся лише: в цивілізованих, вільних, демократичних державах за *слово* не судять.

Мене і багатьох моїх товаришів, одначе, судили і далі судять. Але у такому випадку, згідно з нашим громадським становищем і характером діяльності, за яку позбавлені волі, нас, як *українських націоналістів*, повинні тримати на території України і ми повинні мати статус *політичних в'язнів*.

... В кінці лютого 1980 року під грифом «операція виняткової державної важливості і такої ж секретності» мене, точніше, всіх в'язнів табору, етапували з відомої Мордовської ЖХ-385/1-8 в Пермську область, в селище Кучіно, в уст. ВС-389/36-1.

... Псвторкую: я — син України, її громадянин і повинен знаходитися на території цього народу, в компетенції української влади. Але, виходячи з політичної реальності, цебто із колоніального становища України, абсолютної відсутності суверенності, а далі, і неможливості приймати самостійні рішення її теперішню адміністрацією у справі захисту своїх громадян, беручи до уваги тотальну централізацію, узурпацію влади Москвою, допускаю: переведення в'язня з одного місця утримання в інше — право вищих органів московського МВС. Це право, все ж, у жодному випадку не включає в собі права зміни режиму ув'язнення визначеного судовим вироком, себто замаху навіть у такій тоталітарній і безправній державі, як ССРСР, органами МВС на прерогативи суду. Нас же примістили без найменших на це юридичних основ, в спеціальну тюрму особливого режиму і держать на тюремному режимі виняткової жорстокості.

... Причин для репресій у влади завжди досить... Їх легко знайти. Так, наприклад, М. Євграфова позбавили ларька лише за спробу приготувати чай... Олексю Тихого позбавили побачення за спробу носити

невеличкі вуси — національний символ українців... Ув'язненого Бондаренка виписали з лікарні і хворого запроторили в карцер за протест (карикатура на медиків)... Між в'язнями кожної камери встановлена повна ізоляція. Привезли, наприклад, в тюрму О. Бердника. Ми ж більше двох тижнів не знали, що він тут!..

... Попереднє місце нашого утримання в Сосновці неправомірно було віднести до категорії таборів. Згідно з багатьма ознаками, це була тюрма. Кучінський чудовищний «винахід» — в буквальному змислі слова *душоугубка* нервовостресової і вакуумно-ізоляційної дії.

... Головна ціль (режиму) — не допустити «антисовєтської писанини». Місцевий куратор так і сказав: «Все, Іване Андрійовичу, у нас продумано, все опрацьовано. То чого ж би тоді саджати людей, щоби давати їм можливість займатися тут тим, чим займалися на волі?»

Узгляднено дійсно все, опрацьовано до окремих дрібних нюансів. Було б не дивно, коли б таку всеохоплюючу, скрупулязну роботу, всесторонню підготовку виконали американці, євреї чи німці, але росіяни!.. Зрештою, якраз витонченість в насильстві і жорстокості особливого розуму і цивілізованості не потребує. І досвід тридцятих-сорокових (років) став не лише російським національним здобутком, але й живою традицією, поштовхом до дії. Слід пам'ятати, що специфічно унаслідовані від монголо-татарів жорстокість, підступність, лицемірство давно стали визначальними національними ознаками росіян. А тим більше російських комуністів і тюремщиків!

... Нас, українців, тероризують, як тих, що відірвали від рідного середовища, землі і мови, депортували в глухий закуток Росії, так і постійною, посиленою ізоляцією тут: О. Бердник, Л. Лук'яненко, О. Тихий, автор цих рядків знаходимося в різних камерах і тугу за Україною, найвищу людську необхідність — бути, жити на Батьківщині, спілкуватися по-українськи і з українцями — обернули у невиносимі моральні тортури. Протягом довгих місяців, я не міг ані сказати вголос, ані почувати ні одного українського слова! Вдень і вночі, без найменшої перерви, кругом нас, українців, чужа специфічна російська атмосфера, і ми, українці, задихаємося, як від трійливих речовин з невро-паралітичною дією, так і від всего російського — мата, нетерпимості і насильства, лицемірності і підступства, гістерії і постійних скрайностей...»

Іван ГЕЛЬ

ПОЛІТВ'ЯЗНІ СОЛІДАРИЗУЮТЬСЯ З ПОЛЬСЬКОЮ »СОЛІДАРНІСТЮ«

На захід продісталася інформація, що ще в січні 1981 року вісім політв'язнів Пермського концтабору ч. 36 вислали польській профспілці «Солідарність» телеграму моральної підтримки.

Телеграму підписали два українці — члени Української Гельсінської Групи — Мирослав Маринович і учитель з Одеси Михайло Монаков;

член Московської Гельсінської Групи Віктор Некіпелов; учасник декади протиросійсько-советського колоніалізму й імперіалізму вірменин Норик Григорян; член грузинського руху за самостійність Важа Жгенті; член литовського національного руху Антанас Терляцкас; організатор християнських семінарів Олександр Огородніков і молодий політв'язень з Криму Олексій Сафронов.

Нижче подаємо повний текст телеграми:

»Телеграма профоб'єднанню «Солідарність».

Ми з вами, наші дорогі польські брати, у ваш зоряний час.

Підписали: Григорян, Жгенті, Маринович, Монаков, Некіпелов, Огородніков, Сафронов, Терляцкас».

ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВАЛЕРІЯ МАРЧЕНКА

В цьому числі друкуємо самвидавний документ — сім заяв Валерія Марченка, які він вислав до офіційних інстанцій ще зі заслання. Марченко, 33-річного філолога й журналіста з Києва, заарештовано 25 червня 1973 р., а 29 грудня того ж року засуджено за ст. 62 ч. 1 КК УССР та ст. 63 ч. 1 АЗСРСР («антисоветська пропаганда і агітація») на 6 років таборів суворого режиму та 2 роки заслання. Звільнений 12 травня ц. р., Марченко живе в Києві.

*

Стали відомі подробиці переслідування Валерія Марченка. 9 лютого 1981 року підполковник — начальник оперативного відділу Актюбинського УКГБ і співробітник цього ж відділу — старший лейтенант — приїхали до селища Саралжин, де Марченко відбуває заслання, і допитали 11 мешканців, які хоч би поверхово були знайомі з Марченком. Викликаних питали, які розмови веде Марченко, чи допускає він антисоветські висловлювання, хто приїжджає до нього, і чи не прохав він людей, що їздили до Актюбинська, про щось. Слово «зв'язок» постійно фігурувало в цих «бесідах». Усім викликаним було суворо заборонено повідомляти Марченка про «бесіди».

Після приїзду співробітників КГБ почалося переслідування Марченка на праці. Його безпосередньому начальникові було наказано щохвилини занотесувати присутність Марченка і давати йому більше праці, щоб він не (нерозбірливо). Дарма, що в Марченка високе тиснення (200/120), головний лікар Саралжинської медичної частини не дає Марченкові звільнення з праці.

Із заслання Марченко вислав ряд заяв до офіційних інстанцій. Тексти заяв наводимо повністю.

ТЕЛЕГРАМА. Київ. Прокуророві УССР Глухові

Звертаю вашу увагу на поміщення на 15 діб у ШІЗО хворого Мировлава Симчича замість надання медичної допомоги. Пропоную при-

тягнути до відповідальности начальника ІТУ 310/88 «б» Запорізької області Григоренка.

2. 11. 81

засланий Марченко

(Від 16 до 31 грудня 1980 року Симчича покарано карцером за невиконання норм виробітку. Майже півроку у нього через радикуліт була уражена нога, і він до останнього часу ходив на милицях. Таборова лікарка сказала дружині Симчича, що вона нічого не знала про це покарання. Сказала також: «Я поговорю з начальником табору, але ви розумієте — від мене мало що залежить»).

*

ТЕЛЕГРАМА. Москва. Генеральному прокуророві СССР

У зв'язку з постійним свавіллям Актюбинського УВС не можу працювати за фахом або відповідно до стану здоров'я.

Вимагаю втілити в життя положення Виправно-трудового законодавства, Конституції СССР.

2. 11. 81

засланий Марченко

*

Начальникові Актюбинського УКГБ
Від засланого Марченка В. В.
464470 Саралжин,
Актюбинської області

З А Я В А

Я довгий час стежив за приїздами ваших співробітників, гадаючи, що коли вони зберуть потрібну інформацію, на довіреній вам ділянці запанує советська законність. Однак цього досі не сталося.

Нагадую — я хворію багато років і важко. Маю хронічний нефрит, який посилюється підвищенням тисненням. Я інвалід і оформлення цього факту — справа найближчих місяців. Довідки про мою хворобу вам можуть дати (нерозбірливо) і лікувальні установи Києва та Пермі, а також у Саралжинській лікарні. З проханням дати мені можливість лікуватися я не раз звертався до (нерозбірливо) прокуратури, (нерозбірливо) РВВС [Районне відділення внутрішніх справ], прохаючи повідомити обласне начальство. Я прохав праці за фахом або відповідно до стану здоров'я. Замість цього мені дали найважчу фізичну працю під голим небом, де я перебував і в спеку, і в холод. Весь час різні люди [слідкували] за виконанням мною норми виробітку, а місцеві лікарі раптом почали казати, що я здоровий і можу працювати там, де працюю.

Оскільки остання візита двох ваших співробітників викликала чергову кампанію за підвищення моєї трудової активності, відповідальність за порушення советської законности лягає на вас. Бо, забороняючи виїзд до району, всупереч Виправно-трудоному кодексові Кар. ССР, мене з червня 1980 року позбавили можливості здати аналізи,

які хронічно хворому потрібно робити принаймні раз на місяць. Мене не пустили до Актюбинська, щоб одержати вкрай потрібне спеціальне лікування, ігноруючи спрямування дільничного лікаря і часті та тривалі загострення моєї хвороби. Мені заборонили поїздки у відпустку додому, де я міг би одержати консультації у висококваліфікованих лікарів. З цього вищевикладеного видно, як стоїть справа з згаданими в ВТК КазССР одержанням спеціального лікування, як і з правами на працю і охорону здоров'я, які гарантує Конституція ССРСР.

Остаточному знівеченню нестерпними умовами заслання я опиратимуся. Перекоаний, що мої скарги дадуть результат рано або пізно.

12. 11. 81

В. Марченко

(Відповіді на цю заяву Марченко не одержав).

*

Директорові (нерозбірливо)
Від робітника В. Марченка

З А Я В А

Я тепер дуже важко хворію. (нерозбірливо) у мене не сходять нижче 180/120, а аналізи сечі виявляють погіршення діяльності нирок. Я вже інвалід, і документальне потвердження цього — справа кількох місяців. Те, що при моїй хворобі праця з піднесенням ваги і на морозі категорично протипоказана, вам потвердить кожний грамотний лікар. Довідки про мою хворобу можуть дати (нерозбірливо) і лікувальні установи Києва, Пермі, а також у Саралжинській лікарні.

Тому прошу вас, даючи характеристику моєї праці в радгоспі, виходити з того, що я не хотів, а не міг працювати нарівні зі здоровими людьми.

Якщо таке пояснення вас не влаштовує, прошу звільнити мене за власним бажанням.

12. 11. 81

(підпис)

*

Голові КГБ при Раді Міністрів Латвійської ССР
Місто Рига
Від Марченка Валерія В.

З А Я В А

Прсшу вас повідомити про долю мого товариша і колишнього співв'язня Теодора-Віллі Асельбавмса, який відсидів 25 років ув'язнення в (нерозбірливо) суворого режиму і який повинен був звільнитися у червні 1977 року з (нерозбірливо) ВС 389/35, що на Уралі.

Ясність про його дальший життєвий шлях потрібна для того, щоб уникнути можливих здогадів і підозрінь.

23. 4. 80

(підпис)

(Відповіді на цю заяву Марченко не одержав).

*

ТЕЛЕГРАМА. Москва. 26 з'їзд КПСС, міністрові охорони здоров'я

Прошу негайно вплинути на фальсифіковані дані обстеження головного лікаря Саралжинської лікарні Ташімової [?].

Відмовляючися потвердити це, Ташімова фактично схвалює важку фізичну працю, на яку мене засудили Актюбинське КГБ і УВС.

27. 2. 81

засланий Марченко

*

ТЕЛЕГРАМА. Генеральному прокуророві СРСР Рекункову

Протестую (проти) прстизаконної затримки документів про звільнення Актюбинським УВС. Незважаючи на різке загострення гіпертонії не можу одержати спеціалізованої медичної допомоги.

30. 4. 81

(Після підрахування днів етапу, зарахованих як один за три дні заслання, майор Алішев, комендант селища Саралжин, сповістив, що заслання Марченка кінчається 29 квітня 1981 року. Майор Дармінкулов, начальник РРВС, видав про це наказ. Проте Марченко не одержав довідки про звільнення у призначений день. Комендант Алішев сказав, що вона затрималася в РВВС. Тому що майор Дармінкулов був викликаний 29 і 30 квітня до Актюбинська, Марченкові пощастило дістати документ про звільнення аж 4 травня, у зв'язку з чим він вислав протест до Генеральної прокуратури).

АРЕШТУВАЛИ МИКОЛУ ПЛАХОТНЮКА

З України наспіла вістка, що 6 вересня 1981 р. в Києві заарештували Миколу Плахотнюка.

Микола Плахотнюк — один з видатніших діячів українського руху опору. Він народився 1936 року, за професією лікар. Від ранньої молодости хворіє на туберкульозу. Він був заарештований 13 січня 1972 року під час масового погрому української інтелігенції, звинувачений за статтею 62 КК УССР («антисовєтська агітація та пропаганда») і засуджений на примусове психіатричне «лікування». До часу звільнення 10 грудня 1980 року він перебував у Дніпропетровській, Казанській та інших психушках. Після звільнення репресії не скінчилися: 8 квітня 1981 р. «невідомі» напасники побили його на вулиці Києва; йому не хотіли дати прописки в Києві і казали виїхати до Черкаської області.

*

Прийшла також вістка про звільнення *Олександра СЕРГІЄНКА* після відбуття речення заслання. Сергієнко теж був заарештований в січні 1972 року і засуджений на 7 років позбавлення волі і 3 роки заслання. Мати Сергієнка, 76-річна *Оксана МЕШКО*, колишній в'язень сталінських таборів, провідний член Української Гельсінської групи, була заарештована 14 жовтня 1980 року і засуджена 6 січня 1981 року на 6 місяців таборів і 5 років заслання, яке вона відбуває в Хабаровському краю, звідки щойно звільнився її син.

*

Йосифа ТЕРЕЛЮ, який останньо перебував у психіатричній лікарні загального типу в Закарпатській області, звільнили і він одержав дозвіл поселитися з родиною.

Тереля, 1943 року народження, був засуджений в 1962 році на 4 роки таборів за згоадну крадіж зброї. Він декілька разів втівав з ув'язнення і в 1972 році його ув'язнили в психіатричній лікарні в Сичовці. В 1976 році його звільнили, але коли він написав протест до голови КГБ Андропова проти переслідувань українців-католиків, його знову заарештували в 1977 році і примістили в психіатричній лікарні, як хворого на «параноїчну шизофренію».

МІЖНАРОДНЯ АМНЕСТІЯ В ОБОРОНІ І. КАНДИБИ

Як нас інформує Михайло Підсадний, відомий українській громаді своєю акцією в обороні *Юрія Шухевича*, Французький Відділ Міжнародної Амністії веде акцію в обороні українського правника *Івана Кандиби* — «борця за політичну незалежність України» — засудженого 24 липня 1981 року у Львові на 10 років ув'язнення та 5 років заслання.

У своєму зверненні до громадян та діячів вільного світу Міжнародна Амністія підкреслює, що *Іван Кандиба*, wraz із своїм другом *Левком Лук'яненком*, відбув уже 15 років ув'язнення за участь в неофіційній організації (Українська Робітничо-Селянська Спілка — Ред.), яка боролася проти незаконних обмежень і переслідувань демократичних свобод та за вихід України з СРСР. Вона закликає висилати до совєтської влади телеграми з вимогою відкликати судовий присуд над *Іваном Кандибою*, беручи під увагу поганий стан його здоров'я та надзвичайно суворе покарання.

З ГАЛЕРІЇ ТВОРЧОСТІ НАШИХ
ПИСЬМЕННИКІВ І ПОЕТІВ

Марко БОЄСЛАВ

ПО УКРАЇНІ

По Україні дзвонів не чути —
Несе до Бога скаргу Славута:
Ох, Рідна Мати в горі розп'ята —
Опир шаліє у Кремлі.

По селах плачуть голодні діти:
Од сліз і крови зів'яли квіти.
Лише ридання, смерть і благання:
— О, Боже, Боже, мстє зішли!

Борців могили тирани риють,
І »Чорний ворон« ночами вие.
Тіла вивозять героїв смілих,
В сміття ховають без труни.

Чи бачиш, Христе, народу муки?
О, дай нам месну зброю у руки!
Вставайте, браття! Смерть тобі, кате!
Доволі крови і тортур!

7. 12. 1946 р.

НЕ ПЛАЧ, НАРОДЕ
(»Возвеселімся«)

Не плач, народе, що люте горе,
Що кров'ю й потом хвилює море.
Ще мент-хвилина — слава прилине —
До бою будь завжди готов!

Бог народився, Він з нами стане,
Він нам допоможе скинуть кайдани.
Плач не допоможе, лиш зброя гожа
Нам славу й волю принесе!

Завзяттям повніть серце і душу,
Хай вам недоля сліз не ворушить!
Завтра герої рушать до бою —
Ви з нами станьте, як один!

О, буде свято, радість велика —
Світ обнови́ти Бог нас покликав.
Хай згине зрада! Смерть клятим гадам!
Веди нас, Боже, — ми вже йдем!

(Із збірки »На столі на сіні«)

1947 р.

Ярослав КУРДИДИК

»КОНДОМІНІОН«

Лишень рік пройшов . . . І де ж поділося все це? . .
Така краса. Куток раю! . . Сизоголубе маціцьке озерце,
А з нього випливав, неначебто стрибунчик-пасонók,
Завжди у поспіху — сріблито-бровий покучерявлений струмок.

На берегах у нього сиділи і завжди мовчки гуторили —
Табунці молодих верб і гурми вільх, старих волососивих . . .
Та згодом перерили це все — ескаватори лячні й зубаті,
А залізо-бодні почали бетоном усе довкілля заливати . . .

На місці озерця, де пишалися водорости і колірне квіття,
Сталеві кострубаті кістяки нашкірились диво-страхіттям.
Позаливав цемент усе. Скрізь вузькі стежки й полощини —
Все розчавила жорстока смерть, своїми ногами кам'яними . . .

Дивлюсь . . . Поруч забетонованих стежок стоять пусті лавки
І ждуть розтужені, щоби до них у гостину прийшли —
Із велелюдних міст жильці . . . Хоч горсточка живих людей
Та молитвами хай би прославляли кожний Божий День . . .

Та й узріли, як із поверхів, сотні склянних вікон —
Викликають у простори, що перед ними, німо і привітно,
Квадратами ще свіжих стін і півкіллям чепурних балконів:
— »Ми творимо нового з тих гігантів — КОНДОМІНІОНІВ!!!«

Флоріда, Нове поселення біля »Дісней Лянд«, 1981 р.

МОЇ РІДНІ ПОРТИ І ПРИЧАЛИ

Треба ж врешті вийти і таки відтаїти в душі заморожені порти і
причали
Та порозкривати у серці гранітні хвильоломи на всю і повну
широчінь,
Меви уже тиждень, як б'ються і прорізують киготом мовчанку та
випитують:
— »Хіба ж ви не бачите і не чуєте, як весна добивається в усі
заливи Чорного моря?« . .

Моя сучасна весна — не та, що шуміла давніше безтурботними
щоднями,
Вона наскрізь лицарська — з лицем, що його обвуглила хоробра
пробійність —
Так і пригадує: — »Ярославе, на стіні все ще висить твоя вояцька
рушниця,

Що з нею ти, замість квітів в руках, — зустрічав бурхливу весну
в окопах!« . .

А я? . . Я кличу до латаття та хвильно-голубої осоки над потоками
й ріками:
— »Гей, виходіть чимхутчіш зустрічати весну, що прибивається
морем до причалів,
Ти ж верболозе, не зідхай, а простягни свої в'юнки й зелені тонкі
пальці
Та порозчісуй чуби голомозим вітрам, цим найзавзятішим у світі
козарлюгам! . .

Зараз моя весна чадить не лишень крокусами, гіякинтами,
фіялками і нарцисами,
Але і їдким залізним щемом, що гартувався в найзавзятіших боях
і перемогах . . .
Треба ж таки врешті вийти і повідкривати в душі важкі, обмерзлі
причали,
Бо весна . . . Вже ось-ось в'їде у мій порт на модерному ракетному
крейсері! . .

Флоріда, лютий 1981 р.

БЕРЕЗЕНЬ

Висковзується крихкий сніг із тремтливих рук дрібних голих гілок,
Що скрізь був понапорошував нічню засіки із сизої вовни —
І оце теплий ранок починає скапувати з дахів запашною відлигою
Та всякати в непорушну фіолетну тінь, що простяглася ліниво від
пагорба.

День нетерпляче очікує, щоб сонце вийшло на довшу кришталну
заїгру
Та поласкало долонями білі хати й кучер'яві чорні вільхи
в діброві . . .
Проплигує в затишку холод, закутаний у постріпану березневу
кожушину
І ледь-ледь теплими пучками пальців торкає наші щоки . . . І —
душі . . .

Лонг Айленд, 1981 р.

**НЕ ЗАБУВАЙТЕ ВІДНОВИТИ ПЕРЕДПЛАТУ »ВИЗВОЛЬНОГО
ШЛЯХУ«. НЕГАЙНО СПЛАТІТЬ ВАШУ ЗАБОРГОВАНІСТЬ!
ПРИЄДНУЙТЕ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ І ЧИТАЧІВ!**

Ганна ЧЕРІНЬ

УКРАЇНСЬКА КРОВ

(Оповідання)

(Продовження, 2)

7. Синій і жовтий — це кольори України

Перша лекція... За столом, застеленим старенькою квітчастою скатертиною, сидять Борис і Діяна. В кухні грюкає посудом і співає арію Кармен співмешканка Діяни, весела товстушка Дженні. Вона якраз надумала робити собі стейк — може із підсвідомих заздрощів до подруги. Із кухні лунуть нестерпно приємні пахощі смаженого з цибулькою та хто зна ще з якими приправами м'яса. Дженні, певно, добра куховарка, недарма ж вона така товста.

Діяні незручно за таку зовсім несприятливу для навчання, та ще й при першій лекції, атмосферу, але що зробити! Демократія! Платять за квартиру по-рівному й нічим одна одній не обмежують свободи. Якось вночі Дженні не спалося, і вона до ранку дивилася на телевізор, а бідній Діяні через те цілу ніч снились упирі й вовкулаки...

Перемагаючи спокусливі пахощі смаження, Борис силкувався успішно перевести «рекламну» лекцію. Було б соромно, коли б він показав себе нездалим педагогом. Він вибрав «дитячий» спосіб навчання. Вибравши з десятка навколишніх речей, він кілька разів голосно проказував їх назви, а дівчина старанно їх за ним повторювала. Тоді перепитував. Дещо Діяна запам'ятовувала, а більше губила. Великих здібностей і швидкого сприйняття вона, на жаль, не виявляла. Борис знову починав називати предмети, аж поки кожне слово сіло в своє маленьке гніздечко в Діяниній пам'яті.

— Що це? — запитував Борис.

— Це стіл, — впевнено відповідала учениця.

— А це теж стіл?

— Ні, це не стіл, це — стілець.

— А хто це?

— Це я.

— А це?

— Це ви.

— Боже мій! Нарешті! Перші здобуті слова. Ох, нелегко бути вчителем. »Бідна мама«, — подумав Борис.

Далі пішли кольори: червоний, зелений, синій... »Синій і жовтий — це кольори України«. Діяна задоволено засміялась: їй було приємно, що з першої лекції вона може щось сказати. Колись

вона вивчала еспанську мову, але від того, крім »Граціяс«, нічого не лишилось. Бо поки дійшло до речень, нудною фонетикою інструктор відбив охоту до навчання. Сумніви Діяни розвіялись: тепер вона вважала, що кращого від Бориса вчителя й бути не може.

— Будьте, як дитина, — радив їй Борис. — Не задумуйтеся задовго над своїми помилками, говоріть увесь час, що тільки можете, навіть нісенітниці. Не бійтесь, що не так скажете! П'ять разів помились, а на шостий угадаєте. Я так колись вивчав англійську мову — і от бачите, вивчив.

— А хто був вашим учителем?

— Я сам. А методу мені моя мама дала. Вона в українській школі дітей так навчає, і це її книжка.

Борис глянув на годинник — година давно вже пройшла, і він спізнився на лекцію. Але сказати про це Діяні соромився. Але й вона глянула на годинник:

— Ми пересиділи! Заплатити вам за ті п'ятнадцять понаднормових хвилин?

— Що ви? То моя вина. Ніякої доплати.

— Наступного разу я наставляю будильника.

Дженні вже давно повечеряла й тепер мила після себе посуд, навмисне тарахкаючи мисками.

— До побачення, — промовила Діяна, подаючи Борисові руку.

— Синій і жовтий — це кольори України.

8. Ні, не Галя...

— Щось ти сьогодні пізно, Бобчику, — занепокоєно промовила мати. Вона, як кожна любляча мама, запитливо глянула синові в вічі, ніби сподіваючись там, як у люстрі, побачити образ тієї, що спричинила спізнання...

— О, мамо, якби справді те, що ти думаєш, то треба було б навпаки — дивуватись, що так рано прийшов. Невже ти забула? Адже ж не так давно і ти була дівчиною, і напевно знаєш, що в такий час не повертаються з побачення, а тільки вибираються на гулянку.

— Ой, синку, хіба ж так можна з бідної мами насміхатися?! Я вже про ті часи давно забула, а ти кажеш — недавно було... Мама все мама, і для неї синочок завжди маленький хлопчик. А коли він оженився, то його жінка хоче, щоб він був не маленьким хлопчиком, а дужим чоловіком — її надійним охоронцем. Тому то вони не дуже одна одну полюбують. Але як ти одружишся, пригадай мені оці мої слова, і я тільки думати буду, що ти мій маленький хлопчик, але вже більш ніколи цього ані не скажу, ані не покажу, щоб ти був їй любий. Тоді вона займе перше місце коло тебе, а мені вже хіба внучок дістанеться.

— Мамо! Ну, що ти таке говориш?! Жінка, внучок! Може ще й правнучок?! Ще ж і корови нема, а ти вже дійницю купила...

— Не про корову, а про гарну дівчину мова! Якби ти собі знайшов гарну пару, я б вас із радістю поблагословила... Ну, гаразд: якщо не був на побаченні, то чому ж так пізно прийшов?

— Матусю моя рідненька, не питай так багато, бо будеш старенька. Не можу женитись, бо мушу вчитись. Це ж мій останній рік, так що мушу думати тільки про науку. Скажи мені краще, що доброго маєш на обід? Я в одній хаті лекції давав, то думав, що з голоду вмиру. Там у кухні печеню смажили, двері відчинені, або, радше, до кухні дверей і нема, і так мені ті аромати в носі лоскотали, що я ледве стримався...

— Таж і в нас печеня. Що нюхав, те й їстимеш — я ніби знала. Вже накладаю на тарілку.

Борис їв, а мама йому оповідала новини.

— Біда мені в школі. Батьки приходять скаржитись, що діти нічого не навчилися. Якже, платять два долари на місяць, то думають, що вчитель несе повну відповідальність за знання їх дітей. А що вони вдома не припильнують, щоб дитина приготувалась до лекції — то нічого. Як дитина не вміє читати — значить, винен вчитель. А що я встигну з ними зробити за кілька годин на тиждень, коли вони вдома й не говорять із батьками?!

— Ну, мамо, не перебільшуй. Як так — не говорять?!

— Еге ж, говорять: »Мамо, хочу їсти«. »Тату, дайте мені грошей на кіно«. І куди ти зайдеш із таким лексиконом?!

— Але це початки, матусю. Тобі, бачиш, початкві кляси припали, а є ж у школі й вищі кляси; там уже вміють читати й писати, навіть твори пишуть...

— Так, пишуть! Великі парубки й дівчата, а пишуть, як діти. Бо не читають добрих українських книжок. Для них не існують Коцюбинський, Рильський, Тичина... Ото тільки Шевченка деклямують на академіях, та ще інколи Лесю Українку й Франка...

— Мамо, американці також читають те, що потрібно для науки, а для самих себе книжок не розкривають. Їм вистачає кіно, телевізор й популярні журнали. Такі тепер часи.

Тим часом мама підклала синові ласі шматочки. Потім поклала руку йому на плече й тихенько промовила:

— А тут уже двічі Галя приходила...

А Борис на те ані слова.

— Що за добра дитина! Тиха, ласкава, як ягнятко...

»З ягнятка овечка й виросте«, подумав Борис, але нічого не сказав, щоб не сердити мами. Якщо Галя їй так подобається, то хай собі приходить. Борис і сам був ласкавий до сусідської Галі — тому, можливо, вона й учащала до них — але його серце до неї не лежало. Надто вже вона була спокійна, тиха, завжди однакова, інертна... Якраз із того гатунку, що являється ідеалом усіх мам, але не їхніх синів... Галя на все одразу згоджувалась, все їй подобалось, але нічого не захоплювало, не викликало спалаху. Може б вона й була доброю жінкою — але не для Бориса.

Бориса тягло до вогню, іскристих очей і серця з перцем. І він би цього шукав, коли б не наука.

— Мамо, а чи могла б ти прийняти в свою класу одну американку?

— А що, її батьки хочуть, щоб вона говорила по-українськи?

— Ні, вона сама хоче.

— Сама? Це дивно. Українські діти не завжди до того охочі, а то — американка... А скільки їй літ?

— Я не питався, але ще нема тридцяти.

— Тридцяти? Ти жартуєш!

— Та ні, мамо, я взявся її навчати, оце ж і мав із нею лекцію й заробив два долари. Але мені прийшла в голову ідея, що вона могла б, крім моїх лекцій, вчитися ще й у твоїй класі. Вона сидітиме тихенько, не заважатиме — може якраз це підніме дисципліну в твоїй класі!

— А може якраз зіпсує. Ні, сину, мені така ідея не пасує.

— А ти подумай. Врешті, я ще не знаю, чи вона погодилась би, але можна було б спробувати такий експеримент. Га, мамо?

9. Яблучко від яблуні далеко не відкотиться...

Надія Михайлівна вдягалася дуже дбайливо. Коли йти в «мішану» публіку, можна вдягтись абияк, але коли на зборах самі жінки — бережись! Особливо пані Туся. Та має дуже гострі очі, або, вірніше — гострі окуляри. Без окулярів вона сліпа, а з ними й під землею бачить.

— На роботі пройде повз мене якась жінка, а товаришки по праці навмисне питають: »Туссі, як вона була вдягнена?«. А я зразу відрапортую: »Рожева блузка, смугаста, сіра з зеленим, спідниця, перлове намисто й сережки без двох камінців, черевики чорні, за-каблуки стоптані, ліва панчоха тріснула«.

Тому Тусю завжди вибирали до контрольної комісії, і кожна копійка знала своє місце. Надія Михайлівна вважала себе вищою від бабських пересудів, але й їй не хотілося, щоб Туся завважила якусь порошинку та й виростила з того піщаних дюн. А врешті, нащо ж ті сукні висять у шафі, коли їх не вдягати? Вона тільки часом соромилася сина й одягалася простенько, хоч і кортіло начепити якусь пишну квітку на капелюх або кокетливо вив'язати стрічку.

Засідання управи відділу СУА вже почалося і пані Туся поглядом відміряла прогаяні хвилини. Надія Михайлівна з викликом задерла голову: »Не багато втратила«. Перші десять хвилин — це було традиційне читання протоколів минулих зборів, ніхто того і не слухав. Поговорили перш за все про фінанси: скільки заробили на вечорницях, а скільки ще треба видати, і що б його ще організувати, щоб підбудувати касу.

— Я пропоную влаштувати щомісяця малярські виставки. Картини коштують дорого, а маляр дає нам тридцять процентів, ще й як має совість, то й картину, з тих, що не продалися нам пожертує на харитативні цілі, — коротко і ясно сформулювала Голова.

— Підтримую. Це не важко, маємо тільки спекти кілька пляцків та підшукати промовця, щоб гарно відкрив виставку й розвеселив публіку.

— Ото-то! А це вже нелегко. Нудних промовців у нас доволі, через них уже й старші не хочуть іти на академії, а молодих і різкою не заженеш, але веселих нема.

— Я пропоную розподілити цю роль по черзі, щоб кожна з нас пописалася, — несподівано вирвалася пані Туся.

— Кожна з нас? Ми? Оцього ще бракувало! А хто ж тоді пляцки пектиме?

— Одна тільки промовлятиме, а інші відповідають за вступ і каву.

— Ні, це не піде. Якщо ми напишемо, що виставку відкриє пані Туся, ніхто не прийде.

— А нащо писати? Хай поприходять, а тоді влаштувати їм несподіванку.

— А публіка нам влаштує несподіванку: не дослухавши повернеться, та й вийде зі залі.

— Ну, вже так не буде, — стала втихомирювати розбурхане море розважна Голова. — Але я вже бачу, що ця справа не пройде. Мусимо шукати цікавих промовців, і то таких, що ще не надокучили. Щось нового. Подумайте, може ж серед нас живуть які письменники або чого доброго поети?

— Та живуть, є от одна поетеса Катерина Чубата, але якось незручно її просити: за п'ятнадцять літ ми їй ні одного літературного вечора не влаштували...

— Справді? Треба про це подумати, може й влаштуємо. А от як дамо їй нагоду відкривати виставку, то це й буде її літературний вечір.

— Можна мені сказати слово? — підняла руку Надія Михайлівна. — Помигаючи справу з виставкою картин, я хочу сказати, що літературні вечори важливіші, ніж виставки картин. Ми перш за все повинні підтримати наших працівників слова, слухати їхні твори, обговорювати їх і навіть видавати їх книжки. Ну, звичайно, і читати ті книжки, а для цього їх купувати.

— А де ж на це взяти гроші?

— Там, де й досі беремо. З різних імпрез та базарів.

— От якраз і дійшли до того місця, де коло замикається: щоб здобути гроші, треба влаштувати виставки картин і продавати їх. Бо люди не завжди мають час на читання, але завжди можуть

дивитись на картину й засвоювати через споглядання нашу українську культуру.

— Еге, — підколола пані Туся. — Особливо, якщо це виставка модерністів. Там українська культура догори ногами гопака танцює!

— Я думаю, що зможу вас помирити, — запропонувала секретарка. — Я знаю одну молоду ще жінку, що пише досить гарні вірші. Вона працює в університеті й досить інтелігентна. Якби так ми сполучили виставку з читанням її віршів, так, небагато, але кілька, та ще трохи про малярку хай би розповіла (а це їй напише й сама малярка, доповідачка хай тільки коми розставить) — було б зовсім не зле. Як ви на це дивитесь?

Ідея всім припала до вподоби, й на черзі стало друге питання: наші діти й молодь.

Говорили довго, ясно, емоційно. Кожна виливала свої жалі, скаржилась. Справа ясна, і нічого нового. Наша молодь горнеться до всього американського, яке б дурне всо не було; на наші концерти й вистави не йде, навіть на забави ходять самі дівчата та й танцюють одна з одною, бо хлопців нема, а як яких двоє чи троє з'являться, то сидять у барі.

— Чому вони це роблять? Адже ж не тільки ми, а й американська преса й телевізор у всі труби трублять, що алкоголь руйнує мозок, розслаблює волю й навіть спричиняє імпотентність...

— Ви питаєте, чому? — визвірилась пані Туся. — А хто при барі весь вечір сидить, прилипнувши до ляди, як муха до меду? Таж наші чоловіки, наших дітей батьки. Ото ж вони дітям добрий приклад подають!

— Таж і ваш найдорожчий, пані Тусю, того зілля не цурається...

— Таж і мій. І п'є, і курить, ще й нічого йому не скажи. — Що то за козак, що горілки не нюхає, тютюну не смалить! Онде почитай, як колись парубків у козацтво приймали! Отам пили, куди нам, нещасним!

— А чи не тому ми й не виграли наших змагань? — докинула Надія Михайлівна, що терпіти не могла пятики. На щастя, її син також тим не захоплювався.

— Не знаю, що з нашими чоловіками робити, — сказала Голова. — Я вже хотіла організувати жіночий бойкот, як у Арістофановій «Лізістраті», але, здається, легше побороти москалів, ніж наших чоловіків. Вони ще один аргумент додають: горілка нам дає змогу поважні кошти на національні цілі збирати, десятки й сотні тисяч доларів. Навіть церкви мають бари в церковних залах і проти пятики не виступають. Наш панотець, як іде хати освячувати, то перш за все йде до нашого шинкаря, і його корчму, разом із усіми п'яницями, що на той час там засідають, свяченою водою кропить. Той же шинкар — голова нашої парафіяльної ради, перша персона в нашій громаді.

Побідкавшись та позідхавши, збори ухвалили (не записуючи в протокол) горілку лишити в спокої й боротись проти пияцтва молоді без участі своїх чоловіків. А найліпше — головний приціл брати на наймолодших, що ще й не нюхали того зілля, й виховати їх так, щоб вони й близько до шинку не підходили. Для цього просити провід усіх організацій на забавах зачиняти двері до барів, щоб діти не бачили й не чули, що там робиться.

— Ну, гаразд, — промовила Голова. — Це щодо поведінки. А як із наукою? Батьки скаржаться, що діти нічого в школі не навчаються, а вчителі, з свого боку, незадоволені, що батьки не пильнують, щоб діти підготували домашні завдання.

— Ви подумайте, — обурювалась огрядна пані Завадська. — Якою мовою до них говорить вчителька? »Стакан«, »ножниці«, »сковородка« ...

— А як треба? — наївно запитала молода мама в синіх »джінсах«.

— Як? А то ви не знаєте? Ну, та ви й самі нещодавно зі школи. Треба: »горнятко«, »шери«, »пательня« ...

— Ніколи такого не чула! — фукнула пані Туся. — То ви, певно, й Григорія Сковороду Пательнею назвали б?

— Він музикант, то йому можна й по-російськи називатись, але те, на чім ми яечко смажимо, таки не сковорода, а пательня.

— А »по-російськи« також не можна казати, — обізвалась Надія Михайлівна. — Це по-російському!

— Я так читаю в підручниках української мови; не вірите — то принесу й покажу.

— В якій то мові? В тій, що пані Лісова в своїй клясі вживає? Та там же все з советських книжок посписувано, тільки трошки до еміграції допасовано. Замість вірша про Леніна вірш про Петлюру поставлено, та й усе.

— Ну-ну, так уже зле не є, — примирливо заговорила Голова. — Пані, ми забагато сваримось. Пам'ятаймо, що ми не чоловіки, а жінки. Ми завжди ставимо їм, як зразок, наш порядок і миролюбність, тож не сварімся. Я думаю, що навіть із поганим, цебто, не з поганим, а з середнім підручником добрий, сумлінний учитель може успішно працювати. Щождо того, що краще — сковорода чи пательня — хай уже буде й те, і те. Багато гірше, якщо наші діти ні сковороди, ні пательні не знатимуть. Якщо вони навчатись говорити хочби так, як ті вчителі, що ви їх оце на всі язики критикуєте, кращого й не треба. До речі, вважайте: не говоріть таких речей про вчителів у присутності ваших дітей. Самі знаєте, що це підірвало б авторитет учителів, а з цим і так маємо неабияку мороку.

— А де ж від них дінешся? Як із хати вислати, то десь із шибениками злигаються! — закричала розпатлана молодиця, знана в Відділі як »тютья Мотя«, але шанована за швидке ліплення вареників. — Отож і доводиться при них говорити. Часом думаєш,

Символічна картина бездомних людей

що воно нічого не чує, а тільки про щось упімнешся, що дітям знати не слід, так зараз же й обізветься.

— Так то так, але стримуватися потрібно. Часом і вам самим від того краще буде, бо осуджування свого ближнього — це також гріх, і за нього перед Великоднем треба сповідатися...

10. Гарячий серпневий день

В університеті майже порожньо. Студенти роз'їхались на вакації, хоч у багатьох вакації мають інше значення, аніж відпочинок. Студенти підробляють, де тільки можуть, бо не завжди батьки можуть оплатити високі кошти навчання. А поза тим є ще багато інших речей, на котрі просити грошей у тата не годиться. Цибатий, як драбина, Селім, що п'ять літ тому прибув із Туреччини «на обмін», вирішив залишитись у Америці, і от тепер підробляє кошенням університетських травників. Це йому навіть подобається: сидить на тракторі, об'їжджає дерева й кущі й лишає соковиті свіжі смуги. Йому гаряче. Скинув сорочку, сонце палить смугляву шкіру, сліпить зір. Хідником крокує Борис у свіжій білій сорочці й коротких штаних. Він вчиться й улітку, хоч мама умовляла його поїхати до дядька на озеро. Борисові соромно сидіти на маминім утриманні, хоч армія йому, як ветеранові, оплачує навчання, а він сам також трохи заробляє перекладами та лекціями. Але в свої роки Борис мусів би вже міцно стояти на ногах, вже й мама могла б покинути працю. Правда, вона про таке й чути не хоче:

— Я? На пенсію? В п'ятдесят літ уже скласти руки? Таж ніде в такому віці пенсії навіть не дають, ще треба її заробити! Якби я не працювала, то б захворіла, сидячи вдома!

— А хіба вдома нема роботи? Онде тітка Докія не ходить на працю, а господарює вдома, — зауважує Борис.

— Так у неї ж чоловік і четверо дітей, з них троє ще недолітки! А в мене тільки ти, і вже ж не маленький, правда?

Ну, може мама й має рацію, але Борисові таки хотілося, щоб уже заробляти гроші, купувати мамі гарні подарунки, повезти її до Фльориди... Аджеж вона, бідна, давно вже вдова, і нема кому її потішити, крім Бориса. Тому то він навіть боявся одруження: якби на перше місце в його серці стала дружина, як пересунути маму на друге місце? Борис знав, що це мусить статися, такий закон природи, але це було б дуже боляче.

— Боб! Гай, гелло! — загукав Селім. — Хочеш мені допомогти? Я хочу кока-коли напиться!

Борис зняв чисту сорочку, обережно її склав під кущем і осідлав сталевого коня. Він умів косити й також любив їздити зеленим соковитим полем, що його й серпнева спека не брала, бо садівники старанно поливали мало не щодня з устаткованих під землею труб.

Скошена трава п'янила почуття, непокоїла, нагадувала про далекі завітчані степи, де нікого нема, тільки він і вона вдвох. Вона?.. Хто вона? І раптом побачив її, наче в туманнім серпанку. Хто вона? Русява, з довгим, майже рівним волоссям, що, як степова трава, коливається й розсипається під вітром. Таж це — Діяна! От біда! До чого тут вона, коли він про неї й думки не мав! Вона навіть не подобається Борисові, не в його стилі. І взагалі, ніхто б справді не назвав її красунею. Але звідки Борис узяв таку думку, що його дівчина мусить бути неодмінно красунею? Аджеж із красунями просто біда: інші за ними упадають, хоч бери та мітлюю їх відганяй. Добре, якщо тільки мітлюю, а часто й до пістоля доходить. Ні, краще вже не красуня. Але й не погана. Така, щоб була красунею тільки для нього, а іншим не дуже й подобалась. Де б таку й знайти? В кожному разі, це не Діяна. Але й не Галя. От причепилась мама з тією Галею! Де не повернеться — «Галя те, Галя се...» А Діяна — це ж тільки випадкова зустріч, — промовив Борис уголос.

— Випадкова зустріч? — відгукнувся Селім, що повернувся з двома пляшками кока-коли. — На, маєш. То ти кажеш, випадкова зустріч? А яка зустріч буває не випадкова? Я думаю, що кожна зустріч — випадкова. Так випало, бо так і мало бути.

11. *І там гаряче!..*

В сенаті точаться гарячі дебати. Часом тільки частина senatorів з'являється на засідання, а інші — або хворі, або в відрядженні, або мають дуже важливі причини для відсутності. Але на цей раз з'явилися майже всі, бо справи дуже гарячі. В'єтнам виявився не жартом, а дуже серйозною справою. Думалося, що обійдеться лише дорадництвом і зброєю, але В'єтконг відмовився ділити супротивника на вояків і не-вояків, цебто — дорадників. Дорадникові, сватові — перша куля. Партизани добре знали свої джунглі й болота, повзли нечутно й невидимо й насакували на «дорадників», як гураган, різали їх, рубали й вистрілювали, а ще гірше — брали в полон і катували по-азіатському жорстоко.

— Про нас говорять жахливі небилиці, — тож ми виправдаємо нашу репутацію, — говорили в'єтконгі кореспондентам і відплачували сторицею некликаним дорадникам. П'ятдесят американців загинуло протягом тижня, і хоч американська преса повідомила, що й ворогам не обійшлося без втрат, власне, там пропало їх понад 500, п'ятдесят родин в розпачі оплакували своїх синів і коханих та проклинали війну й тих, хто її спричинив.

(Далі буде)

Д-р Олександр СОКОЛИШИН,
дійсний член НТШ

400-РІЧЧЯ ПОЯВИ ОСТРОЗЬКОЇ БІБЛІЇ

(Доповідь виголошена на Конференції Бібліологічної
Комісії НТШ в Нью-Йорку)

Між великими річницями українського культурного життя, як 1500 річчя Києва в 1982 р., про що деякі наші дослідники пишуть як про 2000 річчя, чи 1000-річчя Хрищення Руси-України в 1988 р., цього року (1981) ми відзначаємо дві великі річниці української культури, себто 490-річчя появи перших слов'янських кириличних друків та появу 400 років тому перлини українського друкарства — *Острозької Біблії*.

З історією друкарства взагалі, а українського зокрема, пов'язані проблеми, такі, як наприклад, розпорошення джерел про історію друкарства, мале заінтересування ними та випадкове їх трактування відображене дрібними вістками в нашій пресі чи журналах, і брак відповідних об'єктивних монографій про історію українського друкарства.

З вищенаведених недоліків, хочу зупинитися в цій доповіді над історією українського друкарства взагалі та над відзначенням 400-річчя появи *Острозької Біблії* зокрема.

Друкарська штука була відома давно, ще перед винайденням рухомого чи набірнього її способу Йоганом Гутенбергом (1400-1468)? в 1450 згл. 1455 роках, коли видруковано славетну Гутенберзьку Біблію. Було воно в китайців, корейців на Далекому Сході. Перші слов'янські друки появилися в Чехії, коли 1468 р. в місті Пільзені видруковано першу книжку «Троянська Хроніка» латинкою. За нею слідувала Польща, де в роках 1473-1474 Каспер Штраубе видрукував чотири книжки теж латинською мовою. В 1483 р. наш земляк Юрій Котермарк із Дрогобича, який жив в 1450-1494 роках і відомий як Юрій Дрогобич, видрукував в Римі готичним шрифтом латинською мовою «Прогнастична оцінка поточного 1483 року» — магістра Юрія Дрогобича з Русі, доктора мистецтва і медицини Болонського Університету». (Рим, друкарня Еухаріуса Зільбера)¹.

В 1968 р. репродукцію того видання випустила Львівська Наукова Державна Бібліотека обмеженим тиражем, лише 150 примірників. Таким чином нам слід уважати українців між першунами слов'янських друків взагалі. Про нього теж писав Сергій Сенюк, стаття «Юрій Котермарк із Дрогобича (1450-1494)» поміщена в Українському Календарі на 1970 р. виданого у Варшаві, Українським Суспільно-Культурним Товариством в Польщі, 1969 р., стор. 153-155 з портретом².

Одначе перший слов'янський друк слов'янською мовою появився у Венеції 1483 р. То був *»Римський Служебник«* надрукований для хорватів глаголицею.

В той час слов'яни уживали в письмі дві азбуки: глаголицю й кирилицю. З часом кирилиця виперла з ужитку глаголицю й стала панівною серед східньо-південних слов'ян.

Перші друки кирилицею появились 490 років тому в Кракові, коли перший корифей слов'янського друкарства, лемко Святополк Фіоль 1491 р. (рік до відкриття Америки), видав п'ять друків: *»Осьмогласник«* (Октоїх) Івана Дамаскіна, *»Часослов«* (Горологій). *»Тріодь Пісна«*, *»Тріодь Цвітна«* й *»Апостол«*, який до нас не дійшов і нам відомий лише з описів.

Є це т. зв. друки *інкунабули*, бо всі друки, які появились до 1500 року, носять таку назву. В німецькій мові звать їх *»Віги друки«*, себто колискові друки, початкові. Мало слов'янських народів можуть ними похвалитися. Слід зазначити, що Московія таких друків немає, і там їх не знайдено. Младен Бошнік видав про слов'янські інкунабули окрему монографію, в якій описує й друки Святополка Фіоля³. Видання Фіоля є дуже рідкісними, а як доказ того, хочу навести збірне видання під редакцією члена-кореспондента Академії Наук УССР, П. Попова, видруковане Академією Наук УССР в Києві російською мовою п. з.: *»Славянские книги кирилловский печати XV-XVIII вв.«*, в якому знаходимо опис лише двох праць Фіоля з XV стол., а це *»Тріодь Пісна«* та *»Часослов«*, із зазначенням, що збереглися вони в Державній Публічній Бібліотеці УССР в некомплектнім виді⁴. Треба зазначити, що *»Тріодь Цвітна«* Фіоля знаходиться у Відділі рідкісних книг Публічної Бібліотеки міста Нью-Йорку та окремі кілька листків у Бібліотеці Стенфордської Дієцезії Української Католицької Церкви в США. Час до часу появляються вістки, що знову знайдено друки Фіоля, як це згадується про історика Івана Хоменка, працівника в краєзнавчому музеї, що він в Мукачівському монастирі з XIV століття, побудованого князем Федором Коріятовичем, *»взяв з полиці ще одну запорошену книгу«*, а це було видання Фіоля. Він теж видавав кириличні друки в Грушевському монастирі після того, як був оскаржений інквізицією в Кракові й після того, як знищено там його друкарню з усіма друками, тому вони є такими рідкісними нині⁵.

Осьмогласник» Фіоля обіймає 337 сторінок. На звороті першої сторінки є гравюра *»Розп'яття Христа«* з тим, що ноги Спасителя є на боки. Розп'яття (Круцифікшен) Спасителя на Заході малюють з ногами навхрест. Це різниця між східнім й західнім обрядами та інтересна тема для дослідів. Остання сторінка має кінцівку (колофон) з гербом міста Кракова та текстом кирилицею розміщеного в шістьох рядках. Також його *»Часослов«* має кінцівку розміщену в сімох рядках. Не властиве пояснення тих кінцівок спричинило

полеміку про національне походження Фіоля. Польський дослідник К. Естрайхер пояснює слово «Из ньмець», як три слова, (і з німець), себто Фіоль, краківський міщанин, друкував ту книгу разом із німцем Франком. За ним (К. Естрайхером), Фіоль не був німцем. Тої самої думки є й Пантелеймон Юрев, який на сторінках «Нашої Культури» у Варшаві про те теж писав, як також Орест Мединський, який 1922 р. на сторінках «Карпатського Календаря» писав, що Святополк Фіоля не був німцем, а лемком. Він проживав теж й у вільнім королівському місті Левочи на Словаччині, потім в Мукачеві й десь там на Карпатській Україні помер вкінці 1525 чи на початку 1526 року, як то твердить Степан Сірополко⁶. Крім німців, до Фіоля мають претенсії й білоруси, зокрема В. Пануцевіч з Чикаго, США, видавець наукового журналу «Літва» латинкою. В першому числі того журналу за 1967 р. він на першій сторінці помістив кінцівку кириличного друку Фіоля з «Осьмогласника» виданого в Кракові 1491 р., зараховуючи його як перший білоруський друк⁷.

Як видно з цього, кожна нація хоче мати свої інкунабули, що не є дивним, однак слід на те мати певні наукові дані.

Коли ми при друках Фіоля, то слід зазначити, що одним з важних питань з історії друкування на Україні є питання, коли засновано там перші друкарні. В найновіших часах тому питанню в Україні пред'явлено більше уваги. Я хочу тут навести лише твердження Ореста Мацюка, що друкарство на Україні існувало до 1460 року. В архівосховищах України виявлено ряд невідомих документів, які свідчать, що до 1460 р. у Львові існувала українська друкарня. В однім із цих документів було зазначено, що 1460 р. львівський громадянин Степан Дропан подарував свою друкарню монастиреві оо. Василіян, св. Онуфрія у Львові⁸. Отже, така друкарня існувала до тої дати, коли він її подарував, тобто до 1460 р. Про те саме, тобто про «Першопочатки українського книгодрукування» Ореста Мацюка знаходимо в кварталнику «Буковина» за вересень 1981 р.⁹, а в «Свободі» ч. 191 за 9-го жовтня 1981 р. Лариса Онишкевич в рубриці «З листів до редакції» пише, чи згадує про те саме в дописі «Друкарство на Україні перед Федоровичем»¹⁰. Наводжу ті всі згадки на доказ того, які труднощі пов'язані з питанням дослідів історії українського друкарства нами тут на чужині, чи поза нашою поневоленою Батьківщиною. Вістки скупі і порозкидані по альманахах-календарях, журналах й часописах.

Другий корифей слов'янського друкарства — це Францішек Скорина, який видав у Празі 1517 р. кирилицею «Псалтир» а 1519 р. «Руську Біблію». Журнал Білоруських Студій англ. мовою, видаваний у Лондоні Англо-Білоруським Товариством, ч. 3-4 за 1980 р. містить розвідку про нові советські видання і про Скорину¹¹. Він (Скорина) видрукував «Руську Біблію», а не білоруську, отже українці мали б слушні претенсії до Скорини, як до їхнього друкаря.

Нас зараз цікавить третій корифей кириличних друків, Іван Федорович, який разом з Петром Мстиславцем видрукував 1564 р. в Москві «Апостола», звідки їх прогнали, друки спалили а друкарню знищили. Вони втекли до Литовського князівства на Полісся, де з доручення гетьмана Григорія Ходкевича в Заблудові zaloжили друкарню і в 1568-1569 роках видрукували «Учительну Євангелію» та «Псалтир»¹². Але Федоровича притягнув до себе княжий город Льва — Львів, тогочасний поважний культурно-економічний центр Сходу Європи й України. Він в 1572 р. продовжує «Боже діло», себто друкування вже у Львові. Там 25 лютого 1573 р. він починає друкувати відомий «Апостол» чи «Львівський Апостол», друк якого закінчує 1574 р. Був то перший відомий друк кирилицею на українських землях, так як і його недавно віднайдений «Буквар» з 1574 р., якого єдиний оригінал зберігається в Бібліотеці рідкісних видань Гарвардського Університету, якого копію перевидано в Києві 1975 р.¹³ та в Москві 1977 р. в мініатюрному виді¹⁴, зараховуючи його, помимо видання у Львові й кінцівки в українській мові, до «первих русских учебников», про що я писав ще 1964 р.¹⁵ й ¹⁶.

Кінцівка «Букваря» каже, що твір «видруковано во Львові, року 1574», тобто написано по-українськи. Якби то був російський друк, то мав би мати «напечатано» й «год чи году», а не року. «Апостол», чи «Львівський Апостол» в кінцівці містить герб міста Львова та друкарський значок друкаря й підпис Іван Федорович, а не Федорів, як Москва залюбки його називає, як також, що він є друкар-москвин, себто мешканець Москви, а не що він є москалем, чи русским, як зараз московська офіційна наука в СССР й на Україні це сугерує, мовляв друкарство прийшло в Україну від «старшого брата» з Москви, забуваючи, що лемко Святополк Фіоля в Кракові для східних слов'ян, молдаван, а зокрема для українців, вже 1491 р. друкував кирилицею церковно-слов'янські книги. Отже друкарство в Україну прийшло зі Заходу, а не з Москви.

Але вершком друкарської штуки Івана Федоровича є «Острозька Біблія» з 1581 року. Це перлина українського друку, чи королева книг, як її називає д-р Максим Бойко, голова Дослідного Центру Волині в США¹⁷. Появилася вона завдяки великому меценатові української культури, основникові Острозької Академії, князеві Константинові Острозькому (1526-1608). Князь в той час зібрав поважний гурток вчених й доручив їм перекласти «Біблію» з єврейської, латинської та грецької мов на слов'янську мову, яку поляк Петро Скарга уважав непридатною для Богослужень чи друкування. Князь хотів доказати протилежне й дати змогу духовенству мати потрібні книги для релігійних відправ, як також народові для ширення грамоти. Друкування тієї «Біблії» князь Острозький доручив знаному друкареві Іванові Федоро-

вчу, назначуючи його навіть керівником тої друкарні. Минулого року 30 травня (1980 р.) в Українськiм Науковiм Інститутi Гарвардського Університету чи Українськiм Дослiднiм Інститутi відбулася наукова конференція присвячена 400-рiччю її появи, пов'язана з виставкою книг улаштованої мiром Едвардом Касінцем.

«Острозька Бiблiя» обiймає розкiшних 628 листкiв, себто 1256 сторiн з двома колонками по 50 рядкiв кожна з iнiцiялами, заставками й iншими декоративними елементами, як в'язi й т. п. В нiй є уживанi двi краски: чорна й червона. На вступi «Бiблiя» має два тексти — церковно-слов'янськiй та грецькiй, а на її початкових нeнумерованих вiсьмох сторiнках помiщенi два вiршi ректора Острозької Академiї та правдоподiбно її видавця Гарасима Смотрицького. Першiй вiрш присвяченiй гербовi князя Константина Острозького, фундатора того розкiшного друку, а другий вiрш, в заклучнiй частинi передмови, в якiм представлений гiркий стан українського народу в той час, пригнiченого правлячими властями тої доби. Оздоблена вона, як сказано вище, гарними вiзерунками, знаками, прикрасами, iнiцiялами та заставками. На загал вiсiх друкованих знакiв нараховують там бiля 3,240.000. Друк її закiнчено 12 серпня 1581 р., за старої дати: 7089¹⁸. Докладний її опис дав д-р Максим Бойко в монографiї: «Острозька Бiблiя — Королева Українських Книг», виданiй в Блюмiнгтонi 1981 р., як це подає Степан Радiон в його бiблiографiчному оглядi видань Волинського Бiблiографiчного Центру в Блюмiнгтонi, Iндiяна, США з 1982 р.¹⁹

«Острозька Бiблiя» була поширена на Сходi Європи й на Українi, тому її збереглося значне число. Пiд сучасну пору зарахунком фахiвцiв нараховують у свiтi бiля 200 примiрникiв. З них в РСФСР є яких 117, в Україні около 53, в Англiї бiля 10, в Польшi 9, в Болгарiї 7, в США 3, в Захiднiй Нiмеччинi 2, та в Австрiї, Канадi, Румунiї й Швецiї по одному.

Перевидавали її в роках 1663-1810 одинадцять разiв у Москвi, iз змiною слiв у передмовi з руськiй на «велiко русскiй», без змiн тексту, як також в Петроградi, очевидно теж i в Києвi, Почаєвi, а навiть у Сербiї.

В останнiх роках студiї над друкарською дiяльнiстю Iвана Федоровича поживалися, як це доказує ряд студiй польською мовою Мечислава Гембаровича, «Iван Федоров i його дiяльнiсть в роках 1569-1583 на тлi епохи», помiщеної в двох томах Бiблiотечного Рiчника у Вроцлав-Варшава, 1969 р.

Також в збiрнику «Книга» видаваного в Москвi Всесоюзною книжною палатою, ч. 29 за 1974 р., Я. Д. Iсаєвич помiстив статтю пiд назвою «Последние годы деятельности Ивана Федорова» у зв'язку з 400-рiччям книгодрукування на Українi, подаючи ряд

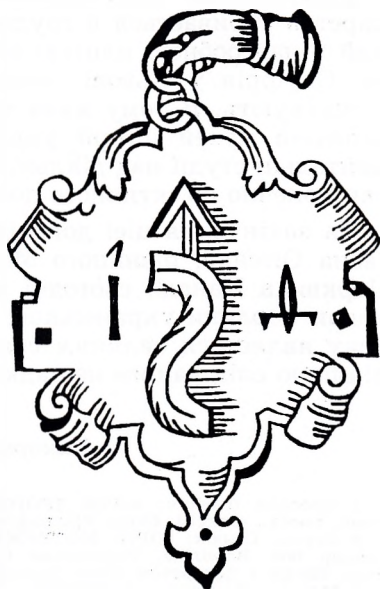

Титульна сторінка Острозької Біблії 1581 р.

ДІЯ ПЕРША ІНІЦІАЛ С

Убо дѣло ѿ, неопи́санъ шѣренъ
лажнѣмъж, иже не днаго
вѣстѣ нечистивыхъ, и
напѣти грѣшны нѣста,
и на сѣдѣлницѣ гѣхнѣтъ не
сѣде. Но въ законѣ гнѣ
вѣла ѿго. и въ законѣ ѿго поути
сѣдѣнищѣ. Не вѣдѣтъ нѣко
де сажено прѣсѣдѣщихъ вѣдѣ,
иже плодѣсѣмъ дѣстѣ вѣрѣмъсѣ.
и на сѣдѣлницѣ не вѣдѣтъ, не вѣдѣтъ
на ѿщѣтворѣтъ, оуспѣтъ. Не
такѣ нечистивѣн, не такѣ. Не такѣ
прахѣ ѿгоже вѣдѣтъсѣ вѣстѣ,
шлѣдѣ сѣмѣ. Сѣгѣ радѣ не вѣсѣ
вѣстѣ нечистивѣн на сѣдѣ, не гѣ
шлѣдѣ вѣсѣ прѣвѣныхъ. Не
сѣдѣтъ гѣ пѣтъ прѣвѣныхъ, и
пѣтъ нечистивыхъ погнѣсѣтъ.

Сторінка з Острозької Біблії 1581 р. і друкарський значок І. Федоровича

репродукцій, втім і титульний лист «Острозької Біблії» 1581 р., яку то річницю ми відзначаємо сьогодні²⁰.

Не остаються позаду наші дослідники на Рідних землях, доказом чого є виданий «Збірник Документів» присвячений 400-річчю книгодрукування на Україні п. з.: «Першодрукар Іван Федорів та його послідовники на Україні (XVI- перша половина XVII стол.)», виданого Науковою Думкою в Києві 1975 р.²¹ В ньому подано 137 документів, переважно латинською й польською мовами в українським перекладі, з яких хочу навести лише декілька, бо в них доказується якої національності був Іван Федорович. І так, в документі ч. 3 з 1573 р. пишеться про нього як «Імпрессор Рутенус»; документ ч. 6 з 1574, подає, що він друкував «Лібрис Рутеніс», а документ ч. 7 з 1574 р., подає, що він був «Іванус, імпрессор літтерарум рутенікаліум» й т. п.

Як видно з цих видань, досліди над історією друкарства продовжуються і можна сподіватися, що вкортці принесуть нам

нові цінні висліди. Треба їх лише збирати й належно та об'єктивно вивчати.

Трудолюбиве життя цього титана й корифея українського друкарства обривається 6 грудня 1583 року у Львові, де він похований з надгробною плитою на подвір'ю Василіянського Монастиря св. Онуфрія у Львові, звідки вона таємничо зникла й тепер її розшукують. В тому монастирі оо. Василіян у Львові зараз розміщений музей історії українського друкарства. Однак фундаментальні студії над діяльністю Івана Федоровича ще ждуть свого так конечно об'єктивного дослідника.

На закінчення цієї доповіді я хочу перефразувати слова проф. Івана Огієнка, пізнішого Митрополита Української Православної Церкви в Канаді, сьогодні вже покійного, що річниця 400-річчя появи перлини українського друкарства «Острозької Біблії» 1581 року являється великим святом української культури²² й про ту річницю слід нашим нащадкам завжди пам'ятати.

Використана література

- 1) Ярослав Ісаєвич: ЮРІЙ ДРОГОВИЧ. Київ, Видавництво «Молодь», 1972 р., 121 стор., ілюст., факсім. Серія Біографічних Твєрєв: Життя Славєтних.
- 2) Сергій Сенюк: ЮРІЙ КОТЕРМАК ІЗ ДРОГОВИЧА (1450-1494). Український Календар 1970. Варшава, Українське Суспільно-Культурне Товариство в Польщі, 1969, стор. 153-155 з портретом Юрія Дрогобича.
- 3) Младен Бошняк: А STUDY OF SLAVIC INCUNABULA. Zagreb, Izdavačko knjizarsko produzeće "Mladost", 1968. English version by Ferdinand Dobrowolsky. 195 p. ill., facsim. Bibl. p. 190-195.
- 4) Академія Наук УССР, Київ. Вібіліотека. Славянские Книги КИРИЛЛОВСКОЙ Печати XV-XVIII вв., Київ, Видавництво АН УССР, 1958, стор. 12-13. Відповідальний редактор: Павло Михайлович Попов, 1890-?
- 5) СКАРБИ МУКАЧІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ: Часопис з Бразилії «Праця», 13 січня 1966 р., передрук за «Робітничою Газетою» ч. 212 з 10 вересня 1965 р., стор. 4.
- 6) Степан Сірополь: ПІВАЙПОЛЬТ ФЮЛЬ, ПЕРШИЙ ДРУКАР СЛОВ'ЯНСЬКИХ КИРИЛІВСЬКИХ КНИГ. Українська Книга. Краків-Львів, ч. V, 1943, стор. 11-13.
- 7) Václav Panučevič: PIERSA BIELARUSKAJA DRUKARNIA Š. FIJOŁA Ŭ KRAKAVIE. LITVA — Naukovy Casapis. Nr. 1, Studzien-Cervien, 1967, Chicago, Ill., V. Panučevič — Editor, p. 3-49, with ill., facsim. Bibl. p. 3-49.
- 8) Орест Мацюк: ДРУКАРНІ В УКРАЇНІ В XV стол. Український Календар 1971. Варшава, Українське Суспільно-Культурне Товариство в Польщі, 1971, стор. 340-345, з плоскорізьбою Івана Федоровича — Л. Віганица.
- 9) Орест Мацюк: ПЕРШОПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОГО КНИГОДРУКУВАННЯ. Торонто, Канада: Український Незалежний Журнал-Квартальник «Буковина», Рік VII, ч. 3 (25), вересень 1981 р., стор. 10-11, мгр Олександр Ковальський — редактор.
- 10) Лариса Онишкевич: ДРУКАРСТВО НА УКРАЇНІ ПЕРЕД ФЕДОРОВИЧЕМ. 3 листів до редакції. укр. щоденник «Свобода», рік 88, ч. 191: 9.10.1981, стор. 2.
- 11) James Dingley: SOME RECENT SOVIET PUBLICATIONS ON FRANSISK SKARYNA. The Journal of Byelorussian Studies. London, The Anglo-Byelorussian Society, 1980, Vol. IV, No. 3-4, Year XV-XVI, p. 148-154.
- 12) Д-р Любомир Винар: ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО РАННЬОГО ДРУКАРСТВА 1491-1600. Чікаго-Денвер, Накладом Українсько-Американської Видавничої Спільки в Чікаго, 1963, 88 стор., ілюст., портрети, факсимілі.
- 13) БУКВАР ІВАНА ФЕДОРОВА. Київ, Видавництво Художньої Літератури «Дніпро», 1975, 95 стор., факсимільна відбитка з оригіналу.
- 14) Іван Федоров: АЗБУКА. Москва, Издательство «Просвещение», 1977. Без парінації, мініатюрне видання: 9 сантиметрів.
- 15) Д-р Олександр Соколин: У 390-РІЧЧЯ ПОЯВИ АПОСТОЛА І БУКВАРЯ ІВАНА ФЕДОРОВИЧА У ЛЬВОВІ. Нью-Йорк, НТШ, 1964, 8 стор. ілюст. (Доповіді ч. 22).
- 16) Д-р Олександр Соколин: ІСТОРІЯ ВІДНАЙДЕННЯ БУКВАРЯ ІВАНА ФЕДОРОВИЧА. Лондон, Українська Видавнича Спілька, 1964. 12 стор. Бібліографія: стор. 9-12, 26 позицій.
- 17) Д-р Максим Войко: ОСТРОЗЬКА ВІБЛІЯ — КОРОЛЕВА КНИГ. Альманах Українського Народного Союзу на рік 1981, річник 71. Джерзі Сіті—Нью-Йорк, В-во «Свобода», 1981; стор. 201-207 з факсимілію сторінки з Острозької Біблії (1581).

18) Ленинградский Ордена Ленина и Ордена Трудового Красного Знамени Государственный Университет — Научная Библиотека: КАТАЛОГ КНИГ КИРИЛЛОВСКОЙ ПЕЧАТИ: 16-17 ВЕКОВ. Составитель: А. Х. Горфункель. Ленинград, Издательство Ленинградского Университета, 1970. Стор. 18, позиція 10.

19) Stepan Radion: CATALOG OF THE PUBLICATIONS OF THE VOLHYNIAN BIBLIOGRAPHIC CENTER. Bloomington, Indiana, 1982, p. 34-35. Item: 18. Автор подає аналітичний опис праці д-ра Максима Бойка, яка появилася як «Публікація Волинського Бібліографічного Центру», ч. 18. Оригінальна праця обіймає 163 стор., містить ілюстрації.

20) Я. Д. Исаевич: ПОСЛЕДНИЕ ГОДЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИВАНА ФЕДОРОВА (К 400-летию книгопечатания на Украине). КНИГА ИССЛЕДОВАНИЯ И МАТЕРИАЛЫ: Сборник XXIX. Москва — Всесоюзная Книжная Палата — Издательство «Книга», 1974; стор. 79-97, із ілюстраціями й факсим.

21) Рада Міністрів Української ССР — Головне Архівне Управління. Львів — Центральний Державний Історичний Архів УРСР: ПЕРШОДРУКАР ІВАН ФЕДОРОВ ТА ЙОГО ПОСЛІДОВНИКИ НА УКРАЇНІ (XVI- перша половина XVII стол.), Київ, В-во «Наукова Думка», 1975, 341 стор.

22) Проф. Іван Огієнко: СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ. «Нарис з історії початків українського друкарства». Варшава, накладом В-ва «Наш Світ», 1924, 34 стор. Містить факсиміль: Львівський Апостол 1574 на стор. 5-ій.

Іван ВЕРГУН

ХАРАКТЕРИСТИКА КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ГЕТЬМАНІВ ФРАНЦУЗЬКИМИ ІСТОРИКАМИ І ДИПЛОМАТАМИ XVII, XVIII, XIX СТОЛ.

Було б неоправданим писати про характеристику козацької України французами, не згадуючи політично-культурних зв'язків між обидвома краями. Не було б, наприклад, подружжя Генріха I з Анною Ярославною, не знали б французи нічого про Русь-Україну. Не було б у Франції з дипломатичною місією Григора Орлика, а в Україні Гійома ле Вассера де Боппяна та інших військовиків і дипломатів, не були б так детально познайомлені з козацькою Україною французькі історики, вчені й дипломати. Незаперечним фактом є, що хоч Україна і Франція географічно знаходяться на протилежних кінцях Європи, то в минулому, крім Польщі, Україною цікавилась французька дипломатія і про неї писали безсторонньо її історики. Аджеж минувшина пов'язується, щодо духовости даного народу, цупко з теперішністю та, навіть, з перспективою прийдешности. Але повернімось до властивої теми.

I

Перші історичні реляції між Україною і Францією датуються від III століття по Христі. Тоді то нащадки скитів, алани, поселились в південній Галлії, перемігши Гордіяна і знищивши готську державу²⁴. Від них, правдоподібно, походило плем'я «рутені», яке замешкувало в околицях Нарбони, Родезу та Альбі, тобто в південній Франції. Ще сьогодні зустрічаються там прізвища, які кінчаються на -як, наприклад, «Моряк» та «Мартіняк». Також в

* Числа відносяться до використаних джерел і літератури, які читач знайде при кінці цієї праці.

інших околицях Франції подибуються прізвиська та, навіть, назви міст «Вітри», які безсумнівно є староруського походження з часів аланів та Анни Ярославни.

Але тісніші політичні зв'язки між обидвома краями нав'язуються з моментом, коли в 1051 р. Анна Ярославна звінчалася з французьким королем Генріхом I та 9-го травня того самого року була коронованою в Реймсі королевою Франції (виїмок серед франц. королев!). З часів її регентства (1060 р.) залишилась фундація св. Вікентія з церквою Богоматері в Сенлісі; дотація в Суасоні для монастиря св. Крепена з 1063 р., під якою фігурує підпис «Анна Регна»; дотація з 1065-67 рр. для монастиря Венедиктинів у містечку Сен-Бенуа-сюр-Люар, яку вона підписала в Орлеані-Мелені руськими літерами «Ана Ръина». Деякі історики, як Роже Галлю, думають, що королева Анна померла 5 вересня 1078, або 1079 р. і була похована в Верней біля Мелену, хоч ніяких певних слідів не знайдено⁵. І як дивно це може здаватись, її син Пилип I (1052-1108) похоронений в церкві св. Венедиктина, дотації його матері в Сен-Бенуа-сюр-Люар. На камені його гробівця є вилита статуя, в ногах якої лежить степовий хорт. Цей надгробний камінь з лежачим на ньому королем підтримують чотири українські степові хорти.

В 1645 р. приїхав до Франції на переговори з Мазарином Б. Хмельницький, якого козаки (2.400) рік пізніше прибули до Франції і взяли участь в облозі Дюнкерку, здобутого від еспанців 11 жовтня 1646 р.

Відомо теж, що Францію відвідував у 1659 р. гетьман І. Мазепа. Він побував у Парижі (підписання Піренейського миру) та в південній Франції¹². А в 1729 р., після Полтавської битви, прибули до Франції Станислав Войнаровський та Григор Орлик. Цей останній, дипломат і генерал, був конфідентом Людовика XV, який його висилав двічі з дипломатичною місією до кримського хана, щоб намовити його до воєнної інтервенції проти Московії. Орлик був одружений з панною де Дентенвіль у Версальському замку (1747) та відзначений за свої заслуги шляхетським орденом св. Людовіка. Але в битві під Бергеном (3. 4. 1750) проти прусаків, якими командував Фердинанд Брунсвік, він був смертельно ранений і в наслідок того помер 14. 11. 1759 р., проживши 57 літ (1702-1759). З приводу його смерті король Людовік XV висловив його дружині кондоленції, підкреслюючи заслуги небіжчика як правдивого шляхтича, хороброго генерала, «якого ім'я фігуруватиме в золотій книжці нашої армії»²³.

Десять років до Парижу прибули теж брати Капністи, щоб інтервеніювати перед Конвенцією в справі поневоленої України.

В Парижі студіювали теж цілий ряд визначних українців. Серед них був Петро Могила (1597-1647), який скінчив студії в

Коледж де ля Флеш та був вибраним у 1632 р. на митрополита²¹. В 1632 р. на Сорбоні докінчував студії наш шляхтич і дипломат Юрій Немирич, залишаючи по собі наукову працю «Діскурзус де белльо Московітіко, Парізііс Анно 1632», в якій схарактеризував росіян такими, якими вони насправді є. На жаль тільки один примірник тієї праці зберігся в Національній Бібліотеці в Парижі.

У Парижі студіював і науково працював видатний український математик Михайло Остроградський (1801-1862). В 1826 р. була надрукована його праця «Про поширення хвиль у циліндричному басейні» в Мемуарах Французької Академії Наук. Його рівнож вибрано дійсним членом тієї Академії²⁶. Там рівнож науково працював визначний наш біолог І. Мечніков (1845-1916), який в 1908 р. був нагороджений премією Нобля за працю про фагоцитозу. Він працював від 1888 р. в Інституті Пастера, а по смерті свого патрона (1895) був директором цього наукового заведення. В Інституті Пастера науково вишколювались ще такі українці: Н. Гамалія, Д. Заболотний, Ф. Чистович, І. Савченко, Л. Тарасевич і О. Безредка¹⁶.

З культурних пам'яток варто зацитувати Руську Євангелію з X-XI стол., яка від 1562 р. знаходиться в Реймсі. Вона була подарована в Інсбруці французькому кардиналові Карлові Льотаринському (Шарль де Льорен) Фердинандом I. За твердженням деяких авторів, на цю Євангелію присягали французькі королі.

Деякі праці українських малярів прикрашають французькі мистецькі галерії. І так, наприклад, портрет принцеси Голіциної, роботи Дм. Левицького (1738-1822), знаходиться серед колекції Шліхтінга в Люврі, а український килим незваної праці з XVIII стол. в перській галерії в Парижі¹⁸. Портрет французького філософа Дідера, який знаходиться в Женевському музею, намалював наш земляк В. Боровиковський (1757-1825).

Політичні й культурні зв'язки французів з Україною були також інтенсивними. Монах Гійом Рубрук, відвідавши Русь за часів Ярослава Мудрого, писав, що «стольний город Законодавця Руси був найбільшим і найвеличнішим містом після Візантії в Європі». Між 1630 і 1647 роками в Україні побував французький інженер Гійом де Вассер сьєр де Боплян, який будував фортеці — Кременчук, Кодак, слободи (50-ть) та інші військові споруди. Він залишив по собі подрібний «Опис України», в яким, крім географічного аспекту, фабули та фльори, описує звичаї українського народу та військові подвиги запорожців. Накреслив він теж карту України, яка, крім Буковини, Закарпаття та східних окраїн Слобожанщини, обіймає майже всю українську етнографічну територію²⁵.

Після повстання Б. Хмельницького французький уряд виділяв до нашого гетьмана посла в особі Сельоріє. За гетьмана Виговського Франція підтримувала всіма можливими проявами Га-

дяцький трактат (1659). А її амбасадор Люмбр, який очолював шведсько-польську конференцію в Оливі (1660), робив усі можливі заходи, щоб теж допустити до участі в ній українських козаків. В 1668 р. Франція, вважаючи Україну за окрему державу, заключила окремі торговельні договори з Московщиною та Руссю, себто Україною³. Дещо пізніше, в 1698 році, висланник Людовіка XIV в Московію Фуа де ля Невіль таємно, нічтю зустрівся в Москві з гетьманом І. Мазепою, який туди прибув з великим почотом (500 осіб), як ще ніякий гетьман перед ним і після нього¹⁵, мабуть на інтервенцію Голіцина. Також Жан-Бенуа Шерер, французький дипломат у Петербурзі, був особисто знайомленим з останнім гетьманом України, який допоміг йому порадами та документацією з киево-печерських архівів для написання «Аналіз Малоросії...».

В 1794 р. французькі емігранти — князь де Рішельє, адмірал Ріба й граф Лянжерон — побудували в Україні на французький зразок портове місто Одесу. Першим губернатором Одеси був іменований князь де Рішельє.

Під час російської воєнної кампанії Наполеон Бонапарт, під впливом Таєранда, Готвілля та Бігньона, почав цікавитися Україною. Він навіть носився з думкою створити з України самостійну державу під назвою «Наполеоніди», на чолі якої мав намір іменувати гетьманом Мурата. Між іншим, французький історик Наполеснівської доби Жак Бенвіль твердить, що «в місяці жовтні 1812 р. Мурат нав'язав переговори з козаками, бо він був серед них популярним і хотів стати їхнім гетьманом»¹.

До якої міри Наполеон цікавився, розуміється в своїх інтересах, Україною, видно з його листа датованого 20.12.1811 р. і заадресованого міністрові зовнішніх справ де Маре, так званому князеві де Бассарано:

«Коли вибухне війна, необхідним буде іменувати на чолі секретної місії двох поляків, які знають — перший з них Литву, другий — Волинь, Поділля й Україну — для підготовки повстання в тих країнах»⁵.

Деякі історики, а між ними Артур Шюке, твердить, що Бонапарт, у відворотній дорозі з-під Москви, хотів з армією відтягнутися в Україну. Тоді то в його воєнних багажах знайдено перелицьовану «Енеїду» Котляревського. А рік потім він звернувся до ерудита Лезюра, який працював у міністерстві зовнішніх зв'язків, щоб він написав «Історію козаків», яка в 1813 році була видана секретно в 30 примірниках директором імперської друкарні Марселем. Рік пізніше Лезюр перевидавав цю історію з власної ініціативи в 2-ох томах.

Наполеон III, продовжуючи безсумнівно мрію свого дядька відносно України, розпочав Кримську війну (1854-1856) в союзі з Туреччиною проти Александра II. В ній взяли участь також

українські козаки під командуванням Михайла Садики Чайковського. Вони разом із французами зайняли Севастополь (1855). Ця перемога французько-українських військ заохотила селян до повстання, яке тоді спалахнуло в кількох округах південної України. Із 213 гармат, здобутих у Криму французько-українськими військами, споруджено в 1860 р. в Ле Пуї 16-метрову статую Богоматері Франції (Нотр Дам де Франс), яка на 135-метровій скалі Корней домінує над одним із найкращих міст Франції.

Зацікавлені Україною були теж французькі малярі та літератори. Люї Булянге, Горас Верне та Шассерьо увіковічили Мазепу легендарними картинами. Картина «Мазепа серед вовків» (1826) Верне прикрашує музей в Авійоні; «Козацька дівчина рятує від смерті Мазепу», прив'язаного на степовім коні» (1883); картина Шассер'я знаходиться у французькому сенаті⁸. А принцеса де Токкарі й Шарль Тіак перекладали більшість поем Т. Шевченка на французьку мову.

В 1868 і 1869 роках посол Казимир Делямаре виступав у сенаті в обороні українського народу перед московським поневоленням, мотивуючи: «Сім століть український нарід переносить поновні зусилля підмогою москвинів, які прямують на підбій Європи». В петиції «15-мільйоновий нарід забутий історією» він домагається від сенату впровадження історії України, і теж літератури, у французьке шкільництво. Рівнож він підкреслював, що в наслідок Полтавської битви «це була перша Русь завойована москвинами. А з Карлом XII під Полтавою була переможена вся Європа»²¹.

До тих історичних фактів годиться ще додати, що в XVIII стол. французький амбасадор Жене був видворений з Росії Катериною II. Повернувшись до Франції, він переконував своїх колег Національної Конвенції про доцільність протиросійського повстання в Україні³.

Наприкінці XIX століття французькі наукові журнали «Ля Натюр» та «Космос» з 8. 2. 1896 р., широко розписувались про нашого вченого Івана Пулюя. Вони об'єктивно проаналізували його експерименти електросвітляних апаратів, які знаходяться в «Консерватуар дез Арт е Мет'є» в Парижі.

II

Хоч це не відноситься до Козацької України, все ж таки варто згадати, що першим французьким істориком, який писав про княжу Русь-Україну, був Блез де Віженер. Пишучи в 1573 році «Хроніки й Аналі Польщі»²⁷, він відводить досить місця суміжним країнам, між якими знаходяться теж Київська та Галицько-Волинська держави. Характеристичним в ній є те, що зі сарматів походять слов'яни, з яких пізніше витворились такі нації, як русини, болгары, поляки, москалі... (стор. 2). Про Володимира Великого, який «охристив свій нарід в 908 році (...), в грецько-

руській релігії», висловлюється дуже похвально (стор. 36). Пов'язуючи війни польських королів з руськими князями, про Ярослава Мудрого пише, що «Болеслав Хоробрий у 1008 році побив Ярослава, князя русичів і принца Києва, який у той час був найславнішим містом» (стор. 42).

Рівнож згадує про Галицьких князів: Ярослава, Романа, Василька, наймогутнішого Данила, Льва та їхні війни з поляками й татарами. В ході тих війн Казимир Великий вивіз зі *«Львова до Краківської катедри два великі золоті хрести, прикрашені дорогоцінними каміннями, в однім з яких була інкрустована частинка автентичного хреста»* (стор. 227).

Найкраще і найобширніше описана Козацька Україна в книжці з 1660 року інженера Гійома ле Вассера де Бопляна під довгим заголовком *«Опис України, яка складається з багатьох провінцій польського королівства, що простягаються від окраїн Московщини до границь Трансільванії. Збірка їхніх звичаїв, способу життя і провадження війни»*².

Вже зі самого заголовку книжки можна догадуватись, що Боплян в ній детально відтворив звичаї нашого народу, бравурність козаків, географічний аспект (клімат, річки й міста), як теж загально відтворив історію Київської Русі. Цей трактат присвятив він «Ясновельможному і могутньому принцові Янові-Казимирові, польському королеві й великому князеві Литви, Русі, Прусії і т. д.». Не дивно щодо його дедикації, бо Боплян на протязі 17 літ був на службі польських королів Зигмунта III і Владислава IV, займаючи пост капітана та королівського інженера, будуючи на Україні слободи, фортеці в Кодаці (1635 р.), Очакові (1634-35 р.) та Кременчуці (в 1637 р.)²⁵.

Ця його праця, до якої він збирав дані 8 літ, є ілюстрована картою України, яка обіймає майже всю етнографічну територію, та 8-ма рисунками козацьких чайок, возів і наметів. Вона починається подрібним описом Києва (6.000 мешканців), «колись одним з найстарших міст Європи», в яким знаходяться «старовинні гробівці багатьох королів», храми св.св. Софії та Михайла (храм св. Василя був у руїнах!). Прекрасною є св. Софія зовнішньо та всередині викладена різнокольоровими мозаїками, «які є так прекрасно виконані, що не можна відрізнити чи це є малярство, чи килими» (стор. 1). Храм св. Михайла є золотоверхим. В цім місті римо-католики мають 4 церкви, русини грецької віри 10. «Київ посідає тільки 3 гарні вулиці. Інші не є прямими, ані урегульовано-скісними. Будинки є безповерхові й низькі, рідко коли мають кілька поверхів» (стор. 3).

Козаків, яких автор називає найкращими синами українського народу, характеризує так: «Вони дуже часто грабували Крим, який зветься Тартарією, плюндрували Анатолію, Трапезунд і навіть забігали в гирло Чорного моря, три милі від Константинополя. Силою від 6.000 до 10.000 осіб виправлялись вони в похід,

перепливаючи чудесно море в небезпечних суднах, які споруджували власними руками. Спритно заготовляли салітру й порох до гармат, знали теж варити пиво, виробляти з меду напиток, брагу, горілку. Вони посять 8-9 місяців у рік, вистерігаючись м'яса» (стор. 4).

»Не думаю, що в світі є нація (Україна — І.В.) подібна до їхньої, яка є схильна до чарки, особливо під час розривок. Але під час війни, або коли вони (козаки — І.В.) приготуються до якоїсь виправи, вони є тверезими й вбираються в довгу і широку одержу. Вони є прекрасними (козаки — І.В.), спритними, помисловими й ліберальними без певної цілі. Не мають жадоби придбати великого багатства, але люблять свободу, без якої не могли б жити (...), це з тої причини, бо вони схильні до повстань що 6, або 8 років. Щодо решти — це люди, яким не можна довіряти — зрадники, віроломні — на яких не можна сполгатися хіба у поважних справах (...). Вони кремезні і легко переносять горяч, холод, голод і спрагу. А під час війни — витривалі, загартовані, хоробрі, ба — навіть одчайдушні, бо погорджують своїм життям. Уміють битись з-поза таборів, оточених возами, є добрими стрільцями, але кепськими вершниками. Двісті польських кавалеристів можуть розігнати 2.000 козаків, і навпаки — з-поза табору вони не бояться 1.000 поляків, ані татар» (стор. 6).

»Запорізькі козаки, — пише далі Боплян, — є рослими, сильними і непосидючими, бо часто виправляються на сусідів. Теж є відпорними на хвороби і доживають до глибокої старости. Все ж таки більшість з них вмирає на полі слави».

»Руські пани запозичують манери від польської шляхти, в якій селяни зобов'язані працювати 3 дні в тиждень своїми кінсьми. Крім того панам змушені доставляти яйця, кури, зерно, дрова й виконувати 1.000 різних праць до тої міри, що навіть пани можуть розпоряджатись їхнім життям». І хоч Боплян був на услугах поляків, то все ж таки підкреслює, що «така була велика свобода польської шляхти, яка жила наче в раю, а (руські) селяни наче б то в чистилищі. Але найвідважніші втікали на Запоріжжя» (стор. 8).

Сьєр Боплян цікавився теж історією Руси, старими монетами, Печерською Лаврою та Божими угодниками, які там поховані. Наприклад, св. Іван, є закований по пояс у ямі, яку сам собі викопав. Св. Антонія бичував чорт ланцюгом, якого в печері бачив Боплян. Бачив теж три чоловічі голови, які дистиллюють олій, яким лікується різні немочі, та 12 мулярів, які збудували храм і спочивають вічним сном у печерах.

Проживаючи постійно в Барі та беручи участь на польській стороні у війні проти козаків, Сьєр де Боплян був прекрасно обізнаним з тодішніми подіями. Наприклад, 18 грудня 1637 р. поляки спалили Черкаси. З дерева з-над річки Самари, яку козаки

називали «святою річкою», бо там водилось багато риби, інженер Боплян збудував, у низу за порогами, фортецю Кодак (липень 1635 р.), яку в місяці серпні того ж року «козацький генерал Соліман» (має бути Сулима — І.В.), повертаючись з морського походу, здобув, вирубав впень 200 чоловік залоги, якою командував французький полковник Марійон (стор. 17). Відтак у 1637 р. під Комейками і Боровицею з 18.000 козаків полягло 6.000, а серед 4.000 польських жовнірів, якими командував Конєцьпольський, тільки 100 (...) і між ними теж французький генерал Моруель.

Автор «Опису України» цікавився також Дніпровими порогами, які переплив човном проти течії. І при тім зазначає: *«Ніхто не може бути прийнятим у козаки, якщо він не переплив усі пороги. Отже, по їхньому звичаю, я можу назватись справжнім козаком, набуваючи слави з цієї подорожі»* (стор. 19).

Описуючи Хортицю, яка на його думку є дуже мальовничою, побіжно згадує, що на ній Хмельницький згуртував козаків, які 26 травня 1648 р. розгромили поляків під Корсунем.

Чимало рядків присвячує Боплян виборіві козацького гетьмана та з тією подією пов'язаними церемоніями. Розуміється, вибраний отаман дякує братії за таку честь, однак зі скромності відмовляється від обов'язків. Але кінець-кінцем погоджується на вибір, бо в разі відмови його вбили б, бо ж він обіцявав в разі потреби віддати своє життя за січових братчиків. *«Цей вождь називається на їхній мові гетьманом. Він має необмежену владу й може карати на горло й саджати на палі тих, які його не респектують. Вони (запорожці — І.В.) є дуже вибагливими і не вирішують нічого без військового зібрання, званого Радою»* (стор. 55). Теж без дозволу короля відбувають на чайках (60×12×12 стіп) морські походи. За 2-3 тижні заготовляють від 80 до 100 човнів (подає 6 рисунків), і на кожному з них може поміститися 50-70 людей. На них вони літом атакують турецькі галери. Між іншим, Боплян вихваляє козацьку саламаку (каша на воді з тістом), яку він куштував і яка йому дуже смакувала!

На дальших сторінках (книжка має 112 сторін) автор подрібно змальовує звичаї українського народу: заручини, «звичай, який не вживається в інших націях» (стор. 62), весілля, Великдень, народне лікування. У Великодній понеділок хлопці й дівчата взаємно себе обливають водою. Горячку лічили мішаниною стрільного пороху перевареного з горілкою, як теж попелом з горілкою, а рани — землею (глиною) перемішаною зі слиною. Проти мух вживали полин. Але найбільшою турботою України є те, що її бракує соли. Тому виробляють її з дубового й вільхового дерев.

На маргінесі «Опису України» необхідним є звернути читачам увагу, що Боплян присвячує теж окремий розділ (стор. 30-50)

про «Крим, або країну Тартарію», опис якого ми помістили в «Українській Думі» із 17. 1. 1980 р. п. з. «Як татари напали на Україну».

«Історія війни козаків проти Польщі»⁴, написана в 1663 році П'єром Шевальє, дипломатом і дорадником Людовіка XIV, складається з 3-ох частин: 1) Опису країни (звичаї, уряд, початки й релігія); 2) Мови про перекопських татар* та 3) Історії козацьких війн з Польщею. Книжка є ілюстрована портретом гетьмана Б. Хмельницького.

У відкритім листі на початку цього трактату до графа де Бразі, якому Шевальє присвячує свою працю, читаємо, що Хмельницький прибув у 1645 р. до Франції на переговори в справі участі 2.400 козаків у Фляндрійській кампанії, де відтак «їхні шаблянки скошили чимало ворогів».

У передмові «До читача» Шевальє називає Хмельницького українським Кромвелем, «який був не менше амбітним і дипломатичним від англійського». А його козаків, яких чітко відрізняє від донських і московських, — непосидючими й зручними, кращими піхотинцями, ніж вершниками, й які заселяють Україну, яка є дуже багатою. При тій нагоді згадує про укріплення, які побудував Боплян (стор. 25, 26, 29).

«Всі мешканці України, які звуть себе козаками, — пише далі, — є рослими і кріпкої будови, цінять свободу, погорджують багатством та не зносять неволі». Але, з другої сторони, вони люблять заглядати дуже до чарки, є підступними і зрадливими...

По короткім життєписі Б. Хмельницького (сотник, посол рестрових козаків, генерал) французький дипломат подрібно аналізує (3-тя частина) козацьку війну з Польщею, особливо баталію під Берестечком, яку, як він твердить, схвалив польський парламент, мотивуючи своє рішення тим, що козаки були дуже вимогливими й не дотримувалися Зборівської умови (...).

Під Берестечком, поминаючи зраду хана, козаки оборонялися завзято проти переважаючих ворожих сил. Особливо останній козак із човна під час трьох годин завзято боронився стрілами й шаблею. Помимо того, що був прошитий 14-ма кулями з мушкетів і помимо того, що король обіцяв його помилувати за бравуру, козак не піддавався, бо хотів, як звітує Шевальє, вмерти на полі бою, як правдивий козак. І кінець-кінцем загинув, проколений німецьким списом (стор. 161, 163, 169).**

Цікавою працею являється рівнож «Початок правдивого козацького повстання проти Польщі» з-під пера П. Лінажа де Восієна²⁸. Інформації про козаків автор черпав від польського

* П'єр Шевальє запозичив, правдоподібно, багато відомостей від Бопляна, якого 1-ше видання «Опису України» появилось в 1650 р.

** Обширніше описана ця війна у «В.Ш.», кн. 3, березень 1981.

віце-канцлера Єремії Радзейовського, який попав у неласку за Яна Казіміра тому, що був прихильником поблажливої політики Владислава IV відносно козаків та був його особистим висланником до них, щоб зворохобити їх до повстання.*

На думку Восієна слово «козак» є руського походження, а «казак» — татарського. Крім того, він уважає козаків за хоробрих вояків та за поважну військову потугу проти Сходу!

«Ми, поляки, вважаємо їх (козаків — І.В.) за підданих польської корони (за свідченнями Радзейовського), але вони твердять, що є лише союзниками, що спричинює часто великі непорозуміння. Вони вибирають генерала, який присягає вірність королеві. Це тільки одинока позначка залежності, яка пов'язує козаків з короною» (стор. 80).

Підкреслюючи значення козацької потуги для Польщі (оборона південних кордонів), автор подивляється їхню хоробрість, витривалість, зручність та братерство. Рівнож твердить, що Оссолінські намовляв Хмельницького, щоб він пішов походом проти татар. Але тому, що Польща не мала тоді досить грошей, а Венеція не виконала своїх зобов'язань, Хмельницький зворохобився проти Польщі, започатковуючи визвольну війну (...), (стор. 142).**

Побіжно згадаймо теж про «Мемуари» дипломата Шевальє Терлона²⁰. Ідеться в них про спільну військову виправу шведсько-українсько-семигородських військ проти Польщі в 1657 р. І Терлон, будучи наочним свідком тієї виправи, свідчить, що козаки під командуванням полк. Антона Ждановича були сердечними союзниками шведського короля Карла X Густава, і навпаки — з недовір'ям відносилися до семигородського князя Ракоція. З кожним днем відносини між ними і семигородцями погіршувались.

Кілька сторінок у «Мемуарах» Терлон відступає для свого українського друга Юрія Немирича, висланника Хмельницького при шведським королеві. Як до нього Терлон звернувся у справі завербування 4.000 козаків на службу Людовіка XIV, Немирич зараз розпочав набір, представляючи кілька старшин (том I, стор. 48, 49).

Позитивно теж схарактеризував полк. Антона Ждановича. Тому, що Ракоцій та його «армія» панічно боялися поляків у поворотній дорозі додому, полк. Жданович запропонував Ракоцєві свої услуги, обіцяючи козацьку ескорт, яка проведе його безпечно до кордонів Семигороду (стор. 64).

Сьєр де Готвіль***, після 25-літнього побуту в Польщі, написав

* Радзейовські тоді втік до Швеції, відтак Данії і Франції, де мав знайомство з князем д'Арпажоном, кол. амбасадором у Польщі. Під намовою Оссолінського Ян-Казімір вважав Радзейовського зрадником, бо намовляв козаків до повстання.

** В цій війні з турками Марія-Людза, жінка Владислава IV, відтак Яна Казіміра, бажала поставити на чолі польської армії князя Арпажона, який прибув до Гданська з 400 французькими офіцерами в 1648 році, вже після смерті Владислава IV.

*** Правдиве ім'я і прізвище Готвіля — Гаспар де Тенд (1618-1697).

»Історичні реляції Польщі«, в яких V-ий розділ присвятив Україні та її лицарям-козакам.* В них є мова про Київ, найбільше місто в Європі, про козаків, їхні походи на турецьке побережжя, та про повстання.

Хмельницький, на думку Готвіля, підняв повстання тому, що поляки заводили в Україні унію, забороняли козакам нападати на Туреччину та погано поводитися зі селянами. *»Він (Хмельницький — І.В.) займав позицію секретаря армії, був освіченим, бо вчився в єзуїтів у Львові«* (стор. 73). *»Він визволився з-під ярма польської республіки й козаки опанували всією Україною«* (стор. 81).

Про Львів, столицю Чорної Русі, пише, що там існували 3 архієпископства: римо-католицьке, вірменсько-католицьке та руське схизматичське. Теж згадує про Белз у Чорній Русі, яке тоді було 22-им воевідським містом у Польщі (стор. 162).

»Поляки, — пише він, — звичайно п'ють пиво. Але на Литві й в Україні напиток з меду тому, що в лісах цих країн є багацько бджіл« (стор. 321).

Історик і дипломат Фуа де ля Невіль (1647-1728), який побував на дипломатичній місії в Росії (1689-1690), порушує в *»Цікавих реляціях і відомостях з Московії«*¹⁵ побіжно справу України, яку називає *країною козаків* і яка мала тоді зв'язки з Московією через міністерство зовнішніх справ у Москві. Відтак розповідає про арештування гетьмана Івана Самойловича та його сина Григорія Голіцином на річці Анчакрак. Після арештування гетьмана кликано (називано) замість *»ясновельможний«* *»скурчим сином«* (стор. 78) і вибрано на його місце, у військовій таборі під Коломаком, гетьмана Івана Мазепу (25. 7. 1687 р.). *»Цей принц, — пише далі Невіль, — не є гарним мужчиною, але за це дуже вчений; володіє досконало латинською мовою. Він є козацької національності, був пажом короля Казіміра й офіцером його охоронної гвардії й тому він має великі симпатії до Польщі«* (стор. 81). Деякі козаки противилися його виборів на гетьмана й тому Голіцин приділив йому охорону з 400 солдатів, які його супроводили до гетьманської резиденції у Батурині.

До цього часу жоден з гетьманів не їздив до Москви. Для Мазепи ту честь вистарався Голіцин, маючи, очевидно, інший замір. І. Мазепа прибуває до Москви в почоті 500 високих старшин (стор. 112). Невіль, не можучи дістати від москвинів дозволу на побачення з гетьманом, вибрався на зустріч з ним вночі, перебраний, в супроводі німецького лікаря царського двору (стор. 113).

* Для ширшого перегляду див. «Нові матеріали про Хмельницького», «Виз. Шлях», кн. 10, жовтень 1977.

(Далі буде)

Симон ВОЖАКІВСЬКИЙ

ДМИТРО С. БОРТНЯНСЬКИЙ

(Український композитор)

Вся творчість Бортнянського просякнута смиренністю і теплою молитвою, яка розгріває серце і часто викликає солодкі сльози у слухача. Тому, що ніякий геній не може наслідувати других він свої опуси знаменує незатертою печаттю, або через інші причини не наслідує других. Тому Бортнянський не пішов по слідах ні Скарлаті, ні Дуранте, ні Ганделя, ні Іомеллі, ні Гайдена, ні Моцарта, які мали тоді великий вплив на стиль і напрям музичної творчості, не дивлячись на те, що він прохсдив десятирічне композиторське удосконалення в Італії.

Творчість Бортнянського відзначається властивістю *його генія*, високою технікою, і, так би мовити, ідейною якістю: висока елястична простота, дух смиренної теплої молитви. Без сумніву, найголовніші заслуги у його творчості мусимо віднести на рахунок його великого таланту і високій музичній освіті, але багато його творів зв'язано ще з його українським походженням, враженнями дитинства, його козацького родства і тим церковно-київським і народно-пісенним матеріалом, якого не міг не мати наш великий маєстро, як і не міг не користатися ним, особливо у т. зв. перекладах-гармонізаціях.

Особливо церковні твори Бортнянського широко сприйнялися в Греції, Болгарії, Югославії, Румунії, Словакії, Албанії, Німеччині, в Америці й в інших країнах.

Щоб більш-менш було зрозуміло, яку видатну, а можна б сказати — революційну роль відіграв Д. Бортнянський особливо в національній творчій діяльності на ниві церковної музики, зупинимося в першу чергу ксротно над співом до першої половини XVII століття, тобто періоду до Бортнянського.

Після прийняття Руссю-Україною християнства як офіційної княжо-державної релігії, разом із будовою храмів і монастирів, які прикрашувалися працями образотворчого мистецтва (обрамовування іконостасів, малювання образів святих на стінах храмів, ілюстрації історії християнства тощо), розвивалася також і церковна музика-спів. Церковні напиви фіксувалися тоді за допомогою особливої системи умовних знаків, дістали назву *знаменого письма*. Звідси і самий співочий древній стиль, який фіксувався знаками, прийнято називати *знаменним співом* (знаменний розспів), або *крюковим*. Кожен знак-знамя мав певний звуковий рух у формі пріми, секунди, часом терції, або й кварта, хоч дуже рідко. Таких знаків дослідник Бражніков налічує до тисячі. Читач може собі уявити складність у вивченні співу знаменним розспівом, який не показував строгої точности звуків. Мелодії знаменого розпіву ділилися на попівки і строки, хоч слід підкреслити, що і при

таких недосконалих теоретичних записах знаменій розспів все ж таки мав свою закономірність у складанні мелодій.

Отже, знамений розспів в українських церквах виконувався чоловічими хорами *одноголосно* без супроводу, який характеризувався строями силабичними, невматичними і мелізматичними. Розспівщики (композитори) знаменого розспіву досягали в межах тодішніх теоретичних можливостей великого художнього багатства, будуючи виразальні широкі напіви повної, величної і суворої краси. Варто підкреслити, що русько-українські розспівщики, які походили з народу, вносили в церковні співи риси рідних їм народніх напівів, про що показують фотознімки запису знаменого і грецького розспівів на одні і ті ж тексти (дивись Успенський: *Древне-русское искусство*, (стор. 128-129).

Знамений розспів був основним видом українського професійного музичного мистецтва протягом більше 500 років, від XI до середини XVII століття. Уже в першій половині XVII століття починається застосовуватися т. зв. *партесний* спів, тобто спів по партіях. Найбільшим ставленням цього співу, а важливо при тому сказати, що і теоретиком, була визначна українська постать в особі Миколи Павловича Дилецького, композитора і педагога, який написав «Граматику Музичну» («Мусікійская граматика Николая Дилецкого»). Дилецький народився біля 1630 року. Дата його смерті не відома, але відомо, що остання його рукопис датується 1681 роком.

Партесний (багатоголосний) спів записувався уже квадратною формою нотних знаків, що прийшов на зміну середньовічному знаменому розспіву, який нелегко було вводити по церквах, які противилися цьому, вперто відстоюючи древній знамений розспів.

Опуси партесного співу відрізняються від знаменого тим, що характеризуються своєю світлою мажорністю звучання, гармонійною густотою повнотою і живим мелодійним ритмом. Прикладом цьому можуть послужити твори Дилецького, як «Хваліте ім'я Господне», або «Херувимська», що написані на *два хори*.

Другою немаловажною особою в удосконаленні і розвитку української музики і співу був також українець Марко Федорович Полторацький, який народився 17-го червня 1729 року в місті Сосниця, Чернігівської губернії, а помер 26-го листопада 1795 року*, будучи директором хорової капелі перед Бортнянським.

Полторацький був тією особою, яка намагалася впливати на те, щоб церковна музика не гармонізувалася італійськими композиторами, якими був тоді заселений Петербург, але в українському стилі, тобто дбав про гармонізацію в стилі київських розспівів. Та це не завжди удавалося, бо засилля італійськими композиторами і їхній вплив робили своє.

Історичні відомості (праця А. Рогова, «Музична естетика XI-XVIII стол.; друга праця Н. Успенського, «Древне-руське співоцьке мистецтво») яскраво підкреслюють, що партесний (багатоголосний) спів по-

* За новим стилем, бо за старим буде 28-го червня і 7-го грудня.

став на самому початку XVII століття на Україні, а в Росії він був прийнятий в його повному розвитку від української церкви після загарбання України (1654 р.).

Не дивлячись на те, що були великі впливи італійських композиторів запрошених Росією, як Арайї Франческо 1735-59, 1762; Галуппі Бальдассаре 1765-68; Траєтта Томмазо 1768-76; Пасєзієло Джіовані 1776-1784; Сарті Джузеппе 1784-87 та інших, які втілювали в церковну і світську музику свій стиль і мелос, все ж таки дякуючи талановитості, організаторським здібностям, високоосвіченості, розумінню різниці між світською і церковною музикою та духово-національній насназі, Бортнянський скерував, хоч і в тяжких умовах, всю свою творчу діяльність в русло українського мелосу.

Дмитро Степанович Бортнянський народився 1751 року у м. Глухові, нині Сумської області, на Україні, в родині козацької старшини. З жалем, покищо, можемо сказати, що дати спис біографії батьків композитора ми не маємо можливості із-за утруднення доступу до архівних матеріалів, а Росії залежало на тому з політичних міркувань, щоб показати Бортнянського, що «ето мол, наш русській композитор». Початкову музичну освіту він здобув у Глухівській співацькій школі, яка була організована 1737 року з завданням підготовляти співаків-українців для придворної царської співацької капелі. Ще у дитячому віці малий Дмитро звернув на себе увагу своїми винятковими здібностями до музики і володів дуже гарним дискантовим (сопрановим) голосом. За наказом імператорського двору, деє близько 1759 року, він був забраний до Петербургу і придільний до співацької капелі, де продовжував музичну освіту спочатку під керівництвом уже згаданого українця М. Полторацького, а потім під керівництвом видатного італійського композитора і диригента капелі Галуппі. В ті часи обов'язком капелі було виконувати спів під час богослужень та розважати концертами і театральними постановами царську знать.

Бортнянський настільки показав свої здібності, що ще хлопчиком брав участь в спєрових постановках навіть у відповідальних ролях, як, наприклад, в ролі Адмета в опері Раупаха під назвою «Альцеста».

Коли італієць Галуппі від'їздив до своєї країни, він забрав з собою і Бортнянського, якому тоді було 18 років, з метою удосконалення музичних знань, а зокрема з метою поглиблення теорії композиції. За десять років перебування в Італії, Дмитро Степанович став видатним композитором, автором опер, які були досить відомими в Італії, а саме: «Креонт», яка в 1776 році була поставлена в театрі «Сан-Бенедетто» (Венеція), а у 1778 році у тому ж місті італійці слухали другу спєру «Алкід». Третю оперу «Квінто Фабіо» виставлено в 1779 р. в герцогському театрі в Модені.

Об'їздивши Фльоренцію, Болонію, Рим і Неаполь, Бортнянський вивчав красу кращих музичних творів і здобував досвіди, які допомогли йому знайти шляхи до сердець людей, що знали ціну гармонії.

Перебуваючи в Італії, Бортнянський писав також оригінальні твори на релігійні тексти. Його ім'я стало широко відомим, бож вся творча

діяльність була сприйнята в країні високої музичної культури як доробок високого мистецтва від талановитої постаті.

Про великі успіхи Бортнянського в Італії стало відомо в Петербурзі і його 1779 року відкликано до російської столиці. Вперше його було призначено капельмайстром у Придворній Капелі, а незабаром запрошено на посаду спеціального композитора і клявесиніста до двору наслідника престолу Павла. До обов'язків композитора входило писати опери і камерні музичні твори для домашніх постановок і концертів. В час одних літніх постановок (1786 р.) в Гатчині прозвучала нова опера «Празднество Сеньйора», а 11-го жовтня того ж року в тому ж місті інша нова опера — «Сокол». Крім опер, в період перебування при дворі Павла, Дмитро Степанович найбільше творив світську музику, — різні пісні, романси, клявірні сонати, камерні інструментальні ансамблі, концертуючі симфонії (1790).

Року 1796 Бортнянський удостоївся титулу директора вокальної музики та став призначений керівником Придворної Співацької Капелі. З цього часу він присвячує себе виключно справі церковної музики. Крім того, він приступив до реформи складу хору, домігся того, щоб придворні співаки були звільнені від обов'язків брати участь у світських виступах, тим самим капеля могла більш удосконалювати свій мистецький рівень для богослужбових відправ. Він поліпшив правне положення, особливо хлопчиків, та запровадив науку нотної грамоти на більш високий рівень, як було до того часу. У складі Капелі переважали українці. Крім того, що Дмитро Степанович був головним капельмайстром і диригентом Капелі (консерваторії), він працював з хорами у військових залогах, а також в навчальних закладах Петербургу. Бортнянський у великих трудах спромігся підняти музичні і художні якості Придворної Капелі на велику висоту. «Цей хор міг вважатися одним із самих кращих хорів Європи» (І. Гарднер). За майже 47 років праці в Капелі, Бортнянський зумів прищепити співакам не тільки високу художню виконавчу ефективність співу, а й великі традиції українського народу; там були вчителі і співаки, які ґрунтовно пройшли школу нашого маестра. Та ж не даром пруський король Фрідріх-Вільгельм III посилав капітана Ейнбека повчитися досвіду в Капелі, щоб цей досвід і науку хорової справи завести у себе.

Бортнянському першому належить також справа уведення скороченого розспіву богослужб, розрахованого на зменшення часу, що цим самим вимагало відступлення від уставного древнього київського (знаменого) розспіву. Із цих знамених розспівів, композитор своєю практикою і усуненням хвилюподібних попівок, почав вводити особливі скорочений обіходний голосовий (гласний) напів, діставши назву «Придворного напіву», який без сумніву лишився у своєму характері та мелосі українським. «В обробках древнього розспіву є величезна заслуга Бортнянського. З нього починається зворот в розбудові нашого церковного співу до тих типів, що історично склалися в наших розспівах» (журнал «Ізвестія і заметкі» — І. Божеянів). Звичайно, гла-

сові одноголосні розспіви Бортнянський не аранжував, їх (уставні напіви) виконували окремі дяки. Цю пригадку подаємо тому, бо деякі »диригенти« пробують приписати Бортнянському гармонізацію і тропарів і інших гласових уставних розспівів.

У зв'язку з розповсюдженням пієтичних і масонських ідей та нових настроїв у деяких високих школах імперії, а також зближення контакту з правлячими кругами протестантства, Д. С. Бортнянський виробив проект наказу і через царствующий двір запропонував Синодові дати розпорядження про єпархіях про введення цензури на духовно-музичні твори, призначені для богослужб. Підкреслюємо, що тут йшлося про вільні твори на літургійні тексти, а не гласові.

Ось уривки із наказу Святішого Синоду від 14-го лютого 1816 р.: »... але все, що не співається в церквах по нотах, мусить бути друковано і належати, або із власних творів директора півчеського хору, дійсного статського дорадника Бортнянського, або інших відомих творців, але твори цих останніх обов'язково мусять бути друковані з одобренням п. Бортнянського«. В кінці того самого наказу було написано таке: »... послати укази, що нотні книги, якто: ірмологи, обіходи, октоїхи і празники, видані від Синоду, остаються надалі для їх призначеного вживання; Урядовому Сенату повідомити про це«. Цю останню цитату із наказу подаємо для того, щоб »новітні« диригенти і »кмпозитори« не приписували Бортнянському авторство опрацювань гласових піснопінь, звичайно не враховуючи »Задостойників«, які складаються з припівів і 9-ох пісень канону з Утрени.

Отже, всі твори Бортнянського вживалися при богослужбах без застережно, але твори інших композиторів, хоч і відомих авторів, допускалися лише тоді, коли ці твори апробував сам Бортнянський. Цим наказом Бортнянський був наставлений головним цензором на богослужбові твори, тобто, був підвищений до ступеня законодавця і високого контролера всього, що писалося іншими композиторами для церковних хорів. Іншими словами, Бортнянський став вихователем смаку і стилю для церковних композиторів! Таку персональну заслугу Дмитро Степанович дістав у наслідок того, що він був православний, родом з України, звідки корінний богослужбовий спів був йому душевно зрозумілий, мова і богослужбовий порядок не були для нього чужими, як то було для італійських маєстрів. Все це для Бортнянського було *своїм, рідним*. Та крім того він був освіченим, завершеним світським і *духовним композитором*, видатним хоровим педагогом і диригентом з семилітнього зросту перебування в музиці. Від таких осіб вимагалось не тільки мати стилістичне відчуття, але і добре знання законів церковної хорової композиції, без чого неможливо правильно і критично оцінювати підлеглий цензуруванню матеріал. Такі якості Бортнянський мав і такими правами користувався лише він один.

Для тих, хто займається хоровою справою, цікаво буде зупинитися на тому, який саме склад був Капелі і як розділювалися ролі партій: у своєму складі хор мав 90 осіб, із них 40 дорослих і 50 хлопчиків.

Голоси розділялися так: хлопчики складали партію сопранів і партію альтів по 25 осіб, з дорослих було 18 тенорів і 22 баси, з яких 7 було октавістів. Паул Ейнбек у своїх спогадах: *Zur Geschichtes des Königlichen Damchors in Berlin*, про відбуту подорож до Петербургу, робить висновок, що причини, які зумовили високу завершеність хору: 1) «Всі співаки володіють війнятково гарними голосами; 2) Всі голоси поставлені по найкращій італійській школі; 3) Як увесь ансамбль, так і сольо-партії бездоганно завчені; 4) Хор знаходиться на державній службі, спеціально призначений для богослужб, хор Капелі творить одне ціле і не залежить від якихось випадковостей, а співаки не беруть ніякої участі у сторонніх справах». Свідки описують, що придворні співи виконувалися за такою структурою: основну мелодію вів перший бас (баритон), з ним в унісон той же напів співав також перший сопран; другий сопран співав в унісон з першим тенором; альт — з другим тенором, а другий бас — не подвоювався. Ейнбек, у своїх спогадах зазначає, що взагалі всі нюанси, які дають в музиці світло і тінь, виконуються більшою частиною чоловічими голосами, верхні ж голоси діють дуже стримано, щоб лише підсилити ефект. Ейнбек, про всі ці особливості строю хору Капелі, високо оцінив у цьому хист Бортнянського.

З точки зору теперішньої теорії хорової гармонії, коли верхній голос (сопран) має провідну роль в мелодії, описаний вище розподіл голосових партій не являється нормальним, а проте своєрідне звучання комбінацій (подвесення) тембрів і надавало співові хору Придворної Капелі особливу красу і енергійність, як про це стверджує і А. Львов, — наслідувач Бортнянського.

Біограф І. Гарднер у своїй праці про А. Ф. Львова, одночасно торкаючись попередника Бортнянського, ставить таке питання: «Родився він (Бортнянський) у 1752 (потрібно 1751) році на Україні (тоді уже на території Російської імперії); по музичній культурі він італієць; по місці діяльності і службі — петербуржець, дійсний статський радник, значить, «Його Превосходительство»; а далі питає: «Рускій він композитор, чи український?» І на поставлене своє питання відповіді не дає.

Як відомо, Бортнянський жив і працював в умовах російської імперії; все правляче імперське коло поклато всі зусилля, аби всюди в біографічних даних показати його в енциклопедіях, брошурах і журнальних статтях як російського класика високої музичної культури. Тому не дивно, що чужинці називали Бортнянського «російським Палестріні», не дивлячись на те, що в енциклопедіях зазначалося його народження в Україні. Походження композитора і його творчість, базована на київських розспівах, також говорила про національну приналежність Дмитра Степановича Бортнянського. Про це й зупинимось на окремих твердженнях.

Автор І. Божерянов у своїй статті «К портрету Д. С. Бортнянського»

в журналі «Ізвестія і Заметкі» за серпень 1885 року, друкований в Києві, пише: «Бортнянський народився в Глухові (Україна), так, як і його товариш по композиції духовного співу Максим Созонтович Березовський (1745-1777), і ця обставина мала немаловажне значення в обдарованні талантом композитора і характеру його творчості. Малоросія (читай Україна) із давня славилась не тільки голосами, але і високим розвитком в ній церковного співу і виробленням того особливого напіву, в котрім відбилась вся судьба, вся душа і все життя цього народу». Досить цікаво написано в «Спутніке псаломщика» виданого російським Синодом 1916 року, де показується дуже давню вищість культури українського розспіву над північним, тобто російським, з якої черпав базу у своїй творчій діяльності Бортнянський. Ось написано на 11-ій стор. таке: «Різниця між російським (малого знаменого розспіву) від київського (великим знаменем розспівом) поперше в тому, що перший, створений на півночі, по зовнішньому враженні блідий, безкольоровий і похмурий, а другий (київський), створений на півдні Росії (читай в Україні), — ясний, більш виразний і мелодійний; по-друге, у тому, що голосові строки київського розспіву по будові відрізняються більш певними і смілими рухами, ніж строки малого знаменого (російського розспіву), які не багаті ні оригінальними рухами, ні звуковим змістом; по-третє, у тому, що кількість піснеспівів київського розспіву дуже велике число, а малого знаменого (російського) зовсім незначне число. Перевага київського розспіву була причиною того, що він абсолютно витиснув із уживання малий знамений (російський) розспів і став самим найбільш уживаним. У київських розспівах мається характерна особливість: повторність слів і в багатьох випадках підпорядкованість симетричному ритмові, що свідчить про вплив західньої музики через Галицію і Польщу». При такому визначенні переваги київського розспіву над російським, особливо устами російських знавців, підказує, що у своїх працях, маючи українське походження і свій національний співочий дух, Бортнянський у своїх творах червоною ниткою, майже у всіх композиціях, користується українським мелосом. Чи міг такий геній інакше робити, щоб брати гірше до уваги, аніж краще?

Про те, що у композиторській творчості Бортнянського не було російських впливів, говорить «Русская Музыкальная Газета», ч. 37, 1901 року так: «Ця духовна музика — інтернаціональна, не православно-церковна; російський народ її не розуміє, вона не западає в серце кожного брата, що в церкві має рівні права». Наведемо й інший приклад, коли такий композитор, як Чайковський, писав листа до єпископа Михайла 1882 року про те, що... «Ці останні (концерти) теж не російські, до них увійшли зовсім світські, навіть сценічно-оперові звороти...» Звичайно, скажемо і від себе й навіть з російських історичних джерел, де вони самі говорять, що російська інтелігенція, не говорячи про народ, стояли на нижчому культурному рівні, ніж українці. Та історичним фактом є, що вся культура і церкви Росії були

у певному часі під українським впливом, тому не завжди і не всім подобалося вrostання української культури в російську, але деяка імперська впливова верства мусіла черпати з України й від українців творчі надбання, зокрема коли ті кола були пов'язані зі Заходом і бачили ту культуру в Україні.

Наведемо ще такий приклад: советський музикознавець Д. Локшин у своїй праці «Видающія рускіе хори і їх дирижори» (видання Гос. Муз. изд., Москва, 1953 р.) на стор. 14-ій пише: «Своїм музично-художнім ростом Капеля зобов'язана найвидатнішим *руским* (наше підкр.) композиторам. Першим із них був відомий композитор другої половини XVIII і початку XIX стол., Дмитро Степанович Бортнянський...» хоч і відзначає, що «Він родився на Україні...» але у своїй праці Локшин ні словом не згадав, що вся душа творчості нашого хормайстра була просякнута українською духовою творчістю, як до цього признаються і деякі москвини.

У такому виданні, як «Енциклопедія муз. словника» на стор. 62, видрукованому в Москві 1966 року, уже сказано двополовинчато: «...Бортнянський...» український і руский композитор...» Тут бачимо подвійну приналежність композитора, зазначеного першим словом як український, а потім як руский. Так звані підсоветські українці у своїй «Історії української дожовтневої музики» (виданій в Києві, 1969 року), під авторством Шреєра-Ткаченка написали: «Видатний майстер, що володів композиторською технікою найвищого рівня, Д. Бортнянський, разом з тим глибоко проникав у самий дух російської й української пісні». Мало того, цей автор удругорядніше українськість у творчості композитора, бо ставить в першу чергу російський дух. Де ж логіка, коли самі москалі підкреслюють великий вплив української культури на російську взагалі, а тим більше у церковній творчості Бортнянського?

Микола Грінченко в «Історії Української Музики» пише: «Україні першій належить слава заведення до церковної музики концертів, що строго заборонялося на півночі». Навпаки, українці Бортнянський, Березовський і Ведель своєю неперевершеною творчістю вплинули на подальшу творчість і на російських композиторів, які жили пізніше наших маєстрів, такі, як на Ломакіна, Турчанінова, Кастальського, Гречанінова, Чеснакова і інших.

Найкращим доказом кому належить Бортнянський, говорить його багатостворених композицій. Взяти хоч би концерт № 13, «Радуйтеся Богу», у частині Ларгетто виразно бачимо за інтонаційним складом, кадансовими зворотами, що Бортнянський використав українську народно-національну творчість, яка наближається своїми мелодійними елементами до козацької пісні «Козака несуть». Так само в концерті № 24, «Возведох очі мої», в місці Адажіо в мі-мінорному епізоді пісенна мова переходить у інтонації українських пісень. Третій приклад у концерті № 30, «Услиши Боже, тлас мой», де мелодія оригінальна переходить у місцях лірико-трагічних каденсах у сферу благального

прохання до Бога, в далеко глибокі народні пісні, — ще княжої доби, — в народно-пісенні звороти з переходом мажору в мінор, застосовуючи попеременно теорію переміщень секунд і терцій в октаву; звичайно, Бортнянський уживає і мелодійні терції у ходах секундних.

Наведених прикладів із біографій різних авторів і з декількох аналіз творів, робимо висновок, що вся творча діяльність Бортнянського в головній основі є українська. Шреер-Ткаченко зазначає, що у творах виявлені образно-інтонаційні риси української народної пісенності — широта й наспіваність мелодики, її яскрава виразність та емоційність, глибина, задуманість і простота в поєднанні з характерними для східнослов'янської народної пісні інтонаціями, мелодичними зворотами, а також прийомами хорового розспіву та голосоведення», доводить і відповідає Шреер своїми дослідженнями на питання кому належить Бортнянський.

Відповідь одна: Бортнянський належить українському народові, він є український геній!

Хочеться підкреслити наше твердження і тим, коли сучасний біограф Михайл Гольдштайн в газеті «Новое Русское Слово» від 21-го вересня, 1976 року стверджує: «По національності Бортнянський українець і від свого народу він унаслідував виключну музикальність. Слухані в дитинстві українські пісні запам'ятались ним на все життя». Слід було б давно російським біографам визнати приналежність Бортнянського Україні й її культурі, яку використала для себе російська імперія та ще й ввела Захід у блуд. Тому всім культурним діячам світського і церковного напрямку слід прикласти великих зусиль на висвітлення правдивого обличчя і заслуг українського генія Дмитра Степановича Бортнянського, який дав великий вклад в українську музичну культуру, а зокрема і цілого світу. У ширшому розумінні ми не знаємо свого генія, але бодай частково пізнали б більше, через організацію і переведення концертів із творів Бортнянського, які і сьогодні не втратили свого великого значення.

Щоб уявити собі творчий скарб Бортнянського, подаємо список творів: *церковні композиції*: а) Триголосві твори чч. 1-9, Ісполо еті деспота № 1, № 2; Да ісправится молитва моя, чч. 1-4; Архангельський глас; Воскресни Боже — 2 редакції; Надія і предстательство; Літургія; б) чотириголосові духовні твори, чч. 1-29; Єдинородний Сине; Херувимські, чч. 1-7; Достойно естъ; Ангел вопішає; Отче наш; Хваліте Господа з небес, чч. 1-2; Да ісполнятся уста наша; Слава Тебі Боже наш; Многая літа, чч. 1-3; Діва днесь; Господи силою Твоею; Под Твою милість; Канон Помощник і покровитель; Нині сили небесні, чч. 1-2; Вкусіте і видіте, ч. 1-2; Тіло Христове прийміте; О Тебі радується; Чертог Твой виджу; Благообразний Іосиф; Прийдіте ублажим Іосифа. Тепер двохорові піснеспіння: в) чч. 1-16; Єдинородний Сине; Херувимська; Нині сили небесні; Вкусіте і видіте; Вечері Твоєя тайнія; Да молчить всякая плоть; Творяй ангели; В пам'ять вічну, чч. 1-2; Во всю землю ізиде, чч. 1-2; Радуйтеся праведнії о Господі; Явіся благодать Божія,

чч. 1-4; г) Хвалебні пісні — Тебе Бога хвалим чотириголосні чч. 1-4; г) Хвалебні пісні »Тебе Бога хвалим« двоохорові чч. 1-10; д) тридцять п'ять концертів на 4 голоси; е) десять концертів на два хори; е) Гимни й молитви, чч. 1-4: Предвічний і необхідний; Гимн Спасителю; Коля славен; Молитви перед обідом, вечерею і після них. Окремо видані твори: концерти »Благословлю Господа«; »Чашу спасіння«; »Всегда призвати ми«; »Услиши Господи, когда...«; друге »Слава во вишніх Богу«; дванадцять Задостойників; канти на три голоси; »Отче наш« на три голоси; »Со святыми упокой«; Літургія на чотири голоси; »Херувимська«, що зветься симонівська (написана для Симонівського монастиря).

Церковні композиції до чужих слів — латинських та німецьких, Бортнянський написав:

- а) *Dextera Domini fecit virtutem* (хор a Capella).
- б) Хорал: *Bekennen will ich Dich, O Herr.*
- в) Хорал: *Wo ist ein Gott.*
- г) Німецька літургія, чч. 1-7, у формі хоралів.
- г) *Ehre sei dem Vater und dem Sohne und dem Heiligen Geist.*
- д) *O, Lamm Gottes.*
- е) »Свят, свят, свят« на сопран, альт і 3 баси.
- е) Студіо (етюд) для мішаного хору й смичкового квартету на слово »Амен«.
- а) Аве Марія (Неаполь 1775) на 2 голоси з оркестрою.
- б) *Salve Regina* (1776) для контральта з оркестрою.
- в) Імітаціон де ля прієре а ля ст. *Bierge.*

Світські твори: П'ять опер, про які уже згадувалося вище; Сонати й інші п'єси для чембала (1783-1784): вісім сонат, 4 дрібні п'єси, квартет і квінтет для камерного ансамблю. Комедія з балетами »Ля Фете ду Сеігнеур (Павловське 1786). Квінтет; Симфонія для камерного ансамблю; Рекуєіл де романсес ет чансонс, I частина (французьких сольоспівів). Військовий марш (1787). Кантата »Господи силою Твоею« (хор з оркестрами симфонічною та роговою. Побіда красоти (1798) на слова Державіна. Стрітеніє Орфеєм сонця. Гимн і дитирамб (1811). Гряди, гряди, Благословенний.

Наведений список творів Бортнянського не є ще повний, як про це пише Б. Асаф'єв, пишучи: »Пригадую, що в рукописах Бортнянського переходять ще декілька вокальних камерних творів, що заслуговують уважної аналізи«. Належить пригадати, що твори Бортнянського, які редагував Чайковський, позбавлені оригінального »лиця«, зволивши твори »вичистити« від мелізмів, чим їх позбавлено справжнього українського характеру і властивого стилю нашої народньої пісенності.

Д. С. Бортнянський помер 9-го жовтня 1825 року.

Використана література:

1. Павло Маценко: Нариси до історії української церковної музики.
2. М. Грінченко: Історія української музики
3. Шреєр-Ткаченко: Історія української дожовтневої музики.

4. Д. Локшин: Видатні російські хори і їх дирижори.
5. Шреер-Ткаченко: Хрестоматія української дожовтневої музики.
6. Олексій Федор. Львов. І. Гарднер. Джорданвіл, 1970.
7. Штейнпресс і Ямпольський: Енциклопедичний музичний словник
8. Павло Маценко (стаття): У 200-ліття від народження Бортнянського. Канада.
9. До портрету Бортнянського. Журнал «Ізвестія і заметки». Київ, 1885.
10. Мах. Гольдштейн (стаття): «Три незапам'ятовані юбілея».
11. А. Рязький: Підручник церковного співу.
12. «Спутник псаломщика». Синодальне видання, 1916 р.
13. Н. Успенський: Древне-руське співоцьке мистецтво.
14. А. Островський: Спутник музиканта. Ленінград, 1969 р.
15. Ліванова: Руська музична культура XVIII століття.

Іван ЛЕВАДНИЙ

Л. ПОЛТАВА — МАЙСТЕР РІЗНОМАНІТНИХ ЖАНРІВ

(Продовження, 3)

Подібно до Чупринки в «Думі про жито» Полтава сумно завважує:

Я стояв біля вокзалу
Потяги чужі летіли, —
Наче кулі пробивали,
Протинали моє тіло:
В Україну потяги то
Мчалися по жито.

Я в порту стояв. Хоробрі
Відпливали пароплави, —
Закривали мені обрій
Прапори чужої слави:
В Чорне море відпливли то
Теж по наше жито.

Я в чужій стояв столиці.
Люди йшли, несли газети, —
Ті газети, наче птиці,
Розлітались по планеті:
Чорним там було відбито
Теж про наше жито.

Поет ясно бачить, як багато є жадібних на український хліб у світі і всіх недругів хотів би обдарувати зерном — житом, перелитим у кулі.

Інша балада підносить тему смерті. Стилізуючи вірш під октави «Мойсея» Франка, Полтава пише:

Ходить, ходить невтомно вона...
Може їй і самій неприємно?
Не підходь до мого вікна
Надаремно!

Що твій чорний могильний знак! —
Він не кращий від неба;
Та ще й часу не маю ніяк
Я для тебе!

Ще в душі така глибина
І таким почуттям перелита,
Що не може жодна труна
Умістити.

А як волі злетять лебеді
На мою Україну, —
Буде легко вмирати тоді
В ту безсмертну хвилину.

Отоді ти приходь! І пали,
І топчи нас, щоб стерти:
Ті, що волю здобудуть невольній землі,
Вже не зможуть умерти!

Мотивами особистої лірики пройнята балада про любов:

Вечір стелиться. Пахнуть сквери.
Пішоходи вітер замів.
Повільніше стукочуть двері —
Дерев'яні серця домів.

Я не буду тебе чекати.
Ти й не знаєш, куди прийти.
Та сьогодні зірок багато,
І для мене у кожній — ти.

Хто ти? Хто я? Ми ж незнайомі!
Може, ти між сибірських хвиж?... —
Вмерло серце в останнім домі.
Ключ у дверях.
Заснув
Па
ри
ж...

Філософсько-розважальними думками сповнена балада «Вічність»:

Закрийте розумну книгу —
Для неї нема ще дня.
Несе наші дні, мов кригу,
Усе навмання, навмання.

Вічність із нами, близько.
Вічність проста і ясна:
Ночі чорна колиска
Гойдається біля вікна.

І на столі годинник,
Що спинився давно-давно
Пощо рахувати години
Усе про одно й про одно?

Що в тій колисці? Може,
Може росте дитя? ..
Щільно, як щільно, Боже,
Ти запнув накриття.

На цю збірку поет і критик Святослав Гординський вмістив у журналі «Київ» у Філядельфії прихильну рецензію.

У другому томі антології сучасної української поезії на Заході «Кординати» упорядники вмістили деякі вірші Леоніда Полтави, серед них і балади та відзначили, що балади його «дещо вирізняються від решти його ранньої творчості; в них є своєрідна експресіоністична «резмашистість», характерна для радянської поезії 30-их років, з твердою, рішучою ритмікою, цікавим приблизним римуванням та порушенням строфічних структур, які подекуди нагадують Маяковського. Але, на жаль, в них також патетична, «з надривом» реторика того часу. На цих творах, як і на декотрих інших поезіях раннього періоду («Пані Герта», «Гофманів день»), залишив цілком виразний і художньо-благодійний слід Микола Бажан. Стати на такий твердий берег, як поезія раннього Бажана, молодому поетові могло бути дуже корисно. У всякому разі така школа має більше творчих перспектив, ніж лірика Сссюри, що її так сумлінно переспівали деякі поети Полтавиного покоління».

У збірці «Українські балади» є чимало творів високого патріотичного звучання. «Перемога», «Остання граната», «Хмари із України» й інші. І тут знову приходить рідко порушувана нашими письменниками чорноморська тема — поміщено коротку поему під назвою «Ніч над Чорним морем», в якій читаємо:

... Береги і вода — ніби стиснуті міцно долоні.
Чорне море шумить, як шуміло в далекі віки.

І так радісно чути бризки його солоні,
Хвилю його могутню — потиск його руки!

Молодий поет Олекса Влизько, який оспівував Чорне море, як наше, рідне — був розстріляний червоним окупантом, без огляду на молодість. О. Влизько був глухо-німим, але вмів чути, бачити і своїми творами сказати про те «Ельдорадо», що його створив окупант в Україні.

Нам здається, що серед українських поетів розгляданого покоління, крім Л. Полтави, лише Яр Славутич і Ганна Черинь присвятили чорноморській тематиці досить уваги в своїй творчості. А шкода! Море повинно жити в душі й розумі української людини.

Слідами Жюля Верна

Письменник Тодось Осьмачка ще в 1948 р. радив Леонідові Полтаві взятись за творчу працю в ділянці мистецької прози. Під впливом цих порад Полтава задумав написати фантастично-пригодницький роман.

Жанр пригодницької, а тим більше фантастичної повісті, опертої на новітні дослідження науки і техніки, є одним з наймолодших в українському письменстві. З помітніших творів мандрівничо-пригодницької тематики був у нас лише твір Ігоря Федіва та Володимира Золотопольця «Син України» і повісті того ж жанру Б. Полянича в Галичині. Щойно в останньому часі Вадим Сєбко і молодий письменник Трублаїні, що передчасно загинув у Другій світовій війні, поширили цей жанр, а за кордоном — Людмила Коваленко і Юрій Тис-Крохмалюк.

Леонід Полтава заходився виконати сміливий задум — в обставинах існування майбутньої самостійної Української держави змалювати так актуальну тепер справу дослідження атомової енергії. У формі пригодницько-фантастичного твору він малює образ майбутньої України після її визволення і боротьбу, яку їй доведеться провадити для вдержання своєї самостійності, зокрема подолати різні інтриги та диверсії сусідніх неприязно наставлених держав, що мають територіальні та інші претенсії до України і шпигунськими акціями та спробами викрасти атомові та інші державні таємниці намагатимуться підважити мілітарно-оборонну міць молодого відновленої держави.

Подібно до Жюля Верна, спираючись на новітні досягнення науки і техніки та тих можливостей, які вона дає, Леонід Полтава пише повість «Чи зійде завтра сонце», змальовуючи драматичні, хвилююче-напружені події, при зображенні яких йому не бракує письменницької фантазії і спроб далекосяжно заглянути в майбутнє та показати, як на його думку піде розвиток дальших дослідів над атомовим ядром.

Час діяння повісті — 2000 рік. Місце дії — вже самостійна Україна та інші держави. Спеціальний кур'єр, наражаючи своє життя на смертельну небезпеку, несе до Української держави незрівняної вартости скарб, який має врятувати світ від загибелі. На шляху його зустрі-

чають різні пригоди, він ризикує своїм життям, за ним слідкують вороги. Світ напружено чекає як вирішиться доля людства. Ворог застосовує хитрощі, вдається до злочину, вживає зброю, прагне за всяку ціну знищити Україну, а з нею і цілий світ. Коло Одеси почала працювати могутня електростанція, яку урухомлює атомова енергія, здобута з олова-піску. Підземні кабелі сполучують її з Києвом. І в присутності великого натовпу людей і представників інших держав пущено струм і «в ту ж мить запалало все навкруги! Десятки тисяч електричних ламп, великих і малих, білих, синіх, червоних, зелених спалахнули над містом. Сяйво і тепло було таке дуже, що впарі з соняшним сяйвом перетворило соняшний ранок у залите проміннями гаряче літо».

Повість сповнена драматичними подіями, описами диверсії проти вільної України, змов і підступів неприхильних до неї сусідніх держав, які зазіхають на українські природні багатства, змальовано їх лукавство, намагання заволодіти секретними документами. На тлі цих пригод розгортається особисте життя героїв, їх почуття і переживання.

Крім України, дія відбувається головню в Канаді, Ірані, в Росії, в Німеччині...

Рівночасно Леонід Полтава написав нарис для дітей старшого віку і молоді про мандри Миклухи-Маклая, що досліджував південно-африканські землі папуасів, і події, що стались з ним у часі цих подорожувань — «Подорожі і пригоди Миклухи-Маклая або Караам-Тамо — людина з Місяця».

Обидва прозові твори вийшли в 1955 р. у видавництві «Дніпрова Хвиля» в Мюнхені. Пригодницьку повість (156 стор.) ілюстрував мистець А. Сологуб, а розповідь про українського мандрівника-гуманіста Миколу Миклуху-Маклая — Юрій Кульчицький у Франції. Літературознавець проф. Іван Коровицький писав у «Києві», що книжка про Миклуху-Маклая «стала улюбленою лектурою української молоді».

Сонети

Збірка сонетів Леоніда Полтави, написаних у різні часи — на Україні, в Берліні, Відні, Римі, Парижі, Мюнхені під збірною назвою «Римські сонети» була видрукована, як згадувано, у видавництві «Українські Вісті» в Новому Ульмі в Німеччині, в 1958 р. Вона охоплює 27 сонетів і складається з трьох розділів.

У сонеті «Пенелопа», створенім у 1957 р. у Мюнхені, поет згадує героїню стародавньо-грецького мітологічного епосу, яка, щоб позбутись докучливих претендентів на її руку, запевнила їх, що не вестиме розмов на цю тему аж поки не скінчить своє прядиво і вночі розпускала те, що напярала за попередній день. Полтава закликає до праці, до витримки — і до енергії, з якою ткала Пенелопа:

Кривий маршрут в холоднучому морі,
Де вже й вода, здається, не тече...

Всміхаючися, Пенелопа тче
Любов свою в квітчастому узорі.

Що далі, то тісніше в цім просторі,
Чвертьєвропейське сонце не пече...
Тче Пенелопа, денно й нічно тче,
Ясна й прекрасна у своєму горі.

Творім же, друже, землю плодовиту,
Де негасимі розквітають квіти,
(Немов на Пенелопиннім шитті), —

Де шлях не йде ніколи у долину,
Де атомом не злякану людину
Ні на що не змінюють у житті!

У рецензії на цю збірку Олег Штуль-Жданович у паризькій газеті «Українське Слово» ч. 871 за 1958 рік відзначив, що вона «є знову цінним вкладом не тільки в еміграційну, але сучасну українську поезію взагалі. Відчувається в ній поетична зрілість так у поетичній формі, як і в змісті, в обдуманості. І до неї, на нашу думку, змусили поета не тільки вимоги сонета, але внутрішня потреба поета висловити себе глибше і повніше».

Далі автор рецензії пише:

«Полтава також вчувається в настрої чужих пам'яток і при кожному образі приходять рефлексії, які навіває ще недавно проминула війна і поневолення Батьківщини. Відчувається може подекуди вплив неокласиків Рильського чи Клена, близькість тематики («Біля річки», «Коло», «Магелян», «На відплиття корабля»), але можливо також, що це випадковість.

Може немає в сонетах особливої оригінальності образів чи рим, на які не все дозволяє сувора форма, але відчувається сильно та справжня поетична легкість і поетичне відчуття, які ставлять Л. Полтаву між перших поетів еміграції.

А потім — ця невеличка збірка дає може натяк на те, що Полтава входить у більш стабільний період творчості, що можливо підготовляє щось ще більш зріле».

У цих сонетах — радість життя і, попри всі труднощі — оптимізм. У повоєнній Франції терпіли нестатки навіть господарі країни, а що ж говорити про чужинців, яким та гуманна країна дала притулок... Та особисті негоди чи й поневір'яння не впливали на творчість Л. Полтави, який збіркою «Римські сонети» виконав побажання свого першого поетичного вчителя (другим був Євген Маланюк, коли говорити про українців). В останньому сонеті «На відплиття кораблів», читаємо:

... Усе чекає там: розрада і омана...
Людині власна путь незбагненна й незнана,
Плекаймо ж у душі надію золоту, —

Бо прийде все отак: загуркотять гармати,
Подаючи нам знак виходить зустрічати
Свободи корабель — в Одеському порту!

Історичний роман

Історичний роман «1709» з часів гетьмана Мазепи, виданий у видавництві «Книгоспілка» у 1961 році в Нью-Йорку є першим більшим прозовим твором Леоніда Полтави. В ньому нема одного чи кількох провідних постатей героїв, що стоять у центрі колізій і керують нею. Героєм роману є час, в який відбувається дія, рік, який визначає назву твору. Події в полтавському селі Писарівці і на сусідньому хуторі Гармашів проходять на тлі строкатої Мазепинської доби і переплітаються з подіями в Батурині та Москві, з якими пов'язані кілька дійових осіб. Поруч з тим показана доля кільканадцятьох інших другорядних персонажів.

Дія розгортається окремо у двох середовищах — серед селянства, яке вже забувало своє козацьке походження, і серед політиків та вояків. Ще третє середовище — жіночий світ, блідне в обличчі жорстоких подій.

Доба розкривається яскравим зображенням гетьмана. Мазепа «стрункий, гострозорий, з високим білим чолом» у блакитному жупані з золотими застібками біля шиї одразу приковує до себе увагу... Яскраво змальовано і гетьманське оточення, а також шведський король і його близькі особи, цар з челяддю. Докладно описано тогочасне життя з наведенням численних побутових деталей, житла, одягу, страв, господарчих подробиць, чим роман не поступається перед кращими прозовими творами про Мазепу Богдана Лепкого і Федора Дудка.

Підкреслено багатство українського стола. В однієї з героїнь, писаревої жінки, були на столі: «і рожева малина, і темна ожина, і сизий агрус, і червоні та білі порічки, і блакитні сливи, і золота мореля, і повидло з гарбуза на патоці, і повидло з гарбуза без патоки, і десятки сортів варень із яблук...»

У розмовах героїв помітно багато народніх виразів, приказок, прислів'їв, порівнянь і висловів народнього гумору. Гарно, поетично описана і природа України.

Доступ до деяких історичних документів з тієї доби уможливив авторові у Національній Бібліотеці та в Архівах проф. Ілько Борщак у Парижі; обкладинку оформив П. Сидоренко в Канаді. Роман «1709» вийшов кількатисячним накладом.

Подамо кілька відгуків в уривках. Письменник Дмитро Чуб у «Вільній Думці» ч. 15 з 1962 р., в Австралії, писав: «Твір написано цікаво, доброю мовою, з духом часу... Цей твір можна сміливо рекомендувати як для дорослого читача, так і для нашої молоді...» Письменник д-р Микола М. Аркас у «Визвольному Шляху» ч. 8 з 1961 року тепло відгукнувся на цей твір, дораджуючи: «... Талановитий твір Л. Полтави повинен оздоблювати кожну книгозбірню свідомого українця...»

Про Митрополита-Ісповідника

Поему «Райдуга», видану коштом автора в 1963 р. у Нью-Йорку, присвячено Митрополитові-Ісповідникові Кир Йосифові Сліпому, тепер Патріярхові, Кардиналові і Верховному Архієпископові Української Помісної Католицької Церкви.

Написана поема ще в час перебування Великого В'язня в сибірських снігових пустелях і починається інтродукцією: Храм св. Софії, сніг, «сива паморозь тисячоліть», над Дніпром Володимир тримає хрест. Цей образ збуджує в пам'яті багато думок і поет звертається до тих, що «надто багато забули» і закликає: «Не проспійть хоч себе, не проспійть!»

Далі Полтава розгортає образ похмурого табору у Воркуті. В темряві «безжальної сибірської ночі» навіть місяць голодний. У бараці «танцює» залізна пічка, горять вогкуваті поліна, коло вогню гріються в'язні-дроворуби різних національностей. «Бушлати зідхають. Розмерзаються рукавиці».

Але і тут крізь заметіль прорвалася у небі Вифлеємська зірка. Немов чути слова молитви «Богородице Діво, радуйся...» Розливається світло зорі над Сибіром.

Ой, радуйся, земле,
Син Божий народився!

Там «не на тверді Свят-Юрських плит», а «на скелі з крижаних плит» моляться ув'язнений Кир Йосиф Сліпий. Слів його молитви не підхоплює Сибір, лише заполярний хор вітрів:

Не палає свіча Різдвяна —
Лиш примерзла зоря до вікна.

Але цю дивну свічку-зорю не в стані загасити і всі таборові сторожі. Нехай у цей час від Львова до Києва вирує антирелігійний блюзнірський карнавал, «труби ревуть і свищать свистьолки», нищаться церкви, знеславляються ікони... — все одно:

Від гори Святоюрської
До Святокиївських гір
Встала райдуга, наче Слово —
Вінком Благодаті Божим...

Вона скріплює віру України, Божа райдуга простяглась «на Україну, і з усіх країн — і у кожну країну!..» Нехай ворог руйнує хрести, «а вгорі, в українському чистому небі» виростають «непорушно живі хрести журавлів»:

І на завійній корогві —
На заметільній корогві —

Господнє чудо об'явилося!
Устала райдуга!
У ній
З небес усіх країн явилися
Найкращі барви!

Всі «розстріляні хуртечами», «без тіла — а катовані», «без ланцюгів — а сковані» йшли з хрестом на райдугу, як на міст, їх не брали кулі. Цей похід нагадує процесію праведників, охоплених також єдиним почуттям, у поемі Данте і всіх тих, у кого «злими морозами кров заморожена» в Олеся, які «руки сухі простягають» і вітають символічний прихід Весни, що знаменує Волю.

І тоді то уперше здригнувся чекіст,
Закрутивсь, заметавсь
І від власної кулі на сніг повалився...

Наприкінці — той же образ Володимира, що і в інтродукції, і поет знову закликає тих, що надто багато забули, щоб не проспали себе.

«Незбагнуті є шляхи Господні», писав у «Америці» автор рецензії на цю поему Іван К-ий. Коли писалася ця поема, ніхто не припускав, що її колись зможе прочитати той, кому вона присвячена (Митрополит-Ісповідник Кир Йосиф Сліпий), і про кого написана. Тоді Митрополит перебував у безвістях Сибіру. З ним перебували й сотні тисяч сердець — там і тут. Одне з них — серце поета.

Він довго не публікував цієї поеми, хоч не раз зачитував її на своїх авторських виступах. Читав про «безжальні сибірські ночі... білі вітри», про табір, про барак, де «на чорних стінах виступають померзлі лица Воркутської хуртовини». Де «не на тверді Святоюрських плит молиться Митрополит...»

Показне, що Полтава... цей свій твір — понурий образ терпінь — назвав радісним словом «Райдуга».

У світі: богозневажливі карнавали, руйнування церков («зойкнув зірваний хрест, угрюзаючи в ребра полів»), але над цим «Божа райдуга... і з усіх країн — і у кожна країну». В застигаючий льодовий табір, з потойбічного світу вриваються: «Ой радуйся, земле...», відбуваються чуда й наявне одне з нових, — що «на скелі з крижаних плит — молиться Митрополит». Тоді Різдвяна колядка непомітно змінюється у Великодне «Воскрес днесь» (замість «Прийшов днесь»).

У мистецькому шляху поета ця поема співзвучна з його іншими недавніми творами про Шевченка, про штаб Махна, з їхнім патосом, романтичними контрастами, згущенням почувань. Себто вона виходить із вершинних досягнень української поезії двадцятих років, зокрема з раннього Бажана.

Але сьогодні не про мистецький бік твору, а про невпинне пов'язання людських душ. Цим душам, у видиві поета, з'являються найясніші барви «з небес усіх країн». А душам, що мертвють — викрик поета: «Ви, що надто багато забули, не проспійте хоч себе, не проспійте!»

Митрополит отримує тепер багато дарів. Великим даром буде ця книжечка для нього. Доказ, що коли він був там, де »з хмари на хмару срібним лисом скаче голодний сибірський місяць«, тоді з ним були серця тих, що не проспали себе навіть у вбивчому заокеанському добробуті.

Вірші про кінець світу у висліді вибуху розколеного атома

В тому самому 1963 році накладом Союзу Українців-Католиків »Провидіння« у видавництві »Америка«, зокрема заходами ред. Ігната Білинського, вийшла п'ята збірка поезій Леоніда Полтави »Біла трава«, яка в повних драматизму барвах малювала моторошну загибель Землі, що її знищує атомовий вибух.

Біла трава — це символ смерті. Зловісна тиша, що наростала навколо автора, який ішов з неназваною особою до двірця, була наслідком неймовірного вибуху, вона пройняла все навколо і земля вкрилась »білою травою смерті«.

Початок війни змусив усе на землі виключитись і завмерти:

Весна спинилась. Голубий метелик
Занерухомів у повітрі. Птахи
У небо вклеїлись і заніміли
В сусідстві з літаками.

Завмер чийсь сміх на дорозі. Завмер корабель, що перед хвилиною боровся з хвилями:

Так зникло все
Лишився тільки атом.

Поплутались усі дороги »і життя розсталось з землею«:

Все в космічній ривку прогуло,
Вивертаючи душу і камінь.

Все гине, як колись загинув підпалений храм Афродити.

У вірші, позначеному, що він написаний ще перед уявним вибухом, поет радить обивателеві світу переглянути свій життєвий шлях — »альбомик власного життя« і переконатись, що не вмів він »й дня побути мужем, але й підлотою не вмів...«, що він лише »байдуже прокладав дорогу до всеземної глупоти«.

Поет бачить, що першими зникли полотна мистецьких творів, висох останній фонтан у Мадридi, бачить кінець усьому. Аджеж навіть люди з Помпеї не могли до кінця померти, бо »їх знайшли, поселили в музеях«, але тепер прийшла смерть навіки все вкриває »біла байдужа трава«.

Плач чути над Почаївською Божою Матір'ю, над Лювром, мости, що так довго їх будували, зникли ». . . і змів усе байдужий атом«.

Море висохло «в одну — єдину мить» від вибуху ядерного божевілья. Всю землю вкривають «білі трави небуття». Навіть земна смерть «упившись силою своєю», «в своїй безсмертності страшна» гине навіки, «бо й смерть вмирає без життя». Вірші цієї збірки поділені на три цикли: «Люди», «Плачі» і «Вселюдське».

В антології сучасної української поезії на Заході «Координати», що її впорядкували Богдан Бойчук і Богдан Рубчак, другий том якої вийшов у видавництві «Сучасність» у 1969 р., збірку «Біла трава» відзначено як одну з помітніших книжок української еміграційної поезії шістдесятих років.

Упорядчики пишуть: «Цікава з усіх поглядів спроба знайти власний голос — це книжка «Біла трава». Тут поет передає художніми засобами значення атомної катастрофи, що нависла над людством; змальовує кошмарну візію світу, що закам'янів у руїнах, покритися білою травою смерти.

Живаючи регулярну ритміку, здебільшого п'ятистопний ямб, і наближаючись подекуди до білого вірша, поет вільно та цілковито по-своєму господарює поетичним матеріалом; він користується цікавою, звільненою строфікою, вишуканою образністю, нерегулярними римами. Намагається позбутися всіх псетичних прикрас, оголити твір до трагічно-спокійної розповіді. Тут провідні образи всезнищення (особливо символ білої трави, висловлений із своєрідною, остаточною, невідкличною рішучістю) викарбовується в своїй недвозначній, жажливій, предметній простоті. Наче об'єктивна кінокамера, око поета уважно спинається на окремих явищах і предметах після вибуху, від дрібних деталей побуту (дитячий м'ячик) до гігантських жажливих образів руїни, як ось ребриста яма, де було колись море. У цій розповіді мало пояснень чи роздумувань — і якраз це художньо переконує.

В збірці знаходимо формальний спектр від майже цілком вільних віршів до цілком законних строфічно-ритмічних конструкцій. І ось що цікаво: коли Полтава повертається до традиційних рамок віршування, він знову впадає в загальні, абстрактні образи, бомбастичну риторику та мілкі філософічні роздумування».

Попри це, на думку, редакторів антології, «цикл Леоніда Полтави «Біла трава» — не тільки найкраща збірка його власного дорібку, але «одна з цікавіших книжок української еміграційної поезії шістдесятих років».

(Далі буде)

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ДЕШЕВИЙ, АЛЕ КОРИСНИЙ ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ ЇХ ІМЕНИН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ПОДІЙ. ВИСИЛАЙТЕ ЗРАЗКОВІ ЧИСЛА «В.Ш.» СВОЇМ ЗНАЙОМИМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ЇМ ЗРАЗКОВЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ.

Богдан ЛІВЧАК

ТІНЬ В'ЄТНАМУ

Дехто може спитати при чому тут зараз тінь В'єтнаму? Мені здається, що тепер ця «тінь» набирає якихось спеціальних форм. Вона своєю гнітючою вимовою розтягнулася сливе на всі закутки земної кулі. Вона зараз навіть не така сама, як була безпосередньо після тих усіх дій, які заіснували по в'єтнамській катастрофі. Тінь В'єтнаму то не тільки провал американської армії, а разом із тим провал американської політики в Індо-Китаї.

Сьогодні ми бачимо як по вулицях західноєвропейських міст перекочуються великі маси демонстрантів, що протестують не тільки проти американської атмосфери присутності в Західній Європі, але взагалі проти США.

Недалеко позаду той час, коли такі протести відбувалися на терені Південного В'єтнаму. Відомо нам, що зараз діється в Південному В'єтнамі і в цілому Індо-Китаю.

Отжеж, у Південному В'єтнамі демонстрували всі. Сьогодні ми бачимо, як голі та босі в'єтнамці втікають з цього комуністичного раю. Напевно серед цих утікачів є колишні демонстранти.

Про Камбоджію, колишній державний секретар США Кіссінджер каже, що там панує найжорстокіший терор. Цікаво, що цей спостерігач не бачив раніше й зараз не бачить цієї ж жорстокости в московському царстві.

Усі запаморочені московською облудою старалися повалити «продажні» режими в національному В'єтнамі і Камбоджії.

Повалений національним урядом Леноля, князь Сіганук пішов на співпрацю з комуністами, мріючи про поворот на королівський трон з їхнім приходом до влади з-під знаку «Хмер Руж».

Доля В'єтнаму, а то й цілого Індо-Китаю, не є зараз відірваним явищем. Перед нами пересуваються мов на екрані ті жакливі «визвольні» військові дії на теренах Африки, Азії, «мирна» визвольна боротьба в Польщі і жакливіша від пекла різня в Афганістані...

Поставмо собі питання, чи і наскільки програна війна у В'єтнамі спричинилася до сьогоднішньої ситуації?

Якщо б не було провалу у В'єтнамі, то з цілою рішучістю можна твердити, що московський чобіт не був би в Африці, Південній Америці, Нікарагуа, а також в Афганістані.

Покійний през. Двайт Айзенгауер назвав війну у В'єтнамі «війною не на відповідному місці й не у відповідному часі».

Трудно, одначе, з цим погодитися, бо, так би мовити, воєнного терену ніхто ніде не встановляв і не встановляє. Всі знають, що Індо-Китай —

це дуже важливий стратегічний пункт у світових масштабах і про це повинен був знати през. Д. Айзенгауер.

Раніше перед США війну в Індо-Китаї провадила Франція, яка з браку матеріальних засобів звернулася до них за допомогою, але такої не дістала. Натомість, США порадили Франції вийти з Індо-Китаю, бо, мовляв, хай народи Індо-Китаю творять своє власне життя.

Оту гірку дійсність як це «твєрення» відбувається, ми зараз бачимо. Франція не послухала поради США й далі провадила війну. Відомий є кінець французько-в'єтнамської війни — облога Дієнфу і жахіття, які діялися під переможним чоботом комуністичних банд.

Врешті цілий Індо-Китай розділено на чотири держави: Камбоджію, Ляос, Південний В'єтнам і Північний В'єтнам.

Від зарання поділу В'єтнаму актуальною справою для комуністів було опанування цілого В'єтнаму. Ставленник Москви Го Чі Мін мав це діло перевести в життя при допомозі армії, яку по зуби збрóїла Москва.

Годі переповідати усі подробиці з тієї воєнної суматохи. Знаємо, що врешті при допомозі США створено армію в Південному В'єтнамі. Показалося, що південні в'єтнамці також уміють держати в руках «самопали».

На жаль, було і ще є помилкове поняття про те, що є народи, які вміють орудувати «самопалами», — як це висловився один наш «книжник», але також є народи, які «нездібні» взяти в руки того «самопала».

Так думали американці про південнов'єтнамців. Доперва по сумнім досвіді перевели «в'єтнамізацію» південнов'єтнамської армії.

Цікаво, чому не могли зрозуміти того, що робила Москва у Північному В'єтнамі?

Та ще перед тією ж в'єтнамізацією Конгрес США ухвалив вислати до В'єтнаму 500-тисячну армію.

Нам добре відомо як пок. през. Джонсон з такою самовпевненістю говорив на телевізії, що ті «бейси» виконають «гуд джоб». Найбільшу надію американці покладали на цих ославлених морських піхотинців у зелених беретах. Пригадую цілком добре, як він бундючно твердив, що «де стане американський вояк, ніхто його звідтам не усуне».

Цю 500-тисячну армію вислано до В'єтнаму, де американська армія втратила десятки тисяч молодих хлопців убитими і сотні тисяч раненими. Це вже було тоді, коли на вулицях американських міст палили американські прапори, коли масово появилися всякі патлаті, молоді «гіпіси», очі яких були звернені до нової Мекки, до Гавани, де якраз почав поростати у пір'я такий же бородатий кубинський вожака.

Сталося це тоді, коли почалася масова наркоманія. Одним словом, американська молодь підпала страшній деморалізації. Варто пригадати собі ці чвертьмільйонові збіговиська тієї молоді, придатної хіба до всякої розгнужданости, але не до важкого і відповідального політичного діла.

Та, на жаль, коли прислуховуємося до всяких звітів у пресі чи в телевізії, то теперішній стан молоді не задовільний. Такі збіговиська

відбуваються навіть зараз. Таке щось в сумі 100 тисячної маси було недавно у Філядельфії. На телевізії показували, як вони виносили отруєних наркотиками своїх товаришів. Серед війська також поширена наркоманія.

Ціла в'єтнамська війна тривала 20 років. Ще Го Чі Мін казав, що США тієї війни не виграють і будуть змушені забратись додому.

Виславши до В'єтнаму 500-тисячну армію, США нічого не досягнули, а навпаки — прийшло до глибокого психологічного заломання і вояка і народу в цілості. І так, як на початку, необдумано заангажувалися, так під кінець цілком несподівано охляли. Це тим більше інтригуюче, бо перед В'єтнамом США подібну війну виграли в Кореї, але досвід чомусь розвіявся на хвилях океану...

Краще було б з самого початку зробити ґрунтовну розбудову в'єтнамської армії, що вийшло б багато корисніше під оглядом моральним і матеріальним. Усякого покрою ліберали і пацифісти рішили, що США мусять війну закінчити. Таке саме твердив тодішній през. Ніксон, кажучи, що війну треба закінчити «на задовільних і чесних для США умовах».

Не малу роль у тій акції «закінчення» війни відіграв тодішній державний секретар Кіссінджер. Він мав сказати приятелям, що за 20 літ про В'єтнамську війну будуть говорити лише, як про анекдот. І справді, більше ніж анекдотичними були його потискування рук тих в'єтнамських харцизів, з якими вів переговори у Парижі.

Південнов'єтнамський уряд також зробив велику помилку, маючи занадто короткий час на розбудову військової сили до таких широких розмірів — до коло одного мільйона війська. Він не мав змоги вдержати контролю над такою роздутою воєнною машиною, яку постійно інфільтрували комуністи.

Також ціле перемир'я у В'єтнамі стало запереченням усяких правил того, як таке перемир'я має виглядати. Не було усталеної жодної демаркаційної лінії. Коли президент Південного В'єтнаму Тіє протестував, то одержав погрозу від през. Ніксона: мусить бути так, як Ніксон каже.

В тому часі, ніби для виправдання самого себе, Ніксон проголосив доктрину, що США будуть помагати тільки тим народам, які самі будуть собі помагати. Коли б, власне, США оставили у Південному В'єтнамі хоч 30-40 тисяч війська, то напевно комуністи не мали б відваги нападати.

Таку ситуацію маємо в Південній Кореї, де вже десятки років перебуває 40.000 американського війська. Скільки то шуму постало в світі, коли през. Картер думав забрати це військо з Кореї.

Насправді, доктрина през. Ніксона стала дуже скоро недійсною та й сам президент мусів незабаром уступити.

Одначе, чи бажають цього США чи ні, вони займають провідне місце серед вільних народів цілого світу. Очі всіх народів є звернені на Вашингтон. Найкращим прикладом піклування США іншими народами є Ізраїль. Не можна сказати, що США не помагали Південному В'єтна-

мові, але треба рішуче ствердити, що вони повелися з в'єтнамським народом як з недорозвиненим пасинком.

Помагати народам — не означає піклуватись ними як немовлятами. Помагати народам — не означає висилати їм співчуття і спорошковані яйця, як це було з мадярами в 1956 р. Помагати народам треба так, щоб ті народи бачили, що вони мають побіч себе партнера, який дає їм матеріяльну, а ще більше моральну піддержку.

Чи можна назвати допомогою те, коли цісарська Австрія дала змогу організувати 2.000 УСС-ів, але дала їм найгіршу зброю — кріси з одним набосм, слухаючи весь час наклепів наших сусідів?

Наведу голос із української преси в справі в'єтнамської катастрофи.

У «Свободі» з 24-го квітня 1975 р. Я. Гайвас писав, що «кожна система, побудована на чужій силі, триває коротко. Ще раз потверджується давня вічна правда — «стоїть тільки той, хто стоїть на власних силах». Це так про Пізденний В'єтнам.

Скажіть, будь ласка, а на яких «власних силах» стоять і будуть стояти Північний В'єтнам, Куба і «самостійні» сателіти в Африці?

Далі, там читаємо, що «навіть поверхня землі у В'єтнамі розрита до невпізнання».

А що на тій землі було — фабрики зброї, танків, гармат, літаків? Ні, там були джунглі, в які сипалися бомби і в них загинуло 50 тис. молодих американських вояків, що їх Конгрес США рішив вислати на війну на «невідповідному місці», а през. Джонсон твердив, що ті «бойси» виконують «гуд джоб».

Та цю війну провадили не генерали, а політики й ліберали-пацифісти. Генерали мали на списку 135 всяких об'єктів на які не сміла впасти ані одна бомба. Морська затока Гайфонг в Північному В'єтнамі й інші важливі пункти були весь час чинні і тими шляхами проходило усяке постачання з Москви, щоб, як пише Гайвас, «міг стояти той, хто стоїть на власних силах».

А цю «власну силу» Північного В'єтнаму будувала і далі розбудовує «чужа сила» й чужа система, якій на ім'я Москва. Та Москва розбудовує «власну силу» на просторах Азії і Африки, користаючи з обильних ласк детанту.

Зараз дентант завмер і може вже ніколи не оживе. В Азії і в Афганістані власні сили Москви щось замарудили. У минулому московські вожакі покпивали собі із США, мовляв, не можуть покінчити з В'єтнамом, хоч нема де правди діти, у В'єтнамі була забавка, а не війна. Не можна рівняти В'єтнам із Афганістаном, де звірська жорстокість московських горлорізів безмежна. Московським генералам (якщо їх так взагалі можна назвати) ніхто не визначив пунктів, які не сміють бути знищені. Та все ж таки, ця московська мілітарна машина щось не дописує. Я уже писав і далі пишу про ту «наймодернішу» московську техніку. Тією «тьохнікою» нахвалявся ще Хрущов. Брежнев немов курка понасаджував тієї «тьохніки» по всіх просторах імперії. Ми бачили цю «тьохніку» на арабських просторах під час арабсько-ізраїль-

ських воєн. Ми мали змогу недавно бачити «наймодернішу» зброю, якою Москва обдарувала за солені гроші Ірак. Преса, в тому й українська, писала безкритично про цю «модерність» московського барахла. Писала про могутню іракську армію. Та вже минули місяці, а іракські війська застрягли на пісках і не видно кінця тому «бліцкригові».

Перевагу має таки американська зброя, якою користується іранська армія, тільки біда в тому, що Аятола вимордував усю військову еліту.

Таке саме писали про великі успіхи лівійського вожаки Гадафі, якого, мовляв, армія зробила тисячу миль на танках в дорозі до держави Чад. Їхали, бо їм ніхто не ставив жодного опору. Навіть дощ не падав.

А ось ще одна новинка: на мілких водах Швеції застрягло на піску московське підводне судно. Всяко можна пояснювати: або «тьохніка» не дописала або «ребята» робили шпигунську роботу, й тому судно сіло на піску.

Були голоси в українській пресі про те, чому Москва не послала до Афганістану кубинські полки. Трудно вияснити таке розумування, бо поперше кубинцям не підходить підсоння Афганістану, а подруге — там кубинці зрізалися б до нуля. Москва, знаючи докладно своїх «союзників», рішилася таки на спуск крові її власних «байцов» та ще й іно-роплців — українців та інших народів.

Кли мова про кубинців, то треба згадати про їхнього вождя. Він ніким не провокований, уже кілька разів виливав цілу купу фраз на адресу США і завжди закінчував тим, що, мовляв, він і Куба готові відбити кожний ворожий наступ. Свою зарозумілість він спирає на тих «неперевершених» успіхах у Африці, тобто в Анголі, Етіопії і других місцях. Та, як прийшлося поставити чоло не безборонним африканцям, але французьким відділам Чужоземного Леріону, а також, коли Бельгія вислала свої відділи парашутистів для рятунку своїх людей в Заїрі, у провінції Шаба, то комуністичні банди втікали до своїх баз на терені Анголі. Сталося прямо чудо. Не могло бути й мови про якийсь другий В'єтнам, чим себе американці весь час виправдували й не хотіли встрявати у воєнні дії на терені Африки.

З того виходить, що це більш психологічне наставлення, бо дійсність цілком інша, що доказали французи й бельгійці.

Тут годиться додати, що на цих теренах перебували і зараз там перебувають кубинські війська. Їхні вожаки всіма силами заперечували якунебудь причасність у боях в Заїрі, тому щоб не втратити авреолі непереможених на міжнародньому полі.

Таке щось було тоді, коли південно-африканські війська зайшли на терени Анголі, переслідуючи банди партизан. Ніхто не чув про будь-яку реакцію кубинських військ, яких в Анголі перебуває коло 20 тис., але московські «ребята» і їхні високі шишки «потерялі життя» на африканській землі за царя, за «родіну».

Хитрі москвини брешуть перед світом, що вони не мають жодних плянів, щоб завойовувати світ, що це видумка американських противників детанту.

В Замбії вже доходить до того, що в селах тієї країни співають московські пісні. Молодь Замбії «мріє», щоб поїхати до Московщини й там досягнути доброї спеціалізації і здобути справжню економічну незалежність.

Ось так виглядає цей цілий «непереможний» похід московського молоха по просторах Африки, Азії і Південної Америки.

США борсалися по в'єтнамських джунглях, витрачали мільярдові суми на війсьну суматоху, тратили десятки тисяч молодих хлопців і сотні ранених. Заколисали «духом» детанту і морально розбиті, США цілком пасивно приглядалися до рейдів московсько-кубинських банд... по Африці, де і зараз головну роль відіграють актори з Куби, яким не було кому заступити дсрого до Африки. Виглядає, що мають рацію ті, які кажуть, що американці втратили свій динамізм.

Москва бачить це і тому цілою натугою розбудовує свою мілітарну машину на суші, на морях і в повітрі.

Треба ще згадати про «поліційну» акцію Китаю супроти В'єтнаму і про загадкову мовчанку Москви під час цієї операції. Москва підписала з В'єтнамом договір про допомогу в разі нападу.

Що виринуло б, якщо б Москва стала активно по стороні В'єтнаму? Чи була б Москва напала на Афганістан, що було б сталося далі, якщо б на двох різних місцях розгорілася війсьна суматоха? Що саме спинило московських сатрапів від війни з Китаєм із-за В'єтнаму?

Підготовка нападу на Афганістан ішла довший час і для Москви це була справа першої ваги.

Можна йти у цих міркуваннях далі. Ось приклад: чому Москва так мовчки приглядається до справи в Польщі? Різні по-різному це пояснюють, мовляв, зараз назріває така ситуація, що у великій мірі може вплинути на рішення Москви. Вже ось рік добігає, як у США заіснували докорінні зміни. Президент Реган рішив відбудувати престиж США і зміцнити мілітарний потенціал своєї держави.

Ми є свідками того, що зараз діється у зв'язку із цим в європейських країнах. Москва сипнула золотом, щоб підсилити в Західній Європі тинь В'єтнаму, отой гнилий опортунізм і пацифізм. Стотисячні маси демонструють по європейських містах, протестують проти атомової зброї і проти США, але не проти СССР.

Немає сумніву, що все це бере під увагу хитро-облудна Москва. Чи у таку пору не захоче горлохватська Москва піти походом проти Польщі? Думаю, що ні, бо тоді вмить трісла б уся ця облудна пропаганда московського миру. А Москві цей блахман миру аж до болю потрібний з уваги на значно важливіші для неї стратегічні пляни.

На цьому можна було б закінчити роздумування над цим, як ділала і як ще ділає тинь В'єтнаму на США і, взагалі, на її урядові чинники, а зокрема на західний світ.

Теперішній державний секретар А. Гейґ висловився так: «Це, що сталося в Чиле, є добром, а в Нікарагуа зле».

Знаємо, що демократичний уряд през. Картера руками державного секретаря Ванса цілком по-нерозумному, як сказав колишній амбасадор

А. Гольдберг, віддали Нікарагуа без торгу Москві. Їм дуже був осоружний през. Сомоза. Ще за урядування Картера колишній през. Ніксон видав другу з черги книжку «Правдива війна», в якій він видвигає цілий ряд обвинувачень проти державних чинників США.

В першу чергу проти Ялтинського договору, де Ф. Д. Рузвельт подарував Москві не тільки Східню Європу, але і Північну Корею, Північний В'єтнам, стратегічно найважливіші японські острови і промостив шлях московському імперіялізмові до дальших завоювань.

Політика стримування, чи, пак, детанту стала насправді в реальній дійсності політикою угоди́вства. А ніщо так не сприяє імперіялізмові, як угоди́вство, рукавична політика, політика миру за всяку ціну, з готовістю заплатити за неї щораз вищу ціну коштом щораз нових країн і народів.

Цікаво, що Ніксон згадує про Північний В'єтнам, який начебто Ф. Д. Рузвельт віддав Москві, а не згадує Південної Кореї, яку кол. през. Труман видер з московських пазурів. Не згадує Південного В'єтнаму, який він, як тодішній президент, так легко віддав Москві.

Ніксон картає ослаблення американських збройних сил і закликає до їхнього зміцнення.

У цьому творі виразно віддзеркалений політичний світогляд Ніксона. Тому журнал «Тайм» з 9-го червня 1980 р. помістив велике отолошення про цю книжку під заголовком «Правдивий Ніксон», а у «Свободі» появився з цього приводу коментар.

Вглибившись в думки Ніксона, «Свобода» цитує і по-своєму «коментує». Там не знаходиш того, де є дійсна правда в книжці Ніксона. Годі розтрясати усі подробиці критики, картання, а в першу чергу справи детанту.

На думку «Свободи», «Тайм» нібито поставив у цілу ширину і довжину особистість Ніксона, називаючи його «Правдивий Ніксон». Вона у свою чергу ще краще підмалювала Ніксона, пишучи, що у тій книжці «віддзеркалений виразно політичний світогляд Ніксона». Вже на попередніх сторінках я старався вказати на помилкову політику Ніксона саме під час війни у В'єтнамі. Тепер Ніксон виступив із критикою през. Картера у зв'язку з провалом Ірану, Нікарагуа, і Афганістану, кажучи, що през. Картер не вміє приєднувати приятелів для США. Це все в порядку. Та ми пам'ятаємо добре, як то през. Ніксон «приєднував» як приятеля през. Тіє з Південного В'єтнаму.

Цікаве, що ані Ніксон, ані «Тайм», а до того і «Свобода» не видвигнули, коли народився той детант чи «дух» детанту.

Критикуючи усіх своїх попередників і наступників, Ніксон ані не заторкнув самого себе, а головню цей трагічний період його діяльності під час в'єтнамської катастрофи. Тут Рузвельт уже ні при чім.

Ніксон покликається на слова Брежнєва, який на бенкеті в честь президента Сомалії одверто заявив, що Советський Союз, себто Москва, змагає до заволодіння «двома скарбами світу, а саме — нафтовими джерелами на Близькому та Середньому Сході й мінералами у Південній Африці».

Ясно й одверто США і цілий вільний світ, заколисані детантом, допомогли московським загарбникам висадитися на терени Африки, де є ті «карби», які не дають спати московським хижакам, і так само нафтові джерела відбирають їм сон. Це все вони плянують здобути через хоч би цілком знищений Афганістан. Іран сам себе знищує руками прибічників Аятоли.

Отже, мусить прийти опам'ятання. Мусять зникнути тінь В'єтнаму, гнилий пацифізм. Тут ідеться про «бути чи не бути» США і усьому вільному світові, якщо імперіялістичний похід Москви буде продовжуватися.

Чи можна спинити цей завойовницький похід хижацької Москви? Зовсім певно, тільки треба отрястися від того пацифізму, який немов бациль роз'їдає цілі народи. Усі натискають на США, щоб говорила з Москвою. США хоче говорити, але ми від самого початку почули від през. Регана характеристику московських вождів. Для през. Регана, як і для його найближчих співробітників, усе ясне, що треба робити, але для них настав час не слів, а діл.

Ніксон згадує про датант. Знаємо, що якраз за володіння Ніксона світ побачив це жахіття, яке почало діятись в Індокитаї, головню у В'єтнамі. А хто був «хресним батьком» того жахіття? Кіссінджер був спочатку у през. Ніксона політичним дорадником, а згодом державним секретарем, ну і «хресним батьком» детанту.

У зв'язку із бандитським нападом Москви на Афганістан зараз виходять на верх справи, які мають свій початок ще за през. Ніксона, а він ніби про це забув.

Журналіст Джек Андерсон опублікував матеріали, з яких видно, що за през. Ніксона, при активній участі Державного Секретаря, цей детант став дуже обильно процвітати.

В журналі «Правда» (Канада, 1973 р.) є карикатура, де Кіссінджер тягне Ніксона на шнурку, який прив'язаний до його носа (Ніксона). В кожній карикатурі є якась доза правди.

При кропіткій допомозі США, Москва мала змогу розбудувати величезну фабрику вантажних авт над рікою Кама.

Андерсон стверджує, що Москва уживає авта будовані у тій фабриці для перевозування своїх полчищ до Афганістану. Він покликається на документи, які є в Білому Домі і в Пентагоні. Він пише, що представники Пентагону противилися передаванню американської технології Москві, твердячи, що Москва буде все це використовувати у військових цілях.

І чи не найважливіше те, що справу продажі технології Москві підтримував Кіссінджер, будучи державним секретарем.

На підставі даних з діяльності Ніксона докладно бачимо, як «відзеркалено виразно політичний світогляд Ніксона».

Ніксон картає інших за «ослаблення американських сил». Дивне це «картання», бо якраз за його президентства прийшло це безпардонне

ослаблення американських збройних сил, коли то законом знесено призовну військову службу, а впроваджено добровільну.

Тоді кого треба в першу чергу обвинувачувати за теперішній стан американських збройних сил? Хто має право когось картати?

Ніксон пише, що для ненаситної Москви сама Америка постачає харчі. То чому през. Ніксон пішов на руку Москві саме з тією добровільною армією?

Від самого початку військові чинники звертали в першу чергу увагу на великі хиби цієї добровільної армії і непропорційний стан в ній етнічного елементу. Недавно в пресі було повідомлення Пентагону про те, що майже половина зголошених жінок-добровольців покинула ряди армії, бо неспроможні виконати приписаний вишкіл.

Ось яким є правдивий Ніксон, який кинув тінь В'єтнаму на майже половину світу. Ця тінь В'єтнаму не покинула і зараз США. Це ми бачимо вже за урядування през. Регана, коли виринула справа Ель Сальвадору і допомоги цій країні. Який вереск зчинили всякого роду пацифісти, мовляв, не хочемо другого В'єтнаму.

Вміло проваджена допомога показує, що сам народ Ель Сальвадору дає собі раду з тими «борцями», які захищають інтереси Москви. Який буде розвиток подій у цілому світі, покищо годі передбачити.

1981 закінчився. Цей рік був кривавим роком. Але це не означає, що попередні роки не були криваві. Дуже багато людської крові проливається випускниками московського університету ім. Люмумби по всіх закутинах світу. Ті, які найбільше горляють про мир, той «мир» обливають кров'ю невинних жертв.

Рік 1981 окропили своєю кров'ю справжні борці за мир у світі, два із них — през. Реган і Святіший Отець папа Іван-Павло II оцілили, зате третій — през. Садат освятив своєю смертю боротьбу за справжній мир у світі.

США і їх провідники мають перед собою дуже важке завдання. Під цю псру США майже ссамітнені, союзники хочуть торгуватись з Москвою, хочуть детант, себто петлю на шию.

США мусять самі рішати кудю йти. Сьогоднішня ситуація цілком схожа до часу перед вступленням США до Другої світової війни. Як тоді Америка мусіла швидко озброїтись, так і зараз таке озброєння і загальна військова служба дуже конечні.

**СКЛАДАЙТЕ ПОЖЕРТВИ НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ!
НАШ ПЕРШИЙ І НАЙГОЛОВНІШИЙ ОБОВ'ЯЗОК — ДОПОМО-
ГА НАШИМ БРАТАМ І СЕСТРАМ У ПОНЕВОЛЕНІЙ БАТЬКІВ-
ЩИНІ У БОРотьБІ ЗА ВОЛЮ І ДЕРЖАВНУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!**

РЕЦЕНЗІЇ, КОМЕНТАРІ

О. С. П.

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ
У ГАМІЛТОНІ

В університеті МекМастер у канадському місті Гамільтон відбулася в четвер і п'ятницю 8-9 жовтня 1981 р. конференція на тему «Україна та Росія у їхній історичній зустрічі». На нашу думку головна ціль конференції була політична, а цілком не історична чи наукова.

Конференція була надзвичайно коштовна, бо організатори її спроводили аж 4-ох доповідачів з Каліфорнії, 1-го з Фльоріди, 11-ть зі східних штатів Америки, 1-го з Нової Шкотії, одного з Алберти, аж 3-ох із Німеччини та одну особу з Парижу. Отже 24 доповідачі прибули здалека, а до того ще треба додати декількох професорів з Торонта та Гамілтону.

Конференція подає в своїй програмці, що її спонзорували Катедра Українських Студій Торонтонського Університету, МакМастерський Університет та Торонтонський Університет. Але головним багатим «дядею» поміж спонзорами була Фондація Фольксваген (Фольксваген-штіфтунг ГмбГ.).

У порівнянні до кількості доповідачів і організаторів, кількість слухачів була мізерна, ледве 40 чи 50 осіб. Взагалі було враження, що організатори нехтували слухачами. В той час, як наприклад у п'ятницю організатори та доповідачі мали закрити вечерю з коктейлем, слухачів вони залишили на призволяще, бо всі кафетерії університету були закриті і слухачі мандрували по вулицях незнайомого міста у пошуках якогось ресторану. Щоб було поменше слухачів, організатори брали за вступ від особи без бенкету по 30 доларів та відбули конференцію не у великій українській центрі, як Торонто, де є більша кількість людей зацікавлених такими імпрезами. До того, конференція відбувалася в робочі дні, а не на «вік-енд», як звичайно буває навіть і у всеканадських конференціях. Чому такий страх перед освіченою публікою міста Торонта, яка не могла собі дозволити взяти відпустку у четвер і п'ятницю і їхати до Гамілтону? Ми вважаємо, що ціла система недотягнень була цілком невинуватою, а мала саме за ціль недопустити більшу кількість українців до дискусії над дуже вражливими питаннями.

У четвер зранку відбулася сесія присвячена «Середньовічній та ранньо-модерній історії». Період княжої України-Руси був відрізаний від історії; три доповіді обговорювали ситуацію після 1240 року. Хоч доповідь д-ра Я. Пеленського і згадувала про «Київську спадщину», фактом залишається, що про «спадщину Києва» говорилося лише по «смерті» Києва, як центру великої української держави.

Після обіду відбулися доповіді з модерної історії. За тим слідували доповіді з економіки та демографії. Треба відзначити, що проф. П. Воробій поставився критично до завеликого довір'я багатьох учених на Заході до советських статистичних даних.

Увечорі відбувся бенкет та доповідь проф. Джана Армстронга на тему «Міт та історія у розвитку українського націоналізму».

Зранку у п'ятницю відбулася сесія про культурницькі українсько-російські відносини, а зразу після неї відбулася дискусія на тему релігійних відносин.

Всі ці дотеперішні сесії були начебто вступом до центральних сесій під назвою «Політичні відносини», а зокрема до панелю під назвою «Проблеми українсько-російського діалогу», що був представлений двома співкерівниками — професорами Глебом Жекуліним та Петром Потічним.

Мотом для цілої конференції може служити вислів ген. Петра Григоренка під час дискусії, який сказав, що всякий незалежний виступ неросійських народів приречений на неуспіх та що «визволення» України можливе лише при співучасті російського народу.

В сесії про «Політичні відносини» на належному науковому рівні була доповідь німецького науковця Готгольда Роде під назвою «Російсько-українські відносини і Польща, 1918-1921 роки». Ця доповідь не мала політично-пропагандивних висновків. Натомість дві інші точки програми були більше політично-пропагандивного характеру. Це була доповідь проф. Я. Білинського та «Відкритий лист А. Солженіцина». Доповідь проф. Я. Білинського називалась «Політичні відносини поміж росіянами та українцями в ССРСР, 1970-ті роки та майбутнє». Автор не лише обговорював відносини такими, якими вони були і є, що належить до науки історії чи до політичних наук, але він подав також програму дії щодо відносин між українцями та росіянами, що, зрозуміло, не має жодного відношення до історії чи політичних наук, а є висловом політичної програми. З уваги на це, ціла доповідь мала політично-пропагандивну ціль. Історичний матеріал згубив науковий характер і став лише ілюстрацією чи доказами для політичної цілі. Це не є якась надмірна дріб'язковість, а принципове питання. Що дійсне для цієї скремої доповіді, те дійсне для цілої конференції у Гамітоні. Її підпорядкували політичній цілі шукання співпраці поміж росіянами та українцями, що бачимо виразно у панелі на тему проблем українсько-російського діалогу та з виступів доповідачів. Ціла та конференція загубила науковий характер і стала політично-пропагандивною, а всі доповіді на ній, навіть наукові, чи того бажали окремі автори, а чи ні, стали лише ілюстративним матеріалом для політично-пропагандивної дії.

Повернемося до розгляду доповіді проф. Я. Білинського. Цитати беремо з розповсюдженого під час конференції тексту, позначеного як «сконденсована версія читаної доповіді, запропонованої на МекМастерській конференції». Я. Білинський каже (у моїм перекладі): «У довгій доповіді, після короткого огляду офіційної політики, я концентрувався на відносинах поміж російськими та українськими дисидентами. У третій частині я поставив деякі політичні питання, які є дуже важливі

для обидвох народів з погляду дальшої мети незалежно від того, чи вони були вже підняті у дисидентській літературі, а чи ні». Автор не обмежився аналізом підмету, що його досліджує, а пішов поза нього, дискутуючи політичні питання. Зрозуміло, що автор заповів, що говоритиме у третій частині не як дослідник певного явища, а як політичний діяч, що обговорює політичні питання, які він знаходить дуже важливими з погляду дальшої мети». А це вже є пропагування певної політичної програми, яка не належить до наукової конференції. Я. Білинський далі сказав: «У третій частині моєї доповіді, я подав декілька пунктів до дискусії під загальною назвою 'Питання на 1980-ті роки й майбутнє'. Самозрозуміло, що у цій сконденсованій версії вони будуть звучати досить догматично, але надіємся, що уточнення можуть бути досдані під час дискусії. Виходячи з підставової передумови про право України на незалежність, а не лише з дещо невиразного 'самовизначення', я зробив слідуєчі два важливі висновки: 1) Як мінімум, українці повинні затримати усі права обіцяні їм у Советській Конституції; (їм) має бути дозволено стати пануючим народом у кордонах сьогоднішньої Української ССР. Будь-яка спроба порушити територіальну цілість республіки... не може служити як база для дискусії між росіянами та українцями. 2) Метод, яким тимчасовий чи постійний Український уряд висловить волю населення України, не мусить бути задуже обмежений (зокрема, мені виглядає метод плебісциту невідповідний у відношенні до України»).

Автор подав ще деякі пункти своєї політичної програми. Зараз не йдеться про зміст тієї його програми. Зазначимо лише, що повищою цитатою перекреслюється Четвертий Універсал з 1918 р., Універсал Соборности з 1919 р., проголошення Карпатської України з 1939 р. та Акт Відновлення Української Державности 30 червня 1941 року, бо щойно якийсь майбутній український уряд буде мусів висловлювати волю населення України. В українській літературі така позиція описується терміном «непередрішенство». Факт, що автор покликається на «право на незалежність» нічого в суті не міняє, бо це право щойно має бути висловлене якимсь українським урядом.

Бачимо, що на університетській «науковій» конференції йшлося про пропагування непередрішенської політичної програми і таким чином руйнувалася наукова об'єктивність. Найяскравіший приклад нищення політикою науки є у сумному видовищі «советської науки», де політичний примат повністю переважає. У випадку гамільтонської конференції я говорив би радше про корупцію науки політикою, через що ця конференція втратила науковий характер, стаючи завуальованою політичною конференцією з пропагандою політичних поглядів.

Після доповіді Я. Білинського слідувало читання листа А. Солженіцина, що був опублікований в декотрих українських періодиках і тому тут не потребує обговорення. Читачеві преси ясно, що лист А. Солженіцина не претендує на якийсь науково-дослідчий характер, бо був він політичним маніфестом.

Після цього говорили коментатори. Проф. Я. Пеленський зачитав меморандум від конференції на лист А. Солженіцина. Інші вислови мали політичний характер. На тому закінчилася сесія.

Панель «Проблеми українсько-російського діалогу» відбувся у вечорі. Важливість місця панелю у конференції була підкреслена тим, що його керівники були співкерівниками цілої конференції, тобто проф. Глеб Жекулін і прсф. Петро Потічний. Членами панелю були проф. О. Прицак, проф. Н. Рязановський, д-р В. Гришко, ген. П. Григоренко. Заповіджений В. Некрасов не прибув, а замість нього була присутня пані Горбаневская, секретарка журналу «Контінент», колишня секретарка А. Солженіцина.

По відкриттю панелю обидвома керівниками, промовляв проф. О. Прицак. Просто шкода було бачити цього заслуженого тюрколога у ролі знавця історії України і Росії ХХ століття. Проф. О. Прицак заявив на здивування присутніх істориків, що Ленін відкрив Україну й українців аж після т. зв. жовтневої революції, що є історичною неправдою. Згадаємо, що по 1907 році Ленін писав про Україну як окрему географічно-людську окремішність і звертав увагу на національне питання. Ще перед Першою світовою війною Ленін вів найгарячішу полеміку щодо України з Дмитром Донцовим, Юркевичем та іншими, а зокрема в своїй принциповій праці «Про право націй на самовизначення». Про цю працю знає, чи повинен знати будь-хто, хто закінчив перший курс історії Советського Союзу.

Проф. О. Прицак запропонував для російсько-українських відносин «алжирський модель». За його словами Алжир став самостійним через далекозорість Де-Голя, який дав Алжирові самостійність через плєбісцит. Він висловив надію, що і Росія знайде такого мудрого державного мужа, який дасть Україні самостійність. Важко полемізувати з таким наївним та непоінформованим представленням історії Франції й Алжиру з одної сторони, а історії Росії та України з другої.

По тому говорив проф. Н. Рязановський. Він говорив помірковано, жодних обіцянок українцям він не давав, і залишив досить невиразне враження.

Дальше зацікавлення було спрямоване на чергових доповідачів — д-ра В. Гришка, пані Горбаневску та ген. Петра Григоренка. Керівник пспросив до 10-хвилинного слова д-ра В. Гришка, який заявив, що має написаний меморандум, якого читання аж ніяк не вкладається у 10 хвилинах. В. Гришко зауважив найперше, що він репрезентує Український Демократичний Рух; Горбаневська — журнал «Контінент», а ген. П. Григоренко — Українську Гельсінську Групу. Отже, доповідачі відкрито ствердили, що вони говорять від політичних організацій, що було цілком не на місці на конференції, що претендує на науковий характер. *Остаточо покінчено з містифікацією, що МекМастерська конференція є науково-дослідною.*

Д-р Гришко подав генезу цієї конференції. Не знаємо чи погляд д-ра Гришка відповідав поглядам організаторів конференції, але в кожному випадку ніхто не відкидав його інтерпретації. Він заявив, що заслуга

у тому, що така конференція взагалі відбувається, лежить у підготовчій праці переведеній УДРухом. Зокрема він зазначив ролі російсько-української заяви, яка була надрукована у «Континенті» перед двома роками. Д-р Гришко подав експозе позицій УДР щодо природи УССР. Тому, що він не вклався у зазначений час, він зарезервував собі час після дискусії для закінчення реферування свого меморандуму.

І справді, чи раціонально спрощувати доповідача з Південної Каліфорнії чи з Парижу і плянувати для них лише по 10 хвилин слова?

Пані Горбаневская привітала конференцію від журналу «Континент». У своїм слові вона підкреслила, що цей журнал відкритий для всіх національностей, що сам журнал несе підназву в українській та інших мовах. Вона гостро засудила завважену нею тенденцію гльорифікування українського націонал-комунізму (чи не тому, щоб хтось часом не пригадав заклик Миколи Хвильового «Геть від Москви«?).

Ген. Григоренко у своїм слові заявив, що за 10 хвилин нічого сказати не можна, але всетаки він дещо сказав. Він погодився щодо засудження українських націонал-комуністів і повністю солідаризувався з листом А. Солженіцина та зокрема гостро накинувся на українську пресу за те, що вона русофобська (за винятком «Українського життя» з Чикаго). На здивування багатьох, ген. Григоренко заявив, що взагалі не існує українсько-російської проблеми, покликаючись на відносини в ССРСР та своє членство як в Московській так і в Українській Гельсінських Групах. Для нього єдиним ворогом є комунізм.

В дискусії виступав м. ін. проф. Олег Підгайний, президент Інституту ім. Симона Петлюри. Він сказав, що наукова об'єктивність, історична об'єктивність є дуже крихка річ. Тому він порадив, що наукова конференція повинна відбуватися відрубно від політичної конференції, а якщо є бажання відбувати політичну конференцію, то хай така відбувається скремо від наукової. Це його ствердження привело до несподівані реакції співкерівника сесії та цілої конференції проф. Петра Потічного. У безпрецедентнім твердженні, як для наукової конференції, П. Потічний заявив, що це той пан Олег Підгайний, який поспішив написати «пасквіль» на цю конференцію ще перед її відбуттям і поспішив дати одній з українських газет для публікації (мова про статтю О. Підгайного під назвою «Імперська російська школа в українській науці» в «Гомоні України» з 12 жовтня 1981 та у вінніпезькій «Українській Голосі» з 30 вересня). Д-р Потічний далі заявив, що заклики до об'єктивності були б на місці, якби вони походили від «чесного науковця».

Після дискусії, д-р Гришко дочитав свій меморандум і по деяких інших справах співкерівники закрили конференцію.

А тепер загальні зауваги. Політика домінувала на конференції. Відчувалася недемократичність. Один з доповідачів висловив принцип конференції так: «Ми знавці і спеціалісти в російсько-українських відносинах. Кому, як не нам дискутувати і розв'язувати ці питання!» Отже, висловлено погляд, що науковці мають спеціальне право, як

інтелектуали, формувати політику. Час від часу в історії виринає ця тенденція. У Греції був Платон з його закликом за королем-філософом. В Європі XVIII століття подібний погляд мали французькі філософи; інтелектуали мали дораджувати «освіченим королям». Вольтер уважав себе дорадником пруського короля Фрідріха, поки той не кинув його у в'язницю. Катерина II в Росії була кандидатом Вольтера на «освіченого монарха» і він приймав її гроші аж до кінця свого життя. Отже, на гамільтонській конференції виринала своєрідна спроба надати інтелектуалам примат над українською політикою. І справді, якщо науковці мають особливе право рішати політичні питання лише тому, що вони освічені, то які ж права має звичайна людина без докторату? Однак, народоправна система поклала долю народів в руки мільйонів людей, а не в руки кількох сотень професорів.

ЧОТИРИСТА ЧИСЕЛ НАШОГО ЖУРНАЛУ ПОЗА НАМИ

Занурившись у щоденну редакторську працю, ми навіть не завважили того, що, випускаючи 7-ме число «Визвольного Шляху» за липень 1981 р., ми досягли до того часу появи 400 чисел журналу. Але в останніх днях жовтня 1981 р. наспів до нас лист п. Василя Палагнюка з Чикаго і цей радісний факт нам пригадав. Василь Палагнюк пише у своєму листі:

Вельмишановні Друзі!

Пересилаю найщиріші вітання з далекого Чикаго та бажаю багато успіхів у праці. Передаю особливі вітання з нагоди випуску чотирисотого числа журналу «Визвольний Шлях», що появилось в місяці липні 1981 року.

Тридцять чотири роки існування Видавництва й поява чотириста чисел, то велика перемога. Журнал «Визвольний Шлях» завжди багатий змістом, та цінний документ нашого часу.

Різномірна тематика, велике багатство політичної й суспільно-громадської думки, тісний зв'язок з Україною та влучна інтерпретація «захлавлених» матеріалів, літературна частина, чисте й естетичне видання, то справжня перлина й гордість всіх українців.

Ще раз вітаю й поздоровляю. Дай Боже п'ятсоте число видати у Вільному Києві. Журнал «Визвольний Шлях» заслуговує бути столичним журналом.

Цього листа я не написав для показу чи «самореκлями» через публікацію. Я не маю на меті, щоб Ви його публікували, чи повинні публікувати. Це тільки моя скромна ремарка, а Ви заслужили на багато більше признання та глибшу аналізу Вашої праці.

Дружній український привіт.

Ми вдячні п. В. Палагнюкові за такого гарного листа. Друкуючи листа, ми не маємо на меті приписувати собі висловлені признання, бо вони відносяться до всіх довголітніх і новіших співробітників «Виз-

вольного Шляху». Коли видавець і редактори цього періодика досягнули видний позитив на полі української політичної думки, науки, літератури тощо, то це впершу чергу заслуга невтомних співробітників нашого журналу за всі роки його появи. Після співробітників приходить черга на видавця і на відборців. Наш видавець солідний, про що найкраще свідчать цих 34 роки безперебійної появи журналу, які вже за нами. Відборці нашого журналу також солідні, хоч з природних обставин їхнє число меншає, а передплатники з молодшої генерації ще не поповняють рядів тих, що відходять.

Основним завданням нашого журналу було служити Українській Визвольній Справі. Це діло будемо продовжувати далі без затримки і без перебоїв. Наше служіння Українській Визвольній Справі охоплює питання суспільно-політичні, науково-дослідницькі, духово-культурні, літературні, а понад усе — матеріали з поля боротьби, яким завжди відводимо належне місце. Наше служіння Визвольній Справі охоплює питання соборности, Церкви і релігії — кожний аспект і кожне поле розвою національного життя українського народу та його безкомпромісового змагання до волі та державности. У тому своєму служінні ми виходимо із залогень українського державницького націоналізму, але не замикаємо ні очей, ані дверей на інші явища, якщо вони спрямовані на посилення і поглиблення української національної духовости і виявлювані в ім'я самостійности і соборности України. В підборі матеріалів ми не дивимося на те, хто, але що чи про що пише, чи міркує. Прізвища авторів многих статей, поезій, новел, наукових трактатів, розвідок, есеїв тощо — це найкращий свідок сказаного.

Наша Редакція вдячна п. В. Палагнюкові за щирого листа і за пригадку про появу 400 числа нашого журналу.

Редакція »В. Ш.«

Українська самостійницька політика мусить зробити належні висновки з того факту, що в московському таборі існують тільки сили крайньо ворожій справі державної самостійности України, і що під цим оглядом надалі маємо справу з одностайним фронтом більшовиків й антикомуністичних московських імперіялістів. В такій ситуації кожне намагання звести українську політику до спільних позицій з московськими антирежимними силами є рівнозначне з намаганням довести до капітуляції українських визвольних змагань перед московським імперіялізмом. Будь-які зв'язки з ворогом на такій платформі капітулянтства були б злочином національної зради.

(*Степан Бандера: З москалями нема спільної мови, «Перспективи Української Революції», Мюнхен, 1978 рік, стор. 404.*)

Іван ВЕРГУН

НАУКОВА ПРАЦЯ ВОЛОДИМИРА КОСИКА

Розходиться про 304-сторінкову книжку французькою мовою п. н. «Політика Франції відносно України (березень 1917—лютий 1918)», опубліковану в серії міжнародніх праць ч. 13 Сорбоною на початку 1981 року¹. В ній, за порадою проф. Антоніна Шнайдарика, автор додав «вступний» розділ «Українське питання перед Першою світовою війною», як рівнож, застосував транскрипцію українських і російських висловів французькою фонетикою. У цім розділі д-р В. Косик розумно обговорює початки Руси-України, зацікавлення українською справою в XVII столітті («Ле Меркюр Франсе» 1605 р., «Ля Газет де Франс» 1646) французьким амбасадором Енрі Шані та вченими Боплянм, Шевальє, Вольтером. Крім того автор запсає русифікацію українських міст (Київ — 16,4% українців, решта росіяни) та експлуатацію природніх багатств України царським режимом: 78,2% вугілля, 69,5% залізної руди, 68,6% чавуну, 82,2% цукру...

З вибухом революції в Росії Франція чимраз більше цікавилася Україною, в якій мала інвестованих біля 420,000.000 рублів, але ще й тому, що мала там, з проголошенням I Універсалу (23.6.1917 р.), політичні зацікавлення. З тих причин Франція іменувала 15 липня 1917 р. Йосифа Нуленс-а амбасадором у Петрограді, приділяючи йому до помочі журналіста Жана Пелісьє, який мав зайнятись справами національностей в бувшій російській імперії, головню українською. Жан Пелісьє прибув до Києва 16-го серпня 1917 р., тобто в день проголошення II Універсалу. Ще перед тим Ж. Пелісьє опублікував 23 липня у «Л'Інформасіон» прихильну статтю про Україну, в якій опрокинув обвинувачення проти Центральної Ради за її пронімецькі симпатії, ставлячи крапку над і: «чи комусь подобається, чи ні, Україна є дійсністю історичною, географічною, етнографічною і соціальною, з якою, помимо всього, ми є змушені числитись»².

В Києві, 17 серпня, Жан Пелісьє нав'язав контакти з Грушевським, Винниченком, Шульгином і Петлюрою. На підставі проведених розмов він об'єктивно представляє історичні факти й аналізує початки антиукраїнських мітів (стор. 103).

Рівнож, 10 жовтня 1917 р., до Києва прибув також генерал Табуї, який очолив французький персонал і 1-го грудня мав неофіційну ділову розмову з Петлюрою, а 3-го грудня з Альянтською місією (Бартер-ом — Вел. Британія, Лявернь-ом — Франція, Ромеї — Італія). Спільно вони вислали ноту Центральній Раді, що їхні уряди визнають суверенність Української Республіки (III Універсал — 20 листопада) під умовою про-

1) Wolodymyr Kosyk: La politique de la France à l'égard de l'Ukraine (Mars 1917-Février 1918). Publications de la Sorbonne 1981. 14, rue Cujas 75005 Paris.

2) p. 93: Qu'on le veuille ou non, L'Ukraine est un fait historique, géographique, ethnographique et social avec lequel, bon gré mal gré, nous sommes obligés de compter.

довжувати війну по стороні Антанти (стор. 150). Розуміється, що під час усіх цих пертрактацій, вони не брали під увагу принципу самовизначення націй — влучно підкреслює, на підставі архівних джерел, д-р В. Косик (стор. 151).

Дня 9 грудня 1917 р., французький уряд іменував ген. Табуї «комісаром французької республіки в Україні», який 18 грудня вручив Винниченкові офіційний лист дипломатичного представника. При тім Франція обіцяла теж фінансову допомогу в сумі 1 мільйон рублів для творення українського війська, яку Україна ніколи не дістала! Все ж таки Франція була одною із перших країн, хоч діяла виключно в свою користь, яка визнала суверенітет України! Так само на Паризькій конференції (22.12.1917 р.) Клемансо прилюдно проголосив, що *«ми мусимо підтримати Україну, робити все можливе тому, що ми мусимо допомогти Румунії та перегородити дорозгу доставам, які мали бути спрямовані до Німеччини»*³.

Кінець-кінців міністер закордонних справ Франції С. Пішон офіційною нотою з 26 грудня затвердив ген. Табуї на пості Комісаря Французької Республіки в Україні. З тої okazji ген. Табуї, в супроводі віце-консула М. Арке та полковників Ванье і Денца, були прийняті 3-4 січня 1918 р. Винниченком (стор. 203, 205), який висловив жаль з того приводу, що Табуї був іменований комісарем, а не амбасадором (...). Помимо усіх цих «тарапат», Франція таки визнала суверенність України!

Відносно матеріальної помочі, то переговори між ген. Табуї і Центральною Радою почались аж 16 січня, на яких французький Шарж д'афер представив Раді слідуочі пропозиції:

- контролю французами фінансів, економіки, війська і закордонної політики;

- створення на українській території чужинецьких легіонів (польських, чеських, російських);

- справу створення українського легіону мало бути передано для обговорення між генералами Омеляновичем-Павленком і Бартельом.

Як бачимо, вимоги французького представника були щораз вибагливішими. Але большевицька офензива на Київ (17 січня) перекреслила всі французькі плянування. В наслідок цих подій ген. Табуї був змушений 23 лютого 1918 року опустити Київ та виїхати з французькою місією до Москви.

В праці д-ра В. Косика чимало місця присвячено українській пропаганді та інформації у Відні («Визволення України») і Швейцарії («Юкрен» — Тишкевич, Коваленко), творенню українських військових фсрмацій Міхновським, Петлюрою, Скоропдським та їхнього роззброєння Центральною Радою (...), Берестейським мировим переговорам і ворожим російсько-польським інтригам відносно України.

Фактично, мирові переговори в Берестю-Литовським (на підставі джерел) почали перші москалі (4.12.1917). Про своє бажання взяти в них участь (яку Альянти потрактували як зраду, але ніколи московську),

3) p. 186: Nous devons soutenir l'Ukraine, faire tout notre possible parce que nous devons prêter assistance à la Roumanie, et barrer la route aux approvisionnements qui seraient dirigés sur l'Allemagne.

Центральна Рада повідомила воюючі сторони щойно 24 грудня, а прелімінарні переговори розпочалися з початком січня 1918 р. З огляду на те, що Франція не спішилась з військовою і фінансовою допомогою, Україна старалась нав'язати зв'язки з Центральними державами (перед большевицькою загрозою), які, боячись французького впливу, визнали Україну (росіяни теж) самостійною державою (Чернін з австрійської сторони) 12 січня 1918 р. Отож, побоювання альянтів — хоч москалі пропагували, що український самостійницький рух був на німецьких услугах, що німці посилять атаки на західнім фронті — несправдилися, а наепаки — сфензива німецько-українська проти большевиків відтягнула багато німецьких дивізій з французького фронту.

Щодо співпраці українців з німцями та їхньої підтримки Україні, то д-р В. Косик наводить цілком протилежні факти. І так у 1917 році німці фаворизували більше поляків, ніж українців. Наприклад, австрійці дали дозвіл полякам створити більше легіонів, чим українцям (1 легіон: 2500 стрільців, стор. 122). Більше того, Австрія застосувала під час війни відносно українців гострі репресії: 36.000 покараних на горло, 30.000 загнаних у концтабори. Чи у світлі наведених фактів можна було сподіватися щирої австро-німецької допомоги Україні? Зрештою, большевикам і полякам ніхто не наважувався закидати, що вони співпрацювали з німцями. Українцям, навпаки, закидали і закидають!

Автор довше зупиняється теж над організацією «Молода Україна», яка мала вільно-мулярські тенденції і пропагувала федерацію з Росією. Вона була інспірована французьким директором для політичних справ в Україні Жаном Пелісьє, на чолі якої був С. Маркотун. Вона мала теж чималий вплив на уряд. Деякий час (до 31 грудня) до неї належав Симон Петлюра. Ця організація проєктувала рівнож переворот проти Винниченка та Порша, але бунт большевиків тому перешкодив. Залишаючи Київ перед большевицькою інвазією (11.000 солдатів, 9.2.1918 р.), Маркотун звирівся Ж. Пелісьє, що його ідеалом і завданням було спасти большевицьку Росію. На це Жан Пелісьє йому відрубав: *«Україна є надалі історичним і географічним фактом, якого неможливо опрокинути»*⁴.

З цього історичного трактату, крім політики Франції відносно України, можна ще довідатись про внутрішню і зовнішню політику Центральної Ради, протиукраїнські російсько-польські наклепи, бої з большевиками, побут Т. Г. Масарика в Києві та творення чеського легіону.

Отож, під час большевицького нападу на Київ (5.2.1918 р.), українська влада розпоряджала в столиці від 2.000 до 4.000 вояків проти 11.000 советської навали. Тодішній 28-річний міністер закордонних зв'язків О. Шульгин звернувся до альянтів з проханням дозволити чеському легіону (50.000 вояків) взяти участь в протибольшевицьких боях. Табуї і Беге відповіли, що це вже запізно, бо, мовляв, чеські відділи творять частину французької армії, й тим самим не є самостійними одиницями. Томаш Гарик Масарик запротестував проти IV Універсалу (22.1.198 р.)

⁴ р. 246: L'Ukraine est désormais un fait historique et géographique qu'il est impossible de détruire.

через те, що його військо було сформоване за російською згодою, додаючи: «In my eyes, Lenin was no less Russian than Tsar Nicolas» (стор. 257). Очевидно, ця відмова вплинула додатньо на підписання (9 лютого 1918 р.) миру між Україною і Центральними державами в Берестю-Литовським.

Остаточо, чеська армія вибрала неутральність, подаючись через Сибір та Далекий Схід, де мала збройні сутички з большевиками, до дому. Сам Томаш Гарик Масарик виїхав з Києва 16 лютого до Франції, будучи під час свого побуту в Україні перекладачем ген. Муравйова (стор. 266).

Франція не могла уділити помочі Україні, — твердить д-р Косик, — через те, що її ситуація на західнім фронті була теж незавидною, тим більше, що Україна в той час не мала сукупної армії. Але Франція робила все можливе, щоб большевики продовжували війну з німцями. Фіяском політики Альянтів на Україні було ще і те, що вони не зайняли суцільної постави щодо принципу відділення поневолених націй від Росії. Все ж таки цю останню квестію не можна вважати за великий прогріх, бо на початку німці також не хотіли визнати самостійности України, хоч пізніше визнали та її допомагали, а цю допомогу перемінили в окупацію (29.4.1918 р.)!

Деякі політичні середовища Антанти закидають Україні зраду через підписання договору з німцями у Бересті Литовським. Але москалі також підписали перемир'я з німцями, внаслідок якого німецькі відділи були перекинуті на захід! І навпаки, австро-німецька офензива в Україні абсорбувала пів мільйона вояків, які могли б змінити ситуацію в свою користь на західнім фронті.

«Серед альянтів лише французький уряд проявив себе найбільше реальним. Він склав головні напрямки пляну, в яким було місце для незалежної України — такий висновок робить д-р В. Косик у своїй кропіткій праці»⁵.

На маргінесі цієї рецензії необхідним є об'єктивно ствердити, що праця д-ра Володимира Косика є строго науковою. Вона базована на пребагатій документації та архівальних джерелах. Читач-науковець знайде там маловідомі факти, які Автор логічно й об'єктивно, справді по-науковому, інтерпретує, базуючись на серйозних джерелах. Хай же цих кілька скромних слів послужать Шановному Авторі заохотою для дальших розшуків із ділянки української історії французькою мовою, а другим нашим молодим ерудитам прикладом, гідним для наслідування.

5) p. 275: Parmi les Alliés, c'est le gouvernement français qui semblait approcher le plus la réalité et qui osa concevoir les grandes lignes d'un plan dans lequel il y avait une place pour L'Ukraine indépendante.

ЮЛІАН ЗАБЛОЦЬКИЙ ВІДЗНАЧИВ СВОЄ 70-ЛІТТЯ

Дня 11-го листопада 1981 року дир. Юліанові Заблоцькому сповнилося 70 років. Наша спроба відзначити 70-ліття на сторінках «Визвольного Шляху» скоріше не увінчалася успіхом з уваги на резолютну відмову Ювілята доповнити наші скромні дані про його життя додатковими інформаціями. Але громадне відзначення 70-ліття довголітнього голови Дирекції УВС, співробітника нашого журналу і члена його Редакційної Колегії в УВС і подібне відзначення 70-ліття в СУБ-і, де дир. Юліан Заблоцький являється довголітнім членом Ради і Президії Ради СУБ, хоч не заповнили бракуючих місць у наших даних, то все ж таки звільнили нас від дотеперішньої мовчанки.

Дир. Юліан Заблоцький — це довголітній політичний і громадський діяч рідкісного формату, впертости й послідовності, а понад усім — всесторонньої відданості Визвольній Справі. Він активний організатор і виховник в націоналістичних гуртках гімназіальної молоді і старших, і в'язень польських тюрем. Він провідний член Похідних Груп і в'язень німецьких таборів смерті. Він активний політичний і громадський діяч у Франції, а відтак голова Дипломатичної Місії АБН на Далекому Сході. Вкінці дир. Юліан Заблоцький поселяється в Лондоні, бере у свої руки керівництво УВС і дуже скоро здобуває провідні місця в громадській центральній установі — в Союзі Українців у Великій Британії, в Кооперативній Спільноті «Нова Фортуна» (член Дирекції, Контрольної Комісії, голова Мирового Суду тощо), і в організованому мирянському русі за Помісність і Патріархат УКЦеркви, а рівночасно співробітничав в нашому журналі і вкінці стає членом його Редакційної Колегії. А поміж цими даними — розлогі сторінки ще незібраної діяльності, глибокі переживання в тюрмах і концтаборах, труди й здобутки, на висвітлення яких очікує наша громада.

Дир. Юліан Заблоцький — це також неперевершений книголюб і глибокий знавець клясичної літератури, стародавніх Греції, Риму, Візантії, української бувальщини в усіх її тонкошах та складностях, товариський і жартівливий. Тому й не дивно, що під час скромних відзначень його 70-ліття в крузі найближчих друзів і співробітників, УВС і СУБ подарували Директорові грубі українські книжки рідкісного характеру.

Відмічуючи сьогодні в такий скромний спосіб 70-ліття дир. Юліана Заблоцького, наша Редакція висловлює своєму Директорові найсердечніші вітання і побажання щасливого і довгого життя та дальших здобутків у праці на українській національній ниві.

Редакція «Визвольного Шляху»

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

(Від 15. 6. 1981 до 13. 11. 1981 р.)

Англія:

Листа ч. 07, Судбури. Жертвували по £5.00: М. Батіг, Ігор Єрофеїв, М. Данилюк.

Листа ч. 132, Бери. Жертвували по £2.00: І. Б., Л. Н., М. Н. — £1.00.

Листа ч. 214, Олдгам. М. Рудковский — £2.50.

Листа ч. 305, Гай Вискмб. Жертвували: М. Гасин — £5.00; П. Гасин — £2.00; по £1.00 — М. Курдіяка, Ілько Федаш, Микола Дуркаш.

Листа ч. 399, Манчестер. Жертвували: Йосафат Левицький — £5.00; А. Кривонос — £2.00; по £1.00 — В. Коник, М. Нанівський, Т. Козак, І. Гринів, Т. Косик, М. Бандерівський, І. Замайський, І. Андрусак.

Листа ч. 451, Брадфорд. Д. Шутак — £2.00.

Листа ч. 460, Донкастер. І. Шестака — £2.50.

Листа ч. 692, Манчестер. Жертвували: М. Дашко — £10.00; М. Лихолат — £5.00; В. Чуба — £3.00; по £2.00 — Д. Дідик, Б. Микитин, А. Кривонос, Р. Савчук, М. Іванович; по £1.00 — М. Леськів, П. Тука, К. О., К. І., В. Шаблінський, Б. Боднарець, В. Гавриляк, М. Гелембин, І. Середницький, І. Сіщук.

Листа ч. 716, Гаддерсфілд. Жертвували по £5.00: У.Т.К. «Калина», І. Фалюш; В. Грамяк — £1.50; С. Пасічник — £1.00.

Листа ч. 1255, Единбург. Жертвували: Н. Н. — £5.00; Е. Стешин — £2.00; по £1.00 — І. Воробець, Е. Ткачик, Д. Чиж, І. Курилюк, Р. Федоришин, І. Федорів, В. Борак, М. Тихевич.

Листа ч. 1394, Нортгемптон. Жертвували по £0.50: Григорій Місан, Іван Труш, В. Рудницький, Т. Морикіт, Василь Варцаба, М. Янківський, Михайло Іванків, Ярослав Пі-ко, Ілія Шпиця, Іван Сербин, Дмитро Величик, Іван Плесканка, Карабін, Серембицький, С. Морикіт, Т. Бук.; Йосип Міноцький — £0.28; Бундяк — £0.20.

США:

Листа ч. 605, Мінеаполіс. Жертвували по \$5.00: Степан Гринька, Іван Машталір, Ярослав Карпак, Анатоль Гноєвий, Петро Ванаш, Григорій Вавелко, Ю. Никифоров, Володимир Сас, Степан Кучварський, Володимир Лісович, Микита Муха, Михайло Яворський, Василь Остроушко, Юрій Физдилюк; Василь Амброзак — \$3.00.

Листа ч. 737, Савтсфілд. А. Кульчицький — \$15.00.

Листа ч. 998, Детройт. Збірщик — Ілько Рожак. Жертвували по \$5.00: М. Ласка, Я. Стеткевич, В. Коваль, Григорій Костюк, Стефан Стефанів, Дмитро Досій, І. Віщур, Заяць, М. Кеот, П. Кавець, І. Карпак, І. Філійович, М. Ільницький, Михайло Заяць, Осип Борик; по \$3.00 — С. Чорній, І. Цар, Йосиф З.; по \$2.00 — В. М., Василь Плюта, Надя К., Нік Дахолок, М. Ф., Юрко Руб. І. Байко, Т. Майструк, В. Мельник, Д. Костинюк, Осип Пастернак, П. Стасів, Макогон, В. Брунець, нечіткий, Іван Пивоварчук, П. Калинчук, Ілько Галів, С. М., Паламарчук, В. Скульський, М. Бодрен; по \$1.00 — Б. Ткач, О. Куцло, М. Мухній, І. Сорока, П. Ганчарик, І. Яловіцький, Т. Лозовий, Іван Соворка, Петро Іванішак, В. Груник, В.?

Листа ч. 1073, Мінеаполіс. Павло Бреславець — \$10.00.

Канада:

Листа ч. 869, Калгарі. Жертвували: Іван Пуделяк — \$20.00; по \$10.00 — В. Папірчук, С. Гарасимишин; по \$5.00 — В. М., К. Ю. Садівник, В. Різник, Д. Тисячник, І. Думка, І. Данильчук, З. Макар, В. Пука, О. Івасишин; по \$3.00 — Д. Жирун, В. Фідик, М. Папинчак; по \$2.00 — М. Фаріон, О. Пушак, І. Голубівський.

Листа ч. 1019, Торонто. Жертвували по \$10.00: Г. Свергун, Д. Марущак, О. Тарас; по \$5.00 — Г. Марущак, Т. Тарас.

Листа ч. 1025, Торонто. Жертвували по \$5.00: Ілля Процик, В. Турік, Петро Мельник, М. Костів, А. Д., Володимир С.

Австралія:

Листа ч. 849, Сідней. Жертвували по \$10.00: Л. Кулик, М. Кулик.

Листа ч. 654, Бурвуд. О. Гаврилів — \$5.00.

Листа ч. 660, Монт Друат. О. Дикий — \$10.00; І. Мартик — \$2.00.

Листа ч. 879, Брісбейн. Жертвували: М. Жук — \$4.00; по \$3.00 — Юрій Одлига, В. Мороз.

Франція:

Листа ч. 500, Лева. Жертвували по 20.00 фф.: М. Лехів, М. Ковцуняк.

Листа ч. 511, Сен Роль. Інж. І. Вергун — 30.00 фф.

Німеччина:

Листа ч. 894, Мюнхен. А. Н. Куцан — 50.00 нм.

*Індивідуальні пожертви*Англія:

У.Т.К. (Ліде) £200.00

У.Т.К. (Рочдейл) £100.00

У.Т.К. (Глостер) £ 24.75

І. Романів (Сток-он-Трент) £ 24.00

Із збірки на тризні після похорону бл. п. Павла Лати, Лестер £ 20.00

Із збірки на хрестинному прийнятті Степана, сина п-ва Михайла й Ірки Лобас, 30. 8. 1981 в Гаддерсфілді . . . £ 17.20

Із збірки під час відзначення срібного Ювілею п-ва Чолач в Гаддерсфілді £ 15.00

Із збірки на тризні після похорону сл. п. Василя Квасниці 7. 8. 1981 в Брадфордї £ 12.00

І. Цікало (Лондон) £ 12.00

Із збірки на тризні після похорону сл. п. А. Крицького в Единбурзі £ 11.00

На прощальному вечері з нагоди виїзду до Австралії п-ва Л. Бойчука зібрано (друзі) £ 10.00

Із збірки на весільному прийнятті п-ва Христини і Володимира Буряк в Единбурзі £ 9.30

Л. Парацій (Мексборо) £ 10.00

По £5.00 — Т. Саведчук (Манчестер); П. Морикіт (Корбі); П. Б. (Вормінстер); А. Нич (Сканторп); І. Мудрий (Глостер); Чабан (Брадфорд); У.Т.К. (Бедфорд).

Й. Кузьо (Галіфакс) — £3.00; І. Симкович (Лій) — £2.50; Д. Василик (Бедфорд) — £2.50; Я. Дунець (Ковентрі) — £2.00; М. Мочераз (Олд-гам) — £2.00; В. Петришин (Гайд) — £2.00; В. Крук (Брадфорд) — £2.00; В. Петришин (Гайде) — £2.00; В. Крук (Брадфорд) — £1.50; І. Сідельник (Брадфорд) — £1.00.

США:

Лев Борц (Крім Рідж) — \$65.00; Т. Чучма (Бервун) — \$30.00; М. Воскрес (Варрен) — \$15.00; Т. Шерг (Нью-Йорк) — \$5.00; Де-Шудре (Нью-Йорк) — \$5.00; О. Васків (Нью-Йорк) — \$5.00; В. Луць (Арізона) — \$5.00; М. Новаківський (Варрен) — \$3.00.

Канада:

о. В. Жолкевич (Торонто) — \$10.00; В. Шарко (Саскатун) — \$10.00; І. Головач (Отава) — \$20.00; Тетяна Федорів (Едмонтон) — \$20.00; проф. М. Андрухів (Монтреал) — \$5.00; М. Лебедь (Монтреал) — \$5.00.

Німеччина:

В. Козак (Біберах) — 100.00 нм.; Н. Бенцаль (Мюнхен) — 50.00 нм.; О. Баран (Мюнхен) — 10.00 нм.

Франція: Т. Пастернак (Париж) — 20.00 ффр.

Австрія: О. Тюшка (Інсбрук) — 10.00 дол.

Всім Шановним Збірщикам і Жертводавцям висловлюємо щирі подяку!

ПРИЄДНАЛИ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Василь Палагнюк, США 1

ЖЕРТВУЙТЕ ЩЕДРО НА

ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ,

ВИЗВОЛЬНИЙ ФОНД ОУН

І ФОНД АБН!